

MAGYAR BIBLIOFIL SZEMLE

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

SZERKESZTI
DR. DÉZSI LAJOS

I. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM
1924. ÁPR.-JUN.

BUDAPEST
A LANTOS R.-T. KÖNYVESBOLTJA
1 9 2 4

MAGYAR BIBLIOFIL SZEMLE

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

SZERKESZTI DR. DÉZSI LAJOS.

1924. ÁPRILIS-JUNIUS.

I. ÉVFOLYAM, 2 SZÁM.

*****

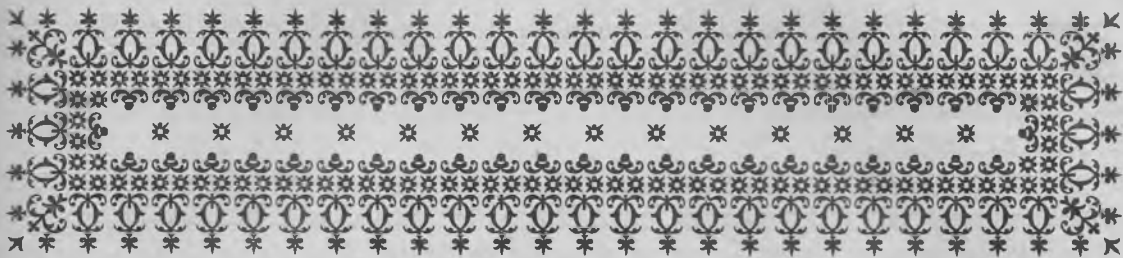
TARTALOM:

<i>B. R.</i> : Magyar asszonyok könyvtára - - -	65
<i>Szalay József</i> : Ajánlással és kézírással ékes könyvek - - - - -	69
<i>B. Radvánszky Kálmán</i> : A Képes Balassa- kiadásról - - - - -	78
<i>Móra Ferenc</i> : Rovó Somogyi - - - - -	82
<i>Dézi Lajos</i> : A száz legjobb könyv - - -	87
Könyvtári séták - - - - -	102
Könyv- és folyóiratszemle:	
1. Egy angol antikvárius negyvenéves viszaemlékezései. (Walter T. Spencer: Forty years in my bookshop. London, Con- stable 1923.) <i>B. R.</i> - - - - -	106
2. Egy könyvkereskedő hatvanéves vissza- emlékezései. (Joseph Saylor: Sixty years a bookman. London, Selwyn & Blount, Ltd [1923].) <i>B. R.</i> - - - - -	110
3. Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1923. XL. Jahrgang. (d. l.) - - - - -	111
Vegyesek:	
A Magyar Bibliophil-Társaság - - - -	120
Könyvtári élet Amerikában <i>Dr. Puskás E.</i>	120
Körülvágott, vagy körülvágatlan könyv. <i>B. R.</i>	122
Az új Balassa-kiadásról. <i>D.</i> - - - -	123
Magyar bibliofil újdonságok - - - -	124
Magyar Haláltánc - - - - -	125
A Lantos R.-T. második könyv-, metszet- és kéziratárverése. <i>s. a.</i> - - - -	125
Bibliografia - - - - -	128

BUDAPEST,
LANTOS R.-T. KÖNYVESBOLTJA
IV., MÚZEUM KÖRÚT 3.

1924.

MAGYAR ASSZONYOK KÖNYVTÁRA

UDAPEST egyik legforgalmasabb útjától alig egy-két perc járásnyira, csöndes, néptelen utcában, hívalkodás nélküli, erős épületben, faburkolatú, műtárgyakban gazdag, de a túlhalmozottságnak nyomát sem mutató szobákban van elhelyezve e könyvtár. Még egyelőre magánkönyvtár, de rendeltetése az, amit neve mutat, hogy t. i. valaha az összes magyar asszonyoké legyen. Mostani gazdája, aki azt kívánja, hogy neve helyett valaha mint „egy székely asszony hagyatéka“ szerepeljen, 1888 óta gyűjtötte

össze e könyvtárt, áldozatok, lemondások árán, igazi asszonyi ökonómiával, kitartással és céltudatossággal. Egyszersmind az is az óhaja, — és erre nézve már megtette a szükséges intézkedéseket —, hogy e gyűjteményt a Magyar Nemzeti Múzeum vegye át valaha, hogy azt megőrizze. E székely asszony reméli, hogy a magyar asszonyok használni, gyarapítani és szeretni fogják e könyvtárt, amely hű irodalmi tükre annak, hogy a magyar nő mily szerepet vitt a magyar szellemi, gazdasági és társas életben.

E gyűjtemény egyébként nem kizárólag magyar vonatkozású, hanem igen becses nemzetközi anyag is egészíti ki.

Az egész anyag két részre oszlik: magyarra és nemzetközire. A magyar anyag célja, hogy lehető teljességben mutassa be mindazt, amit magyar nők írtak és amit magyar nőkről írtak.

A magyar anyag három csoportra oszlik: könyvtárra, halottas beszédekre és levelestárra.

A könyvek közt megtaláljuk Lorántffy Zsuzsánna nevezetes könyvétől (1641) kezdve a mai napig az összes női írókat. Csak így, hogy együtt vannak, tűnik ki, hogy mily nagy a magyar női írók száma és súlya. Csak ötletszerűen soroljunk föl régibb neveket: Teleki, De Gerando Antónia, Szegfi Mórné (Emilia), Vahott Sándorné, Jósika Miklósné Podmaniczky Júlia, Wohl Janka és Stefánia, Vay Adelina, Vay Sándor, Torma Zsófia, Kovács Teréz, Czóbel Minka, Majthényi Flóra, Gyarmati Zsigáné, Pulszkyné Walter Teréz, Beksics Gusztávné (Bogdánovics György). Vagy néhány újat: Kaffka

Margit, Erdős René, Lengyel Laura, Gyóry Ilona, Réz Lola, Lányi Sarolta, Ritoók Emma, Tormay Cecil, Ferenczi Sári, Lesznai Anna, Vészi Margit, Szederkényi Anna, Várnai Zseni, Szász Piroska, Geöcze Sarolta, Szikra, Reichard Piroska stb.

Az asszonyi memoárok szerepe is jelentékeny. Ime, néhány név: Déryné, Prielle Kornélia, Blaha Lujza, Jászai Mari, Pálmay Ilka, Pulszky Ferencné, Vahott Sándorné, Damjanich Jánosné, Petőfiné Szendrey Júlia, Feszty Árpádné, Rudnay Józsefné, Veress Szilárda, Mikszáth Kálmánné.

A levéltár elsősorban erdélyi anyagot tartalmaz. A nagy erdélyi családi levéltárak asszonyi levelei többnyire ismert nevű szakemberek pontos másolataiban vannak itt együtt és csak kutatókra várnak, akik ebből a rendkívül gazdag anyagból a régi magyar családi élet képét rekonstruálják.

E levelestárból, amely összesen 24 fascikulusból áll, négy fascikulus már teljesen elő volt készítve, hogy az Akadémia kiadásában „16. és 17. századbeli női levelek” címen megjelenjék, amikor a háború kitört és ezzel a kiadás bizonytalan időre elmaradt. Így azután, sajnos, még alighanem hosszú idő fog elmúlni, amíg a magyar művelődéstörténet e gazdag anyaga kiadható lesz. Pedig aki csak fölületesen is vizsgálja ezt az anyagot, arra a meggyőződésre jut, hogy a magyar történelem, t. i. az írott történelem, nagyon egyoldalú, csak a férfiak története, amelyben a nőknek sokkal jelentéktlenebb szerep jut, mint a valóságban jutott.

Mennyi határozott, éles körvonalú alak bontakozik ki e levelestárból! A véres emlékü Báthory Erzsébet, a 17. században élt, négyszer férjhezment Macskássy Krisztina (Kriska), akinek válópöreiről hivatalosan fölvetett tanúvallomások egész fascikulust tesznek ki, Thurzó Györgyné Czobor Erzsébet, aki táborba szállt ura leveleinek betűit másolva tanult meg írni (úri nőket nem tanítottak írni, nehogy szerelmes leveleket tudjanak írni) és íródeák helyett sajátkezűleg írt levéllel lepte meg az urát. Zrinyi Ilonát, Lorántffy Zsuzsánnát, Bethlen Katát, e heroikus nőket többé-kevésbé mindenki ismeri, ellenben Petki Nagy Zsigmondné Kovács Judit, akinek írásai a 17. század magyar gazdasszonyai tudományát legfejlettebb fokán mutatják be és akinek írásai úgy a gazdaságtörténetnek, mint a nyelvtörténetnek még idáig érintetlen kincsesbányái, alig van, aki ismerné. Ez a nagyasszony, özvegyen maradva, maga igazgatta birtokai kezelését, egyformán foglalkozván úgy a belső, mint a külső gazdasággal és még a pörök vitelét is maga irányította.

Kiegészítik ezt az anyagot a férfiaknak egyes nőkhez intézett levelei, amelyek az akkori társas érintkezés formáit mutatják a két nem között és így művelődéstörténeti érdekűek.

A vallási élet és a gazdaság foglalja el a legnagyobb helyet a régi asszonyi írásokban. De az élet egyéb vonatkozásaitól sem idegenek. A férfiakkal folytatott levelezés mutatja, hogy sok országos ügyet irányítottak asszonyi kezek, ha a világ nem is tudott róla. Az érzelmi élet pedig nem merült ki a vallásban és a családban. Petrőczy Kata Szidónia előtt az első magyar

női lírikus Erdődyné Rákóczy Erzsébet, aki lírája legméltóbb tárgyául lovait és kutyáit választotta ki. És hogy a régi asszonyok Verbőczy iránt sem voltak közönyösek, azt mutatja gyűjteményünknek egy 1660. évi Verbőczyje, amelyet Teleki Józsefné Mikes Mária dedikált Borbála leányának.

Csak példaként említsünk meg még néhányat a levelestárban szereplő nevezetes női alakok közül: Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna, Teleki Mihályné Veér Judit, Károlyi Sándorné Barkóczy Krisztina, Teleki Sándorné Bethlen Júlia, Teleki Lászlóné Vay Anna, Teleki Samuné Bethlen Zsuzsánna (e két utóbbi levelezése az erdélyi-bécsi 18. századbéli viszonyra vet világot), I. Apafi Mihályné Bornemisza Anna, II. Apafi Mihályné Bethlen Kata stb.

A gyűjtemény magyar anyagának harmadik része mintegy 300 halottas beszéd, búcsúztatók, amint ez kivált Erdélyben és a protestánsoknál szokásban volt. E beszédeket a temetés után néhány év múlva kinyomatták és bennük egyebek közt fölötte fontos családtörténeti és genealógiai adatok találhatóak.

A külföldi anyag kizárólag könyvekből áll, de nem törekszik teljességre, mint a magyar rész, hanem csak legjavát tartalmazza a női írók műveinek.

Nyelv szerint van ez idő szerint: német mű 1000, francia mű 230, angol mű 104, olasz mű 31, latin mű 10, svéd mű 5, összesen 1380 mű.

Ez az idegen anyag első sorban a magyar vonatkozású irodalmat tartalmazza, tehát magyar nők idegen nyelven írt műveit, vagy a magyar nőkre vonatkozó idegen irodalmat. A többiből két tárgycsoport emelkedik ki: a női memoárok és híres férfiaknak nőkkel való levelezése.

Az idegen női írók közt számban a németek vezetnek és értékben is bizonyára nem maradnak el más nemzet mögött, azonban oly kivételesen nagy tehetségekkel, mint a franciák vagy angolok (Mme Staël, George Sand, E. Barrett Browning, Olive Schreiner) nem dicsekedhetnek.

Kétségtelen, hogy az egész gyűjtemény egyedülálló nálunk és bizonyára külföldön is ritka. Ha pedig gyűjtőjének intenciói megvalósulnak, páratlan lehet az egész világon. Az kellene ehhez, hogy a gyűjtemény kiegészítését, fejlesztését folytassák. Erre nézve nevezetes lépést tett maga a Magyar Nemzeti Múzeum, amelynek szándéka, hogy mihelyt a gyűjteményt átveszi, saját anyagából lehetőség szerint kiegészíti és külön gyűjteményként kezeli azt.

Újból ki kell emelnem a gyűjteménynek érdekesen egyéni karakterét. A gyűjtés főszempontja tartalmi volt és csak másodsorban alaki. Tehát nem volt fontos, hogy a levelek vagy könyvek eredetiek legyenek, ha hiteles másolat megszerzése sokkal olcsóbb vagy sokkal könnyebb volt. Nemcsak hogy a levelek másolatok, de a régi, ritka könyvek közül is több csupán másolatban van meg. Annak a kutatónak, akit a tartalom érdekel, a *hiteles* másolat csaknem teljesen pótolja az eredetit. A gyűjtő nem raritásokat és kuriózumokat akart összehordani, hanem tartalmi szempontból fontosakat.

Már a fölületes megtekintés is mutatja továbbá, hogy a gyűjtőnek nem volt célja az anyagot lehetőleg földuzzasztani. Ellenkezőleg, nagyon megrostálta, amit fölvelt. Úgy gondolta, hogy teljesen elég Beniczkyné Bajza Lenkétől vagy Marlittól egy-egy regény. Ezért nem oly nagy a gyűjtemény, mint lehetne. A cél nyilván az volt: *non multa, sed multum*. Ritka energiára, önfegyelemre mutató e gyűjtemény, amely e tekintetben példaadó lehet minden gyűjtő számára. Egyetlen olyan darabot sem találunk, amely ne volna kétségtelenül a gyűjteménybe való. A régi könyvek nincsenek „művésziesen“ restaurálva, nem akarnak frisseséget hazudni, hanem becsületes öregséget mutatnak, a legértékesebbeket mindössze tok védi a pusztulástól.

A Nemzeti Múzeum nagy értékkel fog gyarapodni e gyűjtemény által. A magyar történelem, különösen a művelődéstörténet sokat nyerhet ennek az anyagnak a földolgozása által. Nagyon hasznos volna, ha az egyetemi tanárok a doktori disszertációkra készülő nőket elsősorban ide irányítanák.

Nagyon örvendetes továbbá, hogy a közönség, illetve a gyűjtők, kezdik észrevenni, hogy a Múzeum keresi a kapcsolatot a közönséggel, hogy igyekszik gyűjteményeit minél hozzáférhetőbbé tenni a közönség számára és hogy e tekintetben elmegy addig a határig, ameddig legfőbb célja, anyagának konzerválása, ezt megengedi. Szeretetre a közönség és áldozatkész-ségre a gyűjtők részéről biztosan számíthat az az intézet, ahol a gyűjtemények mindenki számára hozzáférhetőek és mégis teljes biztonságban vannak. E két követelmény összeegyeztetése nehéz, sőt sokszor művészet, de nem lehetetlen és ez a fejlődés legnagyobb biztosítóka.

Reméljük és kívánjuk, hogy úgy a Múzeum, mint a hasonló elvek által vezetett közintézetek több hasonló Maecenasra akadjanak, mint amilyen a Magyar Asszonyok Könyvtárának összegyűjtője, a névtelenül maradni akaró „székely asszony.“

B. R.

AJÁNLÁSSAL ÉS KÉZÍRÁSSAL ÉKES KÖNYVEK

A egy kissé túlozom a számítást, félszázada gyűjtők könyveket. Ugyanis még alig koptattam az elemi iskola padjait, amikor boldogult Berczik Árpád bátyám, nászútjáról jövet, szüleim békéscsabai házánál szállt meg feleségemtől néhány órára s ekkor hozta nekem a *Hős szabó* című képeskönyvet. A nyomtatott betű varázsa megragadott s azóta sem ereszt. Tulajdonképen innen fogva olvasok és gyűjtök soha nem lankadó szenvedéllyel. Persze eleinte az ifjúság tapasztalatlanságával velejáráoan — rendszertelenül.

Dehát chaosból lett a világ is; csak idő és teremtő akarat kell hozzá. Gyűjtésemnek volt időszaka, amikor tízezerre rugott könyveim, füzeteim, apró nyomtatványaim száma. Az időközben szerzett bibliografiai és bibliofil ismeretek, nagy bel- és külföldi könyvtárak tanulmányozása, a bírvágy lehiggadása, az ízlés javulása lassankint annak a belátására vezettek, hogy a kisebb számú, de érdekes s értékes könyvek gyűjteménye többet jelent, mint a tömegre törekvés, amely lehet a nagyközönséget kiszolgáló múzeumi és egyetemi könyvtárak feladata, azonban magános érje be azzal, hogy — habár lehetően minden szakra kiterjedő ú. n. reprezentatív könyvtára is van — abba mégis csak az alapvető, standard, valamint a szép könyveket kebelezzék be. Az előbbieket okulásra, az utóbbiakat gyönyörködésre. Különben ez utóbbi rendszerre a magánost az anyagi és elhelyezési viszonyok korlátolt volta is kényszeríti. E cikk keretében csupán a könyvokozta gyönyörűségről, sőt annak is csak egy fajtájáról lehetvén szó, megállapíthatjuk, hogy a tulajdon ősi ösztönéből folyóan már magában a puszta bírás is forrása az örömmnek. Fokozódik ez, ha tárgyához, jelen esetben a könyvhöz olyan momentumok kapcsolódnak, amelyek alkalmasak a bírás élvezetének növelésére. Ilyen mozzanatok a könyv csekély példányszáma (elveszett, elkobzott művek, kis mennyiségű bibliofil-példányok), létrejöttének régisége (inkunabulák), előző tulajdonosának kiválósága (Rákóczi, Petőfi stb. könyvei közül származók), kiállításának a megszokottnál különb volta (pa-

piros, betű, illusztráció, kötés, exlibris stb.) s szerzőjével a szellemi apaságon túlmenő kapcsolata (az író kézjegye, ajánlása stb.). Nem akarok ezen örömközök között fokozatot felállítani, azért csak egyszerűen konstatom, hogy nekem évtizedek óta a legintenzívebb gyönyört azok a könyveim okozzák, amelyek szerzőjükkel kézírásuk révén vannak nexusban. A kézírás értékességének körülbelül ezek a fokozatai: először az írónak vagy mint szerzőnek, vagy mint tulajdonosnak egyszerű *szignálása*, majd az író *dedikációja*, különösen, ha a megtisztelt maga is kiválóság s végül — ami már bizonyos mértékig a grangerizáláshoz tartozik — az író *kézirata*, legkivált, ha annak tartalma és a nyomtatott szöveg azonosak. Mindez a megállapítás — ha másodsorban is — a mű illusztrátorára is vonatkozik. Hogy a szignálás milyen erősen ható ok a mű megszerzésére, mutatja, hogy a modern bibliofil kiadványok — már amennyiben élő szerzőkről van szó — rendszerint szignálva jelennek meg. Az író sajátkezű ajánlása érzelmi dolog, mely baráti szeretetből, a hűséges olvasó, a gyűjtő és régi kifejezéssel élve a „fautor“ megbecsüléséből, végül a viszonzás udvariasságából fakad. Mindenképen megtisztelés, aminek nem volna szabad piacra, hanem csupán közgyűjteménybe kerülni. A magyar bibliofiliában az ajánlásnak egyik legszebb példánya azon a Beranger Chansons-kötetén van, amely valamikor a Petőfié volt. „Arany Jánosnak Petőfi Sándor — Tompa Mihálynak Arany János — Lévy Józsefnek Tompa Mihály — Szász Károlynak Lévy József.“ Minden igaz gyűjtőt megnyugtathat, hogy ez a bibliofil kincs ma a Kisfaludy Társaságé. De hát amikor kényszerítő anyagi körülmények családi ereklyéket is elkótyavetyéltetnek a tulajdonossal, a dedikált könyvek sem lehetnek kivételek. S elvégre is remélhetőleg gyűjtőhöz kerülnek, aki különben *originális* ajánlások révén sokkal kevesebb ilyen példányra tudna szert tenni.

Mindkét kategóriánál kétségtelen, hogy a kézírás mint az író lelkének kisugárzása emeli a könyv becsét; de valósággal a szellemi alkotás műhelyébe enged bepillantást a harmadik válfaj, amely az ugyanazonos írott és nyomtatott szövegnek a könyv keretében való frigyessülését jelenti. Az írott szöveg maximuma, ha az a művet teljes egészében tartalmazza s amikor ez előbbtől eltérően technikailag nem olvad össze a könyvvel, hanem mint külön bekötött kéziratkönyv önálló életet él. Valóságos modern kódex!

A gyűjteményemből vett s betűhíven másolt alábbi példák talán alkalmasak lesznek az elmondottak illusztrálására. A szignált nyomdatermékek közül elsősorban a magyar törvéncikkeket, az articulusokat említem föl.

Mathias II. Articuli Posonienses Anni M. D. C. VIII., a király és Lépes Bálint nyitrai érsek aláírásával. *Ferdinandus II.* Art. Sopronienses M. D. C. XXV. a király és Sennyey István váci püspök aláírásával. *Ferdinandus III.* Art. Pos. M. D. C. XXXVIII. a király, Lippay György egri püspök és Ferenczffy Lőrinc aláírásával. *Leopoldus* Art. Pos. M. D. C. LXII. a király, Szelepcsényi György kalocsai érsek és Orbán István aláírásával. *Carolus VI.* Art. Pos. M. D. C. C. XXIII. a király, gróf Erdődy

László Ádám nyitrai püspök és Sigray József aláírásával (ifj. Eszterházy János grófnak szánt példány. A királyi aláíráson még ma is ragyog az arany porzó!) *Maria Theresia* Art. diaet. principatus Transylvaniae, MDCCLI. a királynő, Gyulafi László, liber Baro de Ratót (kancellár) és Benák Mihály aláírásával. Ugyanaz Art. Pos. MDCCLI. a királynő, gróf Nádasdy Lipót és Nedeczky Károly aláírásával.

Art. diaetales a. M. DCC. XCII. Aláírások: Franciscus (nyomtatva), sajátkezüleg: Comes Carolus Pálffy, Josephus Nagy. — Art. diaet. a. M. DCCC. II. Aláírások: Franciscus (nyomtatva), sajátkezüleg: Comes Carolus Pálffy, Ignatius Almássy. — Art. diaet. a. M. DCCC. VII. eredeti aláírások: Franciscus, comes Josephus Erdődy, Georgius Majlath. — Art. diaet. a. M. DCCC. XXX. (Jordánszky Elek tinnini v. püspök példánya sajátkezü bejegyzése szerint). Aláírások: Franciscus (nyomtatva), eredeti: Comes Adamus Reviczky, Georgius Bartal. — 1836. évi országgyűlési törvénycikkelyek (magyar és latin szöveggel). Eredeti aláírások: Ferdinánd, gróf Reviczky Ádám, Bartal György (ugyancsak latinul is). — 1840-dik évi országgyűlési törvénycikkelyek (magyar és latin szöveggel). Eredeti aláírások: Ferdinánd, gróf Mailáth Antal, Bartal György (ugyancsak latinul is).

A modern magyar és külföldi szerzők szignálta könyveim száma meghaladja a százat. Ezek közül ábécé sorban felsorolok néhányat azzal, hogy a *-gal jelöltek fölkérésemre tiszteltek meg névaláírásukkal.

**ifj. Ábrányi Kornél*, Nemzeti ideál, Légrády 1898.

A magyar tudós társaság alaprajza és rendszabásai. Pesten, 1831. Trattner. A címlapon „gr. Széchényi István.”

*Ambrus Zoltán, Midás király, 2 köt. Révai.

*Roald Amundsen, Die Nordwest-Passage. München, Lehmann.

**Gróf Andrássy Gyula*, Az 1867-iki kiegyezésről, Franklin, 1896.

*Apponyi Albert gróf Beszédei, Singer és Wolfner 2 köt. 1897.

Babits Mihály, Laodameia, Táltos, hollandi van Gelder merített papiroson.

*Babits Mihály, Dante, A pokol, Révai, 1913. (pergament kötésű kiadás), u. a. A purgatorium, 1920, u. a. A paradicsom, 1922.

**Berzeviczy Albert*, Beatrix királynő, M. Történelmi Társulat 1908. A szignálás kelte: Szeged 1914. június 7.

*Beöthy Zsolt, A tragikum, Franklin 1885.

*Bölsche, Szezelem az élők világában, 3 köt. Bpest 1910. Politzer.

C. Borchgrevink, Das Festland am Südpol, Breslau, Schottlaender 1905.

*Concha Győző, Újkori alkotmányok, 2 kötet, Akadémia 1884.

G. Ferrero, Az őskori civilizáció bukása. Ford. Schmidt J., Pantheon 1924.

*Fraknói Vilmos, Martinovics és társainak összeesküvése, Ráth 1880.

Ferenczi Zoltán, Dante, Az új élet. Révai 1921. (diósgyőri papiroson a 694. sz. példány).

- *Görgey Arthur, Életem és működésem Magyarországon az 1848—1849. években, 2 köt. Franklin 1911.
- D. Irányi et Ch. L. Chassin*, Histoire politique de la Révolution de Hongrie 1848—49., 2 kötet, Paris, Pagnerre 1859. A m. kir. testőrség könyvtárából származik
- *József főherceg, Erdei magány, Athenaeum 1913.
- Lambrecht Kálmán*, Herman Ottó, Bpest, Bíró M., 1920. (famentes csontpapíron, 8. sz. péld.)
- A. Loria*, Malthus, Modena, Formiggini. 1911.
- **Th. Mann*, Königliche Hoheit, Berlin, Fischer 1911. (a szignálás kelte: Bpest, 1922 jan. 11.)
- A. Freyherr von Mednyánsky*, Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern, mit 12 Ansichten, Pest, Hartleben, 1826.
- *Mikszáth Kálmán, A jó palócok, Légrády 1882.
- Meyrink*, Der Golem, Leipzig, Wolff 1916. (Büttenpapier No 44.)
- Molnár Ferenc*, Égi és földi szerelem, Pantheon 1922. (az amatőr kiadás 225-ik száma, Rippl-Rónai József is szignálta).
- *Móricz Zsigmond, Sárarany, Nyugat 1911.
- G. Freiherr v. Ompteda*, Minne, Berlin. E. Fleischel (Büttenpapier, No. 14.)
- Ostwald*, Feltalálók, felfedezők, nagy emberek. Ford. Kósa Miklós, Révai 1912.
- **Dr. Pintér Jenő*, A magyar irodalom története. 2 köt. Rényi 1909.
- Rainer Maria Rilke*, Neue Gedichte, 2 Bde, Leipzig, Insel-V. 1907.
- R. Schaukal*, Herbst. Gedichte. München, G. Müller 1914. (holland. Bütten No 103.)
- H. Sudermann*, Morituri. Stuttgart, 1897. Cotta. A zárai helytartóság által 1902-ben cenzurált példány.
- Szabó Dezső*, Az elsodort falu. 2 köt. Táltos 1919.
- **Count Paul Teleki*, The evolution of Hungary and its place in European History, New-York, Macmillan 1923.

I. MAGYAR IRODALOM

- Abonyi Lajos*, Szegény Szűcs Marcsa. Kecskemét, Szilády K., 1872. Az előzéklapon: „Felekiné-Munkácsi Flórának tisztelettel emlékül a szerző.“
- Ady Endre*: Szeretném, ha szeretnének. 5-ik kiadás, Athen., 1923. Száz számozott példányból ez a 3. Mellékelve „Őszben a sziget“ kézírata.
- Ady Endre*: A menekülő élet. Nyugat, 1912. A címlapon: „Szegeden, igaz örömeivel a találkozásnak, nagy barátsággal, szeretettel, 1917. szept. 29. A. E.“
- Várkonyi báró Amade László versei*, összegyűjtötte stb. Négyesy László, Franklin, 1892. Mellékelve A.-nak Iszkaszentgyörgyön 1745. szept. 24-én kelt s a szalkszentmártoni gazdákhöz és esküdtekhez intézett négy oldalas ívrétű levele, amelyben keményen pirongatja őket, hogy nem férnek bőrükbe, a szegénységet istentelenül eltapodják, régi fami-

liájának pusztáját, Szentlőrincet darabolják . . . „Praedikator Uram is, jobb volna a Bibliát forgatná, mint sem az M. Földes Urak, és: az Világi Falu dolgaiban avattya magát“ . . . „Jus gladiumja is vagy on az én Familiámnak“ . . . Aláírás: „Örökös Földes Uratok! Báró Amadé László Obester.“

Gróf Andrássy Gyula beszédei, kiadta Lederer Béla. 2 köt. Franklin, 1891. Mellékelve Kandó Kálmánhoz, Ránkra intézett keletnélküli levele, amelyben jelzi, hogy egyszerre csak ott toppan.

Dr. gróf Apponyi Albert: A magyar közjog osztrák világitásban. Franklin, 1922. Szignálva. Mellékelve A.-nak Bpest, 1880. márc. 9. keletű s az „Egyetértés“-hez intézett levele, melyben cáfolja, hogy az „egyesült ellenzék“ Kossuth Lajoshoz való kiküldetését elhatározta volna, annál kevésbbé, hogy ilyen kiküldetést A. elfogadott volna.

**Gr. Apponyi Sándor*: Hungarica, magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. 2 köt., Franklin 1900—2. A borítéklapon „Dr. Sz. J.-nek utólagosan ajánlja gyűjtőtársa, 1913. jan. 15. A. S.“

Arany János: Összes munkái. 12 k. Ráth, 1890. Mellékelve a költőnek Bpest, 1873. nov. 6-án kelt s Tóth Lőrincchez intézett levele a Rhédey-síremlék ügyében.

Arany János: Toldi — Tompa Mihály: Szuhay Mátyás — Garay János: Bosnyák Zsófia. Pest, Beimel, 1847. — Mellékelve A. J.-nak Tóth Lőrincchez intézett s Nkőrös, aug. 8. 1855. keletű levele, melyben dolgozatának elmaradását ekként mentegeti: . . . „e prózai napi nyűg, mely alatt kivált most az iskolai év vége felé, vesződnöm kelle, épen nem volt kedvező a nálam különben is gyér inspiratióra . . . De most, nehogy embertelennek, vagy gőgösnek láttassam Kegyed előtt, nem mulaszthatom el a felelést“ . . .

Asbóth János: Magyar conservativ politika. Bpest, Légrády T. 1875. Beragasztva a következő szövegű autogramm-lap: „A politikai ellentétet szorítani kellene azokra, mikben a meggyőződések össze nem egyeztethetők. Más kérdésekre, más tέρre nem kellene átvinni. A.“

Asbóth Lajos emlékiratai az 1948/49-iki magyarországi hadjáratból. 2 köt. Ráth, 1862. Mellékelve testvérének Sándornak, az amerikai szabadságharcosnak, Missisipi hadigőzösön november hó 4-én 1851. kelt s következő szövegű kézirata: „Adja Isten, hogy imádott hazánk iránti tántoríthatatlan hűsége, becsületes szilárd jelleme, szép tehetségei és vas szorgalma gyümölcseit mielőbb élvezhesse Magyar Ország szabad földjén.“

Ábrányi Emil költeményei. Bpest, Fekete B. 1876. A címlapon: „Erkel Ferencnek, a nagy zeneköltőnek mély tisztelettel ajánlja Á. E. Bpest, nov. 7. 1875.“

**Ifj. Ábrányi Kornél és Ábrányi Emil*: Költemények Európa költőiből. Pest, Kertész, 1868. Az előzéklapon ifj. Á. K. és Á. E. névirása 1912. jan. 17-i kelettel s ez utóbbi bejegyzése: „Ettől a gyermekes dadogástól

- a Cyrano és a Monna Vanna nyelvezetéig: nagy út volt mindenesetre! Ezekből a határkövekből megmérheted: mennyit haladtam harminc esztendő alatt. (1868—1898, mikor a Cyrano magyarkiadása megjelent)“
- Aldor Imre, Ormodi Bertalan, Kossuth Album. Pest, Gyurián, 1868. Mellékelve O.-nak két családias jellegű levele, melyekben azonban a 67-es kiegészítést közvetlenül megelőző pesti állapotokról is ír. „Itt most lelkesültség és örömszibongás uralkodik a politikai helyzet kedvező fordulata s a ministerium kinevezése fölött . . . Most nálunk van nagy hivatalhajhászat, minden ember a miniszteriumba iparkodik jutni . . .“*
- **Babits Mihály: Levelek Iris koszorújából. Bpest, Nyugat, 1909. Az előzéklapon: „Van a tárgyaknak könyük B. M.“ — Mellékelve fél ívnyi kézirat, mely „Régi költők“ és „Virágének“ c. költeményeit tartalmazza.*
- Bajza József: Külföldi játékszín. I. köt. [több nem jelent meg] Pest, Beimel, 1830. Mellékelve a szerzőnek Pesten, octob. 13. 1839. kelt levele, melyben közli, hogy egy kis „röpkeiratot“ készített a pesti magyar színház dolgairól, amelyet szeretne az országgyűlésen elterjeszteni.*
- Balassa Bálint minden munkái, életrajzi bevezetéssel s jegyzetekkel el látva kiadta dr. Dézsi Lajos. 2 köt. Genius-kiadás. Bibliofil példány, ez a 89. sz. — Mellékelve B. unokaöccsének, szintén Balassa Bálint költőnek Pozsonyban, 1665. május 29-én kiállított s sajátkezűleg aláírt latinnyelvű okirata, mellyel Szvedernik nevű birtokát a Mednyánszkyak tartozása fejében Szelepcsény György kalocsai érseknek átengedi.*
- Ballagi Mór: A protestantismus harca az ultramontanismus ellen. Pest, 1867. Osterlamm. — Mellékelve B.-nak Kazinczy Gáborhoz Pest, 1862. dec. 7-én intézett levele, mellyel a „Szemeretár“ első kötetének kezéhez jutásáról megnyugtatja s ebédre hívja.*
- Br. Bánffy Dezső beszámolója. Elmondta 1909. május 9-én Szegeden és u. o. elmondta 1910. február 20-án. Szigénálva. Mellékelve B. miniszterelnöki névjegye, újévi üdvözléssel.*
- Br. Bánffy Dezső: Magyar nemzetiségi politika. Légrády Testv. 1903. Mellékelve B.-nak I. A. szegedi vasuti ellenőrhöz, Bpest, 1905. nov. 1-én intézett levele, melyben a szegedi vasuti leszámoló hivatal létesítésére stb. való visszapillantás megküldését köszöni. Továbbá egy kartonlap, mely Linek Lajosnak B.-ről készített három tollrajz karrikatúráját tünteti föl.*
- Bartók Lajos: Thurán Anna. Nagel, 1888. A címlapon: „Méltóságos Beniczky Ferencné szül. Bajza Lenke Úrnőnek, a kitűnő írónőnek hódolatteljes tisztelettel Bpest 3/9. 88. B. L.“*
- Bartók Lajos: Kárpáti emlékek. Spányi B. rajzaival, Franklin, 1885. Mellékelve 1898. máj. 12. levele, melyben az „Auróra“ válságáról tudósít, továbbá Baba Gáj, Tavasszal szeretnék meghalni, Dalok c. költeményeinek kézíratai.*
- **Bartóky József: Őszi esték. Franklin 1922. A címlapon: „Sz. J.-nek — Mikoriba a színdarabodat olvastam, egy éjszaka azt álmodtam, hogy*

a csabai állomáson találkoztam Veled. Én fáradtan jöttem meg valahonnét, Te meg frissen, vígan akkor indultál valahová. Kérdeztem: hová indulsz? Azt mondtad: fel, a hegyek közé! . . . Hát az ember néha igazat álmodik. 1922. II. 24. B. J.“

Batsányi János poétai munkái. Budánn, Universitas 1835. Beragasztva egy cédula a költő kézírásával: „Anna Gabriela Batscháni (sic) — Baumber ward geb. den 24. März 1766. zu Wien starb den 24 Julius 1839. zu Linz, Nachts vor 11 Uhr — Linz den 25. Julius 1839. Batsányi homme de lettres.“

*Bárd Miklós versei. Budapesti Hírlap ujságvállalata, 1904. A címlapon: „Dr. Sz. J.-nek szives meleg üdvözlettel. B. M. Bpest, 921. okt. 1.“

Beksics Gusztáv. Kemény Zsigmond, a forradalom s a kiegyezés. Athen., 1883. Egybekötve u. a. második, javított és bővített kiadás. Athen., 1883. Mindkét mű címlapján: „Ngs. Falk Miksa úrnak tisztelete jeléül a szerző.“ F. M. exlibrisével.

Beniczky Lajos: Kálmán király és József császár. Bpest, 1858. Müller. — Mellékelve egy, Pest, 1867. szept. 4-én kiállított, 48-as honvédbizottmányi igazolvány B. L. aláírásával s a családi gyászjelentés „az 1868-ik évi julius hó 16-én történt rejtélyes eltűnése után bekövetkezett erőszakos gyászos kimúltáról.“

Des Grafen M. A. v. *Beniowski* Reisen. Aus dem englischen übersetzt v. I. R. Forster, Berlin, 1780. Voss. — Mellékelve a fordítónak Halle 1792 júli 31. kelt s dr. Rinckhez, Königsberg, intézett levele, melyben Kantot is említi.

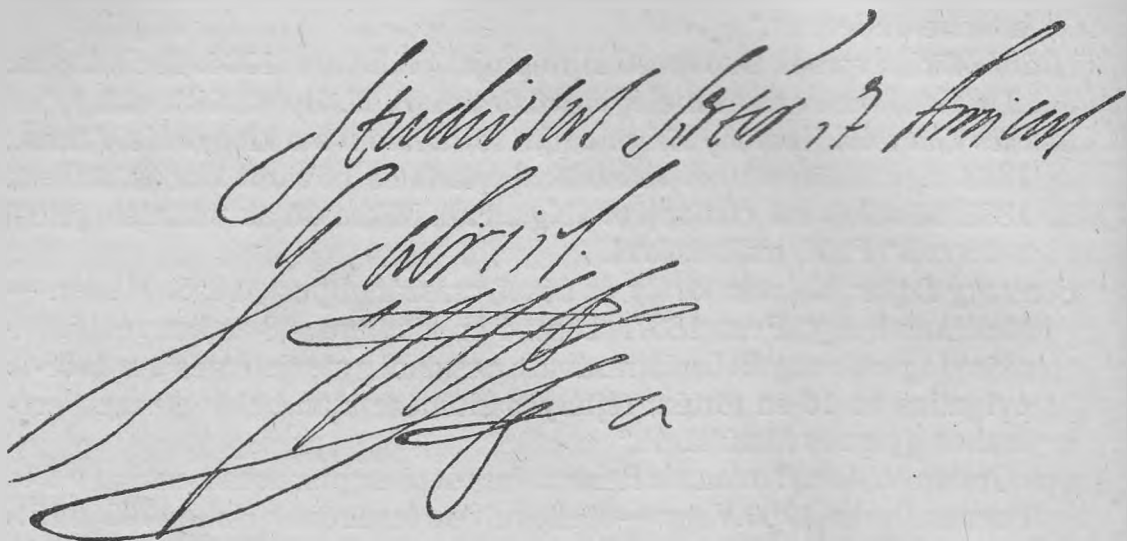
Beöthy Ákos: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei. 4 köt. Athen., 1900—1906. Minden kötethez a szerzőnek részint ezen műre vonatkozó, részint parlamenti beszédeit tartalmazó kézíratai bőségesen mellékelve. Az I. kötethez mellékelte kéziratok egyikének szövege: „A forradalom oly eszköz, mellyhez csak a kétségbeesés küszöbén nyúl a nemzet. Annyi veszteséggel jár, hogy azt még áldozattal is kész kerülni az, kinek szivén fekszik a honpolgárok sorsa.“

*Berczik Árpád színművei. 5 köt. Bpest, Franklin 1912. A címlapon: „Sz. J. kedves öcsémnek B. Á.“ A kötetekhez néhány levele mellékelve.

Bernát Gáspár: Kaczagányok. Pest, 1857. Müller Gyula. — Mellékelve „Nemzeti óvás“ c. anekdota kézírata, melyben elbeszéli, hogy 1826-ban a pesti német színházban József nádor jelenlétében jótékonycélú magyar előadást tartottak. Stuart Máriát adták. A legérdekesebb jelenetben a karzaton egy pudli elugatta magát. Mire Bod Pál talpig magyarban a zártszékek közepéről föláll s rettentő basszbariton hangon elkiáltja magát: „Ki beszél itt németül?“

Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor, Akadémia, 1879. A címlapon: „Trefort Ágoston vallás- és közoktatási minister úr ő nagyméltóságának hódolata és hálája jeléül Sz. S.“ A belső címlapon az ajánlott kezeírása: „Trefort.“ — Mellékelve a fejedelemnek Alba Julia die 27. Augusti Anno Domini 1627. keletű latin-

nyelvű levele. Egy Serenissimus Princeps-t értesít, hogy unokaöccse gr. Bethlen Péter, aki tanulmányai végett a római birodalom és Belgium némely helyein tartózkodik, hazájába visszatérte előtt a címzett udvarát is meglátogatja. Serenissimus jóakarató támogatását kéri. A levél záradéka és aláírása sajátkezű: „Studiosus servitor et amicus Gabriel.“ Mellékelve még egy okiratdarab B. kancellárjának aláírásával: „Simon Pechy cancellarius.“

Bogisich Mihály: A keresztény egyház ősi zenéje. Eger, 1879. Az első címlapon: „Nagyon tisztelendő Krizsán Mihály segédlelkész úrnak baráti tisztelettel a szerző. Bp. 12/11. 1880.“

Brassai Sámuel: Magyar- vagy cigányzene? Kolozsvártt, 1860. — Mellékelve B.-nak Kolozsvár, júli 25. 1860. kelt s Kárfy Titushoz intézett levele, melyben kéri, hogy vállalja el ezen röpiratának németre fordítását.

***Bródy Sándor:** Király-idyllek. Pallas. (é. n.) A címlapon: „Dr. Sz. J. főkapitány úrnak szíves üdvözlettel B. S.“ — „Igazolom, hogy a szegedi premiért ebből tanultuk és sugtuk. Almássy Endre.“ A Lajos király válik c. darab szövege rendezői utasításokkal ellátva. Mellékelve az 1911. szept. 2-iki premier színlapja.

Bulyovszky Lilla: Norvégiából, úti emlékek. Emich, 1866. Az előző címlapon: „Ajándékuul Piti Mihálynak gr. Zichy Hyppolyttól. Budán, 1867, nov. 21.“ Mellékelve B. L.-nak Bécsből Bényeyhez intézett s 1895. jan. 3. keletű levele, melyben Vinczéné Aloisia részére 10 forintot küld.

Dr. Búsbach Péter: Egy viharos emberöltő. Korrajz. Kilián. 1898. 2 köt. A címlapon: „Nagyméltóságú B. Bánffy Dezső miniszterelnök úrnak tisztelete jeléül B. P.“

***Cholnoky Jenő:** A sárkányok országából. Veszprém, 1900. Az előző címlapon: „Dr. Sz. J. kedves barátomnak ajánlom ezt a kis útleírást. Szívélyes üdvözlettel Dr. Ch. J.“

Csávolszky Lajos, Az árulás története. Bpest, 1908, Világosság kny. Mellékelve Seffer Lászlóhoz Bpest, 1882, febr. 12-én intézett levele, mely szerint lapja éjjeli felügyeletét Déryre bízta, míg S. az országgyűlési tudósításokat készítené el.

Csávolszky Lajos, Mi lesz? A mai politikai helyzet. Bpest, 1905, Világosság kny. Mellékelve „Almásy úr“-hoz intézett keletnélküli levele, mely szerint irtózatot anyagi bajokkal küzd; kéri lapja támogatását; a tett szolgálatok nem maradnak köszönet nélkül. Gelléri Mórt még mint szegedit említi.

Csengery Antal, Történeti tanulmányok és jellemrajzok. 2 köt. Ráth, 1870.

Mellékelve Cs. névjegye ezen sor írásával: „Bun Samu urat ajánlja.“

Csengery Imre beszéde Beöthy Ödön emlékezete nyilvános megörökítése tárgyában, Nagyvárad, 1868. Az előzéklapon: „Beöthy Ödön özvegyének Cs. I.“ — Mellékelve B. Ö.-nek 1854-ben De la Marchouse és Jersey-ből nejéhez intézett két levele s B. Ö.-nének Nagyváradról 1865. és 1866. években írt két levele Ákos fia követválasztásáról és gazdasági ügyekről. Mellékelve továbbá Debreczen sz. kir. városnak 1835 Karátson hava 16-ik napján kiadott Levele, melynek rendiben tudatja, hogy B.-t a város polgárai közé fölvette; Budapest 1848 April 20. kelt s István nádor k. helytartó s Szemere Bertalan belügyminister által aláírt Rendelet, mely szerint B. Bihar vármegye főispánjává kineveztetett; végül B.-nek Debreczen 1849 ápril 5-én kelt s Mészáros Lázár hadügyminister által aláírt huszárezredesi kinevezése. Csatolva B.-nek a P. Thewrewk J. által kiadott Magyar Pantheonben közölt arcképe.

*Csengery János, Sophokles drámái, 2 köt. Kiadta Janovics Jenő, Kolozsvár, 1919. Az első címlapon: „Dr. Sz. J. kedves barátomnak Szeged 1921 dec. 14. Cs.“

*Cserzy Mihály (Homok), Játszik a délibáb. Regény. Szeged, Endrényi I. 1913. Címlapján: „Dr. Sz. J. szeretett barátomnak és írotársamnak, kellemes emlékezéssel a csöngölei kirándulásra, melynek zombékos pázsitján először esett szó közöttünk e könyv megírásáról. Szegeden 1912. III. 11. Cs. M.“

*Csíky Gergely, Az ellenállhatatlan. Vigjáték, Temesvár, 1878. Mellékelve Cs. kéziratában a darabnak „A kiállhatatlan“ c. parodiája. A kézíraton Bartók Lajosnak Muszka 1878 okt. 16. keletű szerkesztői rendelkezése, hogy azt a Bolond Istók részére szedjék ki.

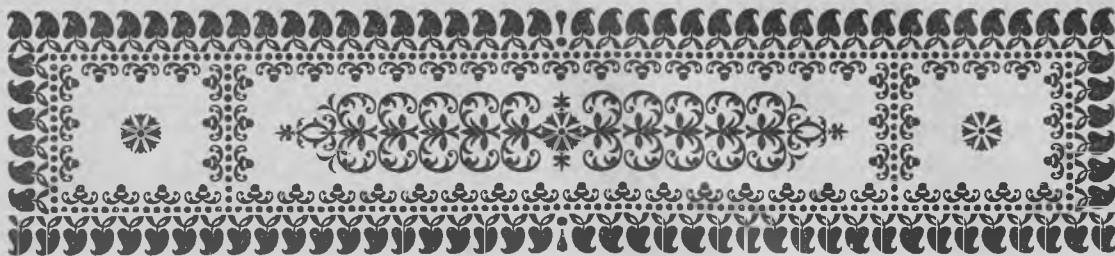
Czuczor Gergely, Aradi gyűlés. Hősköltemény öt énekben. Pesten, Eggenberger, 1828. Az előzéklapon: „N. T. Farkas Vincének tisztelője Cz. G.“

(Folyt. köv.)

Dr. Szalay József.

A KÉPES BALASSA-KIADÁSRÓL

Radvánszky-családban hagyományos a Balassa-kegyelet. Mint a Balassa minden munkáinak újabb kiadása is említi (a CI. lapon), már 1693-4. tájban a Radvánszky János levéltárában volt a „Balassi Bálint Verseinek Fragmentumi“ feliratú Radvánszky-kódex, boldogult édesapám, báró Radvánszky Béla koronaőr pedig a Rimay-féle kiadástervezet előszavát fedezte fel, több becses Rimay-töredékkel, amelyeket aztán Rimay többi munkáival együtt ki is adott (Budapest 1904). Értekezést is írt a Balassa és Rimay barátságáról, amely a Budapesti Szemle 1904. évfolyama CXIX. köt. 39-63. lapján s különnyomatban is megjelent. Családunk a Balassa-kiadásokat is gyűjtötte s ismeretes, hogy Szabó Károly „Régi magyar könyvtára“ I. kötetébe 391. sz. a. a Radvánszky László könyvtárának 1750-ben készült katalógusa alapján iktatta be első kiadásul az ott említett 1604-iki lőcsei kiadást. Ezt az adatot boldogult apám még 1876. ápr. 7-én közölte velem.

B. Radvánszky Béla a nyomtatott kiadásokat is gyűjtötte sajkakazai könyvtárában s neki sikerült megszerezni az 1670. évi 2. lőcsei kiadást, melyet Rugonfalvi Kiss István fedezett fel s írt le először a M. Könyvszemle 1902. 125-6. lapjain. Ennek a kiadásnak a becsét az adja meg, hogy törzse, t. i. a Balassa és Rimay énekeinek kiadása teljes, a címlapon kívül az előzmény (3 elogium) s a függelék több levele hiányzik csak belőle s így a Balassa szövegének legrégebbi ismert teljes kiadása. A legelső ismert kiadásból (1635-40.) elől 32 lap hiányzik. Ugyancsak ő szerezte meg az 1806. évi pesti kiadást, természetesen az 1879-diki Szilády-féle kiadást is. Nekem sikerült megszerezni az 1790. évi pozsonyi 4-ik kiadást s a *nagyszombati 1699. évi képes* kiadást, melyet itt röviden ismertetni kívánok.

E kiadás címe: A' Tekintetes és Nagyságos Vitéz | URNAK | GYAMATHI (így) BALASSA | BALINTNAK | ISTENES ENEKI | Mellyek | A' Bécsi első Editióbul | most uijonnan ki-nyom- | tattattak | Nagy-Szombathban, az Acade- | miai Bötükkel Hörmann János | által, 1699. Esztendőben. | Címlapja keretes és a „kinyomtattattak“ szó után jókora díszítés van, mely egy, két darab leve-

les galyat magában foglaló, virágtartót ábrázol. Alakja kis 12-rét. Tartalma: címlap + 3 számozatlan levél + 1 — 172 + 2 számozatlan levél.

A kiadást a nagyszombati könyvnyomtató (Typographia Tyrnaviensis) báró Balassa Gábor belső titkos tanácsosnak ajánlja 1699-ben. Ezt az ajánlólevelet, valamint az énekek lajstromát közlésem alapján kiadta dr. Dézsi Lajos a „Balassa minden munkái“ I. kötetében, azért ezekre itt nem terjeszkedem ki, de a benne lévő metszeteket amiatt sorolom itt fel, hogy külön is felhívjam rá a bibliofilek figyelmét.

Az első metszet a címlap belső oldalán a motto „PSAL. 150. Dicsídjétek az Urat dobbal, és az éneklő karban“ alatt foglal helyet. Egy imádkozó alak, nyilván Dávid király, mellette lant, felette a felhőből kihajló angyal. A kép alatt: „Minden lélek dicsírje az URAT.“

Ezután a költemények között még 12 fametszet van, amelyek a következők:

1—3. A „Hymni tres ad Sacrosanctam Trinitatem“ illusztrálására három metszet szolgál ú. m. a 23. lapon az első hymnushoz egy fellegekből kinéző, dicsfényövezte, Istent ábrázoló szakállas alak; a 26. lapon: Dicsfényövezte, fellegek közt álló Jézus: SALVATOR MUNDI aláírással, a 29. lapon: Közül dicsfényövezte, csupaszképű ülő női alak, feje felett fél napkorongból szembe kirepülő galamb, a női alaktól jobbra és balra is 3—3 álló és 2—2 ülő szakállas alak.

4. A 45. lapon a „Végtelen irgalmú“ kezdetű 50. [51.] psalmus-fordítás illusztrálásaként a keresztről levett Jézust ölében tartó Szűz Mária képe van.

5. Az 51. lapon a Hét penitentiartató zsoltár előtt egy házból elinduló, jobbában keresztet tartó alak.

6. A 63. lapon az „OH szép drága Zálogh“ kezdetű ének fametszete egy kibontott hajú, futó női alakot ábrázol.

7. A 69. lapon az „EGegkben lakozó szentséges háromság“ fametszete közül egy kőkockán halálfej és két keresztbetett csont, ettől jobbra száraz galy, balra virág. A metszet felső részén „MEMENTO MORI“, alsó részén pedig egy szalagon „MEMORARE NOVISSIMA“ felírás van.

8. A 73. lapon a „FORog a szerenche“ kezdetű ének képe a kereszt előtt álló Jézus fején dicsfényvel és töviskoszorúval, kiterjesztett karokkal; háta mögött keresztbe vannak téve egy lándzsa és egy rúd, végén spongyával, a kereszt bal ágán egy négy ágú szeges korbács, jobb ágán egy virgács lóg. A metszet alján „MISERERE NOBIS“ felírás.

9. A 78. lapon a „Kérdhedd e koporsót“ ének képe egy dicsfényövezte álló, prédikáló szakállas alak, előtte 7 térdeplő alak, háttérben hegyek és egy város tornyai láthatók, a fellegekből szakállas alak hajlik ki.

10. A 80. lapon „Szegény fejem Uramhoz óhajt“ kezdetű énekhez fametszet: a keresztre feszített Jézus, jobbra Szűz Mária, balra János apostol.

11. A Balassa testvérek dicséretének illusztrációja a 83. lapon: Háttérben oszlopcsarnok, elől páncélba öltözve Szent László, hátán alabárdal, balra mellette vérében fetregő ijjas alak, alján „S* LADISLAVS* R*.“

12. A 96. lapon a „Bochásd szent lelkedet“ kezdetű énekhez fametszet a szövegben az előző lapon leírt zászló Dávid királlyal.

Az istenes énekek közül a Balassáé 25, a Rimayé 18 darab, mindkettőjüknél előfordul 1—1, egyikőjükénél sincs meg 14, más ismeretlen szerzőktől 15, összesen tehát = 74, de egy kétszer fordulván elő, igazában csak 73 ének.

A könyv bekötési táblájának egyik belső lapján ez a bejegyzés áll: „Ex Libris Mich. Baj 1742.“ Egyedüli példánya a báró Radvánszky Béla által alapított sajkókazai könyvtárban.

Megemlítek még egy másik szerzeményemet is magyar vonatkozása és ritkasága miatt. Ez egy angol életrajz 1664-ből Zrinyi Miklósról, a hadvezér-költőről. Címe: THE | CONDUCT | AND | CHARACTER | of Count | NICHOLAS SERINI, Protestant Generalissimo of the Auxiliaris in Hungary, | The most Prudent and resolved | Champion of Christendom | With his Parallels | SCANDERBEG & TAMBERLAIN. | Interwoven with the principal | Passages of the Christians and Turks | Discipline and Success, since the Infidels first Invasion of Europe, in the year 1313. | London, Printed for Sam. Speed, at the Rain- | bow in Fleet-street, 1664. |

A példány igen szép karban van: teljes, teljesen ép. Mindössze négy lapon (a 41, 42, 43, 44-diken) van nagyon is levágva a margó, de a szöveg itt is érintetlen. Alakja 12-rét. Tartalma: Címlap + 4 számozatlan levél + 1—168 lap. Az elején levő 4 számozatlan levelen a kapitел: To the Reader (az olvasóhoz), 1—112 lapig: The Conduct and Character | of Count Nicholas Serini | (Gróf Zrinyi Miklós viselt dolgai és jelleme); a 112. lapon nincs kapitел, a 113-on: of George Castriot, 114—144-ig: The Life and Actions | of George Castriot | (Castriot György élete és cselekedetei); 145-től végig: The Life and Actions | of Tamberlain | (Tamberlain élete és cselekedetei.) A címlappal szemközt levő lapon egy Zrinyit ábrázoló kép, mely egész más és épenséggel nem hasonló Zrinyi ismert képeihez. E mű itteni nagy könyvtárainkban: Múzeum, Akadémia, Egyetemi könyvtár, nincs meg, a British Múzeumban megvan s mint dr. Dézsitől értesültem, az Apponyi Sándor könyvtárában is a „Hungarica“ megjelenése óta szerzett anyagban, melynek katalógusán a gróf most dolgozik.

Báró Radvánszky Kálmán.

Utószó. Örömmel üdvözöljük a fiatal bárót, a kiváló bibliofilt, a feledhetetlen emlékű báró Radvánszky Béla koronaőr, általánosan ismert és tisztelt nevű historikus és bibliofil hozzá méltó fiát, munkatársaink sorában. A rendkívül értékes könyvtárt, melynek ismertetésére még sort kerítünk, melyben többek közt megvan Turóczi krónikájának mindkét kiadása, Heltai stb., az elhunyt báró évek hosszú során át maga gyűjtötte s fejlesztette a leggazdagabb magyar történeti magánkönyvtárrá s a derék utód pedig a commune alatt életveszedelemmel nemcsak megvédélmezte, hanem sok becses újabb

szelleménnyel gyarapította. Nem hallgathatjuk el, amit fent nem említ, hogy rokonától báró Radvánszky Antaltól, a zólyomradványi könyvtár tulajdonosától a múlt év végén a Balassa-kódexet is magához váltotta 36 millió koronáért s így az ezután az irodalomtörténetben mint „*sajókazai Radvánszky-kódex*“ szerepelhet. Alapos képességéről, széles irodalmi tájékozottságáról és könyvszeretetéről különösen akkor volt módunkban meggyőződni, mikor a Balassa művei sajtó alá rendezése alkalmával egy és más kérdésben hozzáfordtunk.

Szerk.

ROVÓ SOMOGYI

szegedi Somogyi-könyvtárban díszhelyen, lakat alatt őrizgetünk kilenc könyvet, amelyekről csak úgy katalógus alapján nem igen lehetne kitalálni, mivel szolgáltak rá erre a tisztességre. *Cicero: De officiis*-a a legrégebb köztük, az is csak 1582-ből való strassburgi kiadás. Bruno *Seidelius: De morbis incurabilibus*, Paris, 1661., Hugo *De Roy* kis jogbölcsélete: *De eo, quod justum est*, Utrecht, 1645., *Barclai Argenis*-ének 1659-iki leideni kiadása, Thomas *Sydenham* kis formátumú orvosi könyvének (*Observationes medicae*) címlapjavesztett 1683-as kiadása. Egy frankfurti *Pharmakopia* 1698-ból, J. J. *Schoeppferius Synopsis Juris*-a, Frankfurt 1713., F. J. *Zeno Respublica Christiana*-ja 1718-ból s végre egy 1723-ból való kis *Puffendorf*-kötet, a *Scientia moralis* című.

Ezek valóban nem olyan könyvek, amelyeket ritkaságoknak lehetne mondani. Legtöbbjük minden papi és jogi könyvtárban megvolt még a múlt század elején is. Egykorú síma pergament-kötésük se nagyon emeli az értéküket. Még tán legszemrevalóbb köztük a második helyen említett orvosi könyv, gróf Windhagen Joachim könyvtárából. Datált ex-libris beleragasztva, superlibrisnak a Windhagen-címer belepréselve, kegyetlenül ágaskodó sasok, griffek, oroszlánok. De ezek a fene állatok se tudták a balesektől megóvni a gyógyíthatatlan betegségekről szóló tudós könyvet. Az őrlapjai gyerekes ákombákomokkal vannak telefirkálva, amik inkább hajznak tollal papirba metszett rúnákhoz, mint akármilyen bevett ábécéhez. A levelein pedig égési sebek mutatják, hogy a könyv valamikor tűzben járt. Vagyis inkább hogy valamikor tűz járt benne. A szép kerek lyukakat talán szivar-tűz égette, mindenesetre kormányozható tűz, amely csak egy levélben dult egyszerre, de az előtte és utána levőt még csak meg sem pörkölte . . .

Az ákombákomok és az égési sebek különben a többi nyolc könyvben is megtalálhatók. Csak annyiban váltanak egymástól, hogy a lyukak különbözőképpen vannak csoportosítva és az ákombákomok tintája hol fakó-

zöld, hol fakó-rozsdabarna, de mindig olyan nagyszerűen fakó, hogy annál különb fakóságot még igazi nyelvemléktől se lehetne kívánni.

A Somogyi-könyvtár ákombákomos könyveiben valóban nyelvemlékek vannak, csak hogy hamisított nyelvemlékek. A magyar nyelvemlék-hamisítványok családfáján ezideig ezek az utolsó hajtások, még pedig igen nevezetes hajtások: *rovásírással hamisított nyelvemlékek*. Ennek köszönheti ez a kilenc könyv, hogy külön koporsóban tartogatjuk a ritkaságaink közt. Megérdemlik, mert a Somogyi-könyvtárt minden kincsel együtt nem emlegették annyit, mint ezeket. Leírták, fotografálták, magyarázták, egymás fejébe verték őket tudósok, írók, újságírók, művészek; foglalkozott velük napilap, tudományos szemle, vicclap, akadémia, vidéki képviselőtestület. A legkülönösebb vadrózsa-per volt, amely álló egy esztendeig tartott.

1902 szeptemberében leplezték le a zilahi Tuhutum-emléket, Fadrusz János „pogány-oltár“-át. Hatalmas kőpiramis, tetején a napba néző turulmadárral, tövén kőből faragott bölényfej, lókoponya, — nem hiányzik itt, csak a táltos. De az is csak személy szerint, mert a szelleme ott lebeg: a gyönyörű emlékmű oldalaiba valódi ősi „táltos-énekek“ vannak beróva valódi ősi székely betűkkel. Aki olvasni tudná őket, az nagyon épülne rajtuk, mert Tuhutum apánk idejében már nagyon fejlett volt a szittyia metafizika és a táltosok a végzett teológusok nyelvén beszéltek. Ime például az egyik táltos-éneknek székely rovásból mai betűkkel átírt szövege:

Kádár táltos tisztelte lebegőt,
Dícséretére ígyen énekölt:
Lebegő-ég, ki betöltöd eget,
Kör-lebeged egész kerek földet,
Te acz mennyi testeknek lelket,
Hogy alrul büngön elé-keringnek,
Világot adnak szemeinknek,
Győzői ármány sötérletinek,
Gyalló ember is te tüled lelkezik,
Örök istenig emelkedik . . .

A magyar sajtóban futótűz gyanánt szaladt szét a szenzáció! Fadrusz nemcsak nagy szobrász, hanem nagy tudós is. Megtalálta valahol az ősi magyar írással írt nyelvemlékeket, amikről a hívatásos tudósoknak sejtelmük se volt. Persze így szokott ez lenni mindig. Az intuición csak a művészek adatik, a tudós csak gáncsoskodni tud és hibát találni a kész munkában. „Csudálnánk, ha most is úgy nem lenne“, — írta bölcs előrelátással az egyik nekilelkesegett újság.

Valóban úgy is lett. A tudósok kíváncsiskodni kezdtek, hol találta a művész a táltos-énekeket. Fadrusz nem jött zavarba. Megnevezte öreg Tar Mihály és fia Tar István omori szántóvető embereket, akik még ismerik a rovásírásnak az ősektől örökölt titkát, ők rótták elő mintának a táltos-éne-

keket is. Hát Tarék hol jutottak ezekhez az ereklyékhez? Mert hogy ők nem csinálták, az világos. A betűket róhatta az ő kezük, de a *kör-lebeg*, meg a *büng*, meg az *ármány* nem lehetett az ő találmányuk.

Az omori jámbor rovók is igazolták magukat. Öreg Tar Mihály csakugyan ismerte a hun-szittyá rovás-ábécét, de csak egy népszerűsítő tudományos munkából s elmulatgatta magát vele. A táltos-énekek szövegét pedig Király Pál nagyságos úrtól kapta, aki a budai paedagógium jeles tanára volt s ismert lelkes kutatója a rovásírás rejtélyeinek.

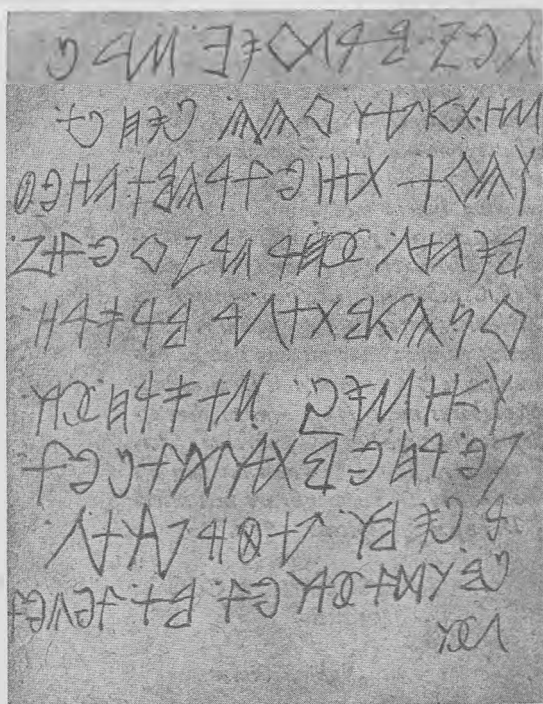
A tudós habozás nélkül vállalta is a táltos-énekeket. Ő azokat egy régi kéziratban találta, amelyet Karacsay Clemence grófnőtől kapott és arról nevezett el *Karacsay-kódex*-nek. Ezt a megfakult írású, valami várégésnél meg is rongálódott rovás-írásos kéziratot a boldogult *Somogyi Antal* fedezte fel valahol, aki ismert politikus volt, Deák Ferenc barátja, tanult és tudós férfiú, nagyérdemű hazafi, akinek az emlékéhez gyanúsítás nem férhet, a Karacsay-kódex hitelessége kétségtelen, az a rovásírásnak egyetlen összefüggő, nyelvemléknek is kimondhatatlan becsű klenódiuma.

Erre azonban előállt *Reizner János*, a szegedi Somogyi-könyvtár igazgatója az 1582-es Ciceróval és a többi nyolc könyvvel: azok mind rovásírásos nyelvemlékeket tartalmaznak és szintén a Somogyi Antal tulajdonából kerültek a szegedi könyvtárba. Csak magába a Cicero-kötetbe 68 papírlap van beragasztva a könyv levelei közé, ahogy ez a régi világban szokás volt s az mind rovásírással van teleírva! 136 kézírásos oldal, az már egész könyv s valóban Somogyi Antal, aki megfejtette ezeket a székely rúnákat, el is nevezte a Ciceróba kötött ősi nyelvemlékeket *Kova Áron könyvé*-nek, mivel bizonyos „*Halom nemzetű Kova Áron*“ róttá azt valamikor a XVI. században, megmentvén benne a pogány magyar hit és ősmagyar nyelv nemzedékről nemzedékre szállt emlékeit.

Reizner óvatos ember volt, nem mondott véleményt, csak beszámolt arról, amit talált. Hanem véleményt mondott a *Budapesti Hirlap*, a *Magyar Szó*, a *Budapesti Szemle*, *Fischer Károly Antal*, *Tóth Béla*, *Szily Kálmán* és végre ítéletet mondott az akadémia hármás bizottsága, amelynek olyan tagjai voltak, mint *Fejérfataky László*, a palaeographus, *Szinnyey József*, a nyelvész és *Sebestyén Gyula*, a historikus és a rovásírás kérdésének specialistája. A megföllebbezhetetlen törvényszék halálos ítéletet mondott. A Karacsay-kódex is, a szegedi könyvtár rovásírásos könyvei is Somogyi Antalnak *rendkívüli szorgalommal, nem is minden ügyesség nélkül készített hamisítványai*, amelyeket a nagyérdemű hazafi tiszta hazafias lelkesedésből a Bél Mátyás ismert írásmutatványai alapján szerkesztett össze. A szöveget pedig úgy állította elő, hogy régi magyar szavakat összekevert mondvacsinált magyar szavakkal, belerakta a maga bolondos találmányait is, a *csacsni*, *csurni*, *bugyni*, *bolni*, *csörömni* igéket (csacsogni, csurogni, bugyogni, bolongni, csörömpölni helyett), sőt még a Bugát Pál 1836-ból való *büng*-jét (= zenit, mert a fejünk felett csüng-büng) is beleadta a XVI. században képzelt Kova Áron uram szájába.

A kegyetlen bírák, különösen a furfangos Sebestyén Gyula nem hagytak semmi felderítetlent ebben a híres impostorságban. Legföljebb a tintahamisítás receptjét nem állapították meg, pedig körülbelül az sikerült legjobban. És a pszichológiai nyitja nincs meg a *Rovó Somogyi*-nak, akit itt a könyvtárban így különböztetünk meg a könyvtáralapító és annak nevet adó Somogyi kanonoktól. (A néven kívül nem volt rokonság a két Somogyi közt.)

A SOMOGYI-FÉLE ROVÁSÍRÁS-HAMISÍTÁSOKBÓL

A hamisított nyelvemlék jobbról balra olvasandó szövege mai írással így szól:

„Sok másképp van. Verbőczit kell nézni. Teleki birodalmi gróf mégis ehez ragaszkodik. Külömb is a magyar törvény. Vigyáz hát! Jó azomba tudnod a német czifráját is; nem tudhatod, mi dógod eshet.“

Hogy aljas üzleti szándék nem vezette Somogyi Antalt, ahhoz szó sem fér. Hiszen soha kísérletet sem tett a könyvei értékesítésére. Hogy írói és tudós ambíció ösztökélte, annak több a valószínűsége. Fiatalon délibábos nyelvésztanulmányokat adott ki, amelyeket vagy észre se vettek, vagy ki-nevettek. A politikában több sikere volt, legkiválóbb kortársai méltatták barátságukra, az emigráció európai hírességekkel juttatta ismeretségbe, a kiegyezés után megint mandátumot kapott — a tápéi kerület követe volt

— de ez mind nem elégítette ki az öregedő embert, neki olyan dicsőség kellett, amin nem fog a rozsda. Ezért adta ki már a hetvenes években *Régi magyar énekek* cím alatt a Kova Áron könyvét, az előszóban szerényen csak megfajtőnek nevezvén magát, de belecsempészvén a szövegbe fiatalkori nyelvészeti hóbortjait, mintegy elégtételül önmagának. A dicsőség pillangóját azonban ezzel sem sikerült megfogni. Arany János egy pár soros névtelen bírálatában együgyűnek nevezte a magyar Macphersont s Toldy Ferenc magánlevélben úgy nyilatkozott róla, hogy Somogyi Antal iránt való kegyeletből jobb nem beszélni Kova Áronról.

Most már kénytelen volt az öreg úr abbahagyni a dicsőség után való ki-látástalan hajszát, de a hamisítást nem hagyta abba, azzal tovább is mulatta magát, ahogy a levelezéseiből sejteni lehet. Mi célja volt vele? Azt hiszem, erre a gyűjtő pszichológiája adja meg a választ. Somogyi Antal *kuriozitásokat gyűjtött*, mint a leveleiben dicsekszik a barátainak. Kevés könyve volt, de az mind csupa kuriózus dolog s mivel ahhoz szegény ember volt, hogy igazi kuriózumokat szerezzen, hát csinált magának olyanokat, amiknek igazán nem volt párjuk a világon.

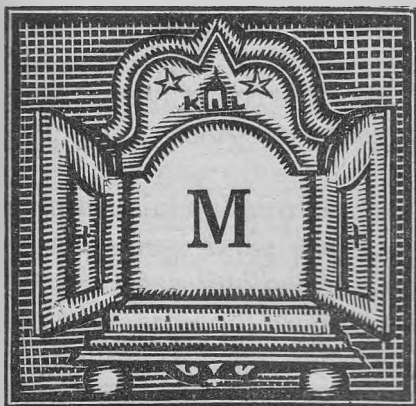
Gondolom, nem éppen szokatlan passzió ez s nemcsak a könyvgyűjtőket kísérti meg a Gonosz. Éveken keresztül kérkedett nekem egy magasállású állami hivatalnok barátom, hogy neki olyan préhisztorikus edényei vannak, amilyenekre sehol se látott analógiát. Egyszer nagy könyörgésre meg is mutatta, de csak a bezárt vitrin üvegén keresztül. Csakugyan bámulatos dolgok voltak. Kőkorszakbeli agyagtalpakon laténe-típusú csészék, sohase látott ikeredények stb., valamennyihez kartonlapocska támasztva, amely elmondta, hogy barátom melyiket hol és mikor szedte ki a földből. Lerajzolni, fotografálni szabad volt őket, de hozzájuk érni nem. — Halálom után úgyis a tietek lesz, — mondta a gazdájuk, — addig azonban nem adom őket senki kezébe, hogy még véletlenül se érje őket valami.

Pár éve csakugyan hozzánk kerültek a kuriózus régiségek. Oly ügyesen voltak egymáshoz ragasztva az egymáshoz nem tartozó holmik, hogy laikus azt észre nem vehette és olyan nagyszerű ragasztóanyaggal, hogy mi régészek olyant hivatalosan nem ismerünk. Egyet úgy hagytam belőlük, ahogy ránk maradt. Elriasztó példának, de egy kicsit kegyelet okából is. Hadd legyen meg az örökhagyó lelkének az az öröme, hogy mégis csak sikerült a ravaszkodása, becsapta az utókort. S azt hiszem, mikor a hátam mögött ropog az inkunábulák szekrénye, akkor az öreg Somogyi Antal lelke hamiszkodik a rovásírásos könyvekben. A zilahi Tuhutum-émlékhez már úgyse térhet haza . . .

Móra Ferenc.

A SZÁZ LEGJOBB KÖNYV

IKOR az irodalmi termékek nagyon felszaporodtak, egészen természetessé vált az a kérdés, hogy érdemes-e, vagy hogy egyformán érdemes-e valamennyit elolvasni? Melyek azok a művek, amelyek erre elsősorban számíthatnak? Végeredményében a bibliai kánonnak is ez az értelme, midőn megállapítja az isteni eredet, a hit- és erkölcs szabályozás szempontjából az igaz eredetű (authenticus) és apokrif műveket, mert hiszen e kor művelt emberei nem szórakozásból olvastak s a kánonba bevett könyvek voltak a „legjobb“ könyvek. Platon is kirekeszt utopisztikus államából többféle művet, amelyeknek olvasását erkölcsi szempontból károsnak tartja. A római „Index librorum prohibitorum“ is (a XVII—XX. századból mintegy 3932 könyvcímmel) ilyen negatív kánon, habár feltevésnek is különös volna, hogy ami nincs Indexen, az a hit és erkölcs szempontjából nem veszedelmes, vagy pedig olvasásra mind érdemes. Az irodalom roppant terjedelme minden ilyen cenzurát megghiúsít.

Kétségtelen azonban, hogy az irodalom útvesztőjében kell valamilyen útmutató s az irodalomtörténet és irodalomkritika is ezt a célt szolgálja, habár nem csupán ez a célja. De annak a megállapítása, hogy egy nemzetnek melyek a klasszikus irodalmi termékei, szinte összeesik avval, hogy melyek a legjobb könyvei?

Ezekből lehet kiválogatni azokat a műveket, melyeket minden művelt embernek ismernie kell, amelyek az emberiség legnagyobb rétegére hatottak és hatnak ma is, — nemzetek és korok bibliái — amelyeknek költői szépsége hervadhatatlan, amelyek ismeretét a közvélemény minden művelt emberről feltételezi, amelyek ismerete nélkül a szellemi műveltséget hézagossá tartja s az illetőt jogosan sajnálhatja, hogy a legnagyobb esztétikai gyönyörrel akaratlanul, vagy fejletlen ízlése miatt lemondott. Vannak más akadályok is pl. a világirodalomnak nem minden legjobb műve hozzáférhető mindenkinek nemzeti nyelven, megfelelő vagy tűrhető fordításban, tehát azok ismeretéhez nyelvek tudása is szükséges.

Egy ilyen olvasási kánont már *Lubbock János* angol író, kit a magyar olvasóközönség főként „Történelemelőtti idők“ c. művéről ismer, megpróbált összeállítani „*The pleasures of life* (London, 1881)“ c. művében. Ez a híres könyv, melynek angol kiadásából egy év alatt 46.000 példány kelt el, a „Könyvhimnusz“ c. fejezet után „Száz könyv lajstromát“ adja, az élő írók kizárásával. A száz csak épen hogy kerekszám akar lenni, valósággal nem is száz, mert némelyik író (pl. Shakespeare) szinte egész könyvtárat képvisel, sőt amint Vörösmarty mondta, egy jó Shakespeare-fordítás felér egy irodalom felével. Az érdekes katalogus egyébként az angol olvasót tartja szem előtt s így érthető, hogy Butlernek „A vallás analogiája“, Taylornak „Keresztyén élet és halál“, Keblenek „A keresztyén év“, Malorynak „Arthur halála“, Whitenek „Selborne természetrajza“ c. műve is a listán szerepel, amelyek ismeretét lelkesen és melegen ajánlja. Egy ilyen könyvtár szerinte Édenkert, melyből senkise úzhat ki bennünket, minden rendelkezésünkre áll, sőt és főként a tudás fájának gyümölcse is, amelyért egykor az emberiség anyja feláldozta a paradicsom gyönyöreit.

Ennek a lajstromnak a törzsanyaga, azt mondhatjuk, minden lajstromnak törzse lehet, csak ki kell egészíteni, minden nemzetnek saját igényei szerint. Sőt leghelyesebb *megállapítani a világirodalom legjobb száz művét*, különös tekintettel a nemzeti nyelven hozzáférhetőség szempontjára, s *azután külön a nemzeti irodalom legjobb száz művét*. Egy ilyen lajstromot már a Lubbock művének magyar fordítója is megpróbált összeállítani. Mi abban az esetben is, ha külön magyar centuriát állítunk össze, elengedhetetlennek tartjuk, hogy a világirodalmi katalogusba is belevegyünk több olyan magyar író, kinek ismeretét *minden külföldi művelt embertől* elvárhatjuk.

Hogy Lubbock kánona hézagos és nemzeti szempontból egyoldalú, azt már német fordítója is szóvátette s ennek hatására egy berlini cég (Pfeilstücker) az „olvasó közönségnek tanácsadás gyanánt“ egy füzetet adott ki „*Die besten Bücher aller Zeiten und Litteraturen*“ c. alatt, melyben a közéleti nagyságokat, a kultuszminisztertől elkezdve s a nevezetes írókat mind megszólaltatja s közli azok véleményét vagy könyvlajstromát. Az írók közül különösen érdekes a Bleibtreu, Eckstein, Fontane, Rosegger, Ferdinand von Saar s Weber, a híres világtörténetíró lajstroma. Ez az utóbbi a magyar írók közül Petőfit, Jósikát, Jókait és Vámbéryt sorozza be a száz író közé. Saar listájában Eötvös „Falu jegyzője“-t és Petőfit is ott találjuk. Egyébként a magyar irodalom elég mostoha elbánásban részesül. De ne csodálkozzunk ezen, mikor némelyik író ilyen megjegyzést sem átal leírni: „Az egész latin irodalom eklektikus utánzás és szellemi plagizálás“ (Bleibtreu), Rosegger pedig azt hangoztatja, hogy egész életében se olvasott száz jó könyvet, azért csak azokat sorolja fel, amelyek reá különös hatással voltak. Más írók külön szempontokat érvényesítenek pl. Niemeyer Pál különösen egészségügyi álláspontra van tekintettel a lajstrom összeállításában, Wirth fogházigazgató pedig két fogházi lelkész levelét mellékeli, akik úgy szorítják szűkebb területre a feltett kérdést, hogy milyen könyvek iránt érdeklődnek a

foglyok különösebben? Általában azt mondhatjuk, hogy ennek az érdekes jegyzéknek is az a hibája, ami az angolénak, t. i. túlságosan előtérbe nyomul benne a német irodalom a többi irodalom rovására.

Ennek a két műnek a hatására vagy ezektől függetlenül egész sereg mű lajstromoz vagy osztja az olvasásra vonatkozó tanácsait olykor nemzeti, máskor vallási, politikai vagy filozófiai elfogultsággal. Egyik-másik reklámnak is beillik valamely kiadó cég kiadásainak ajánlására. Keletkeztek nagy művek is a világirodalom minden ágát felölelve pl. Foerstemanntól, Sonnenscheintől. (Ez utóbbi mintegy 100.000 könyvcímmel: „The best books. London, 1910—2.”) A terjedelmes külföldi irodalomból, melynek szemláját és bibliografiáját az alább említendő „Könyvek könyvé”-ben megtalálja az olvasó, csak az Emerson, Schönbach és Chamberlain érdekes összeállítását emeljük ki. Schönbach „Über Lesen und Bildung“ (8. kiad. Grác 1912.) c. művében háromféle lista is van: 1. egy világirodalmi, 2. modern elbeszélő költészeti, 3. német költészeti és prózai címjegyzék.

Az elsőben ott találjuk Petőfit és Arany Toldiját, a másodikban „A falu jegyzője”-t s Jókai három regényét: „Erdély aranykorá”-t, a „Fekete gyémántok”-at és az „Aranyember”-t. A Chamberlain műve nem száraz lajstrom, hanem levélalakban írt életrajzi fejezet a „Lebenswege meines Denkens“ (München 1919) c. művében. „Mein Buchgaden“ a fejezet címe s főként azon művekkel foglalkozik, melyek reá nagy hatással voltak. Három fajtát különbözteti meg a könyveknek ú. m.: 1) könyvek, amelyek könyvek; 2) könyvek, amelyek többek mint könyvek és 3) könyvek, amelyek kevesebbek mint könyvek. Pl. a tudományos, oktató művek, melyeknél a könyv sohasem öncél, kevesebbek, az Evangelium, Shakespeare, Sophokles művei többek mint könyvek: t. i. a könyv írásbafoglalása csak az emlékezet támasza.

E külföldi irodalmi mozgalom hatása alatt két magyar író is vállalkozott arra, hogy megkérdi a magyar írókat, tudósokat, művészeket, hogy milyen műveket tartanak remekműveknek, vagy kiknek műveit olvassák legszívesebben, vagy micsoda művek voltak reájuk különösebb hatással? Az egyiket Gyalui Farkas szerkesztette: „*Legkedvesebb könyveim*“ (Budapest év n. [1904?]), a másikat Kóhalmi szerkesztésében a Lantos-cég „*Könyvek könyve*“ (Budapest 1918), cím alatt adta ki. Ez utóbbiban „87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó tesz vallomást kedves olvasmányairól.“ Az „Alkotmány“ c. lap 1918. évfolyamában Pogány Kázmér katolikus szempontból állított össze ilyen könyvlajstromot a „Könyvgyűjtők évkönyve 1919-re“ c. Lantos-féle kiadványban Kacziány Géának van („Az én száz könyvem“) érdekes lajstroma, melynek mintegy negyedrésze magyar könyvekből áll. Hogy ez a kérdés nemcsak a multat, hanem a jelent is foglalkoztatja, arra érdekes bizonyosság, hogy ez évben is jelent meg egy szellemes fejtegetés „Könyvek — legjobb könyvek“ címen a „Magyar Közművelődés“-ben Kupcsay Felicián tollából.

Természetes dolog, hogy az ilyen lajstromokban rendszeren az író egyéni felfogása is érvényesül s egyikben-másikban olyan műveket is találunk,

amelyeknek kevés művelt ember hallotta még a címét is. De védelmükre legyen mondva: az egyéni ízlést nem lehet egy kalap alá vonni s olyan mű is lehet valakinek tanulságos és vonzó, amit egy másik olvasó unalmasnak, száraznak vagy elavultnak tartana és bosszankodva tenne le. Erre nézve nem is mindig a mű tartalma vagy szelleme, hanem sokszor a stílusa is irányadó. Valódi klasszikus műben a tartalom és stílus összhangban van. Chamberlain szavaival élve, ezek a valóságos könyvek, ha nem többek mint könyvek.

Könyvrajstromunkra vonatkozólag megjegyezzük, hogy az összeállításban nem egyéni ízlésünket követjük, hanem objektív álláspontra igyekezzünk helyezkedni, ugyanezért forrás gyanánt az eddig megjelent lajstromokat is figyelembe vesszük. Az egyes műveknél az ajánlható eredeti kiadást, az angol, francia, német, főként pedig a magyar fordítást említjük fel és néhány segédkönyvet nevezünk meg, az illusztrált, ritka, díszkiadásokra pedig a bibliofilek figyelmét kívánjuk felhívni.

1. *A Biblia.* Az emberiség vallási és erkölcsi felfogására s általában világnézlete kialakulására ez a mű: ez a par excellence könyv, vagy könyvek: a könyvek könyve hatott legjobban, ez a legjobban elterjedt, legtöbb kiadást ért, legtöbb (állítólag 587) nyelvre lefordított, legjobban olvasott és magyarázott könyv, azért ezt tesszük első helyre. De meg azért is, mert páratlan költői szépségű részek (Jób, Énekek éneke, Zsoltárok stb.) is vannak benne, tehát e hely ezért is megilleti. A biblia sokféle kiadásaira, bár könyvkiállítás, bibliofilia, kuriózitás szempontjából egyaránt érdekes és tanulságos, nem terjeszkedhetünk ki. Az eredeti héber és görög szöveg, valamint a fordítások kiadásában, különösen a Brit és külföldi bibliaterjesztő társulat és a cambridgei bibliatársaság buzgólkodik, de a héber biblia kiadására és terjesztésére Berlinben Izraelita Bibliai Intézet is alakult. Különösen elterjedt a Hahn és Theile-féle Biblia Hebraica, a Tischendorf-Gebhardt-féle és a Nestle-féle Novum Testamentum (az angoloknál Scriveneré) s a Vulgátának Vercellone-féle kiadása. A fordítások közül az angolok főként az 1611-iki autorizált kiadás javított szövegét, a francia protestánsok az Osterwald-féle fordítás 1894-iki javított szövegét, (újabb fordítás a Reussé) a katolikusok a Lemaistre de Sacy-féle Vulgatafordítást, a németek a Luther-féle fordítás javított szövegét, a katolikusok az Allioliét használják, de újabb fordítások is vannak; nagy tekintélye van a Kautzsch-Weizsäcker fordításának. A modern német nyelvű fordításnak érdekes kísérlete a Kurt Stage Újszövetség-fordítása, a Reclam-féle „Universalbibliothek“-ban. Az illusztrált bibliák a „Biblia pauperum“-tól elkezdve egész a legújabbakig, szinte végtelen sorozatot alkotnak; az angolok „Art Bible“-je, a franciák Doré Gusztáv-féle illusztrált bibliája, (Bourassé-Janvier új fordításával) mely más nyelvű szöveggel is nagyon elterjedt, s a Bida rajzai után készült metszetekkel díszített József története, Ruth, Tóbiás, Eszter könyve,

Énekek Éneke s az Evangyéliumok nagy ivrét alakban bibliofilek számára készült számozott példányokban; még változatosabb a sorozat a németeknél, nem hiába áll az illusztrátorok élén Dürer Albert: van Kunstbilderbibel (Rafael, Tizián, Dürer stb. képeivel), Landschaftsbilderbibel (palesztinai tájképekkel), Palästina-Bilderbibel, Tausendbilderbibel, Dürer-Bibel, Illustrierte Hausbilderbibel, Goldene Klassikerbibel, a Schnorr von Carolsfeldtől, Lilientől illusztrált biblia stb. Magyar nyelven az egész bibliának a bibliai tudomány mai színvonalán álló fordítása nincs. A protestánsok a Károli Gáspár-féle XVI. századi (1590. visolyi biblia), a katolikusok a Vulgata Káldy György-féle XVII. századi (1626) fordításának javított, vagy átdolgozott kiadásait használják. Az előbbi újabban főként a Brit és külföldi bibliaterjesztő társulat útján terjedt el, az utóbbit Tárkányi Béla (1862—5) javította s „Az ó és új szövetségi szentírás“ címmel 3. változatlan kiadása négy kötetben (Bp. 1915.) jelent meg. Van újabb fordítás is, pl. a kiváló orientalista Kámory Sámuelé (1864—1870), de ez nyelve miatt élvezhetetlen; Mózes öt könyvének Ballagi Mórtól (1841), az Ószövetségnek az IMIR kiadásában jelent meg újabb fordítása; az Énekek énekének Kecskeméthy Ferenc től (Bp. 1890), a Zsoltároknak Baksay Dánieltől és az Ossián-fordító Kálmán Károlytól van újabb (2. kiad. Bp. 1909.) verses fordítása, az Újszövetséget Menyhárt János (1878, 1886) és Masznyik Endre (levelek 1896) is fordította; az evangyéliumok egyeztető kiadása Bárczy Istvántól 1923-ban jelent meg. (Jó német kiad. Synopse der 3 ersten Evangelien. 4. Aufl. 1910.) A magyar illusztrált bibliák közül a Tótfalusy-féle képes bibliát említjük fel, mely meglehetősen ritka és a Dedek-Hock-féle klasszikus aranybibliát (2 kötetben, Ebbinghaus (36), Rafael (11), Jenny (15) stb. színes könyomatú képeivel), mely azonban nem a Biblia szövegét közli. A bibliát magyarázó művek és lexikonok (Smith, Riehm, Zeller stb.) és konkordanciák (Fördös (csonka,) Maklári Pap Lajos 1855) felsorolása nem feladatunk, de remek tájképei miatt felemlítjük a regényíró Ebertnek „Durch Gosen zum Sinai“ (2. kiad. 1881.) c. díszművét.

2. *Mahá-bhárata*. Az ind nép nagyszerű eposza és bibliája is egyszersmind, 220.000 verssorból álló páratlan nagy mű, utólérhetetlen költői szépséggel. Az eredeti Krishnacharya és Viasacharya kiadásában 48 részben (Bombay 1906—11); angol prózai fordításban Kisari Mohan Gangulitól Protap-Chundra Roy kiadásában, 100 rész 7 kötetben (Calcutta 1883—96), a Dutt-féle betűszerinti prózai ford. 36 füzetben: Calcutta 1895—1905. (Bp. Egy. Kvt.); Mukhópádhya ford. Calcutta 1899. kk. Francia fordítása a nyolc első könyvnek H. Fauche-tól 10 szakasz 4 kötetben (Paris, 1863—70), a IX—XII. könyvnek L. Ballintól (2. köt. Paris 1899.) jelent meg. Német, olasz s magyar nyelven csak részletfordítások vannak belőle. Magyarúl: Nala és Damajanti. Ford. Fiók K. Bp. 1885. 2. Savitri. Ford. Fiók K. (Bp. Szemle 1889) és Vértesy

- Dezső (Makó 1904); a Bhagavadgītā a legszebb bölcséleti költemény, nincs magyarra fordítva, bő ismertetése Kégl Sándortól (Akad. ért. nyelv. XXI. 5. 1910). A Mahá-bhárataról l. Holtzmann: Das M. u. seine Teile. I—IV. Kiel 1892—5, Jacobi: M. Bonn 1903; magyar tartalmi kivonata 1923-ban jelent meg. Bő ismertetése verses mutatványokkal Szász K. A világirodalom nagy époszai. Bp. 1881—2. c. műben. E művet az alábbi felsorolandó eposzokról is ajánljuk annak, aki azokat eredetiben vagy fordításban nem olvashatja. Irodalomtört. ismertetése a Heinrich-féle Egy. irodalomtört. I. köt. és Schmidt J.-nek az ó-ind epikáról (Bp. 1921.) és a szanszkit irodalomról 1923-ban kiadott 2 művében.
3. *Válmiki: Rámájana*. A második nagy ind eposz 24.000 szloka vagy párvers. Eredetiben és olasz fordításban Gorresiotól 1—10. kötet (Párigi 1843—67); krit. kiadás Sri Govindaraja kommentárjával, 28 rész Kumbakonam 1911—4; angol verses ford. Griffithtől I—IV. Benares-London 1870—4; kis rövidített kiadása: Benares 1895; másik tömörített verses fordítása Romesh Dutt-től 1900; francia ford. H. Fauchetól 2 kötetben (Paris 1864—7). Németül csak részletek (tartalom: Jacobi: Das Ramayana, Bonn 1893), magyarra Fiók K. „Dasarátha halála“ c. epizódját fordította Bp. 1903. Fordításán dr. Büchler Pál marosvásárhelyi tanár, jeles indolog dolgozik.
4. *Kálidásza: Sakuntala*. Költői szépségét a leghívatottabb költő-kritikus, Goethe magasztalta híres epigrammájában, melynek utolsó két sora:
 Willst du den Himmel, die Erde mit einem Namen begreifen,
 Nenn' ich Sakuntala dich und so ist alles gesagt.
- Az eredeti szöveg Boehlingk jegyzeteivel és fordításával Bonn 1842; a Devanágári-szöveg Williams angol szószerinti ford. 2. kiad. Oxford 1876. Williams prózai és verses ford. London 1911. Első angol fordítása W. Jonestól (Sacontalá or The fatal ring, Calcutta 1789, London 1790); francia ford. Kalidasa: Oeuvres complètes, trad. par H. Fauche. Vol. 1. 2. Paris 1859—60; Bergaigne és Lehugeur ford. Paris 1884; németül Fritze, Hirzel, Lobedanz, Kellner, (Reclam) Meier, Rückert stb. ford. Magyar ford. Fiók Károlytól Bp. 1887. Ezenkívül le van fordítva magyarra „Urvaszi“-ja, ford. Pitroff Pál (Győr-Bp. 1914), „A király és a bajadér.“ Ford. Schmidt József (Kner-féle Monum. Liter. II. sor. 2. sz.) és a Meghaduta [Felhőposta] Fiók Károlytól (Bp. Szemle).
5. *Pancsatantra*. A világirodalom mesekincsére való nagy hatása miatt is nevezetes; az eredeti kiadása Kielhorn és Bühler jegyzeteivel, 4. és 6. kiad. 3 köt. Bombay 1891—6; Hertel kiad. Cambridge 1908 (Harvard Oriental Series, vol. 11.); Hertel a legrégebb szerkezetet (Tantrākhyāyika) kiadta Berlinben 1910. s német fordításban Lipszében 1909, 2 rész. Bevezetése miatt híres a Benfey német fordítása, 2 köt. Lipcse 1859; Fritze ford. Lipcse 1884; elterjedt a Richard Schmidt ford. (Textus ornator). Lipcse év n. [1901.]; francia ford. J.-A. Du-bois abbétól Léonce Petit 12 rézmetszetével, Paris 1872; olaszra Pizzi

- ford. Torino 1896. Magyarúl a Rozsnyai-féle „Horologium Turcicum“ ennek közvetett (a török Humájun-námé után készült) átdolgozása, valamint a XVIII. században kiadott kétféle magyar fordítása is. Ezeket az arab átdolgozás két sakáljáról „Kalila va Dimna“ címen emlegetik. Magyar fordítása: „Pancsatantra, azaz Ötös könyv.“ c. alatt a Schmidt József fordításában, Kner Albert könyvdíszzeivel, Kner Izidor bibliofil kiadásában Gyomán, 1924-ben jelenik meg 500 példányban. (25 példány kézzel merített papíron Kner Erzsébet kötésében.) A Tantarähyaika magyar fordítása bő bevezetéssel dr. Büchler Páltól kéziratban hever. Nárájanának „Hitopadésa“ (remek oktatás) c. kivonatából Brassai S., utóbb Fiók K. fordított le egy részt (Bp. 1905. Kny.) s Vértesy Dezső is fordított belőle (Losonc 1906). Hozzáolv. Benfey id. bev., Keith-Falconer: Kalila and Dimnah. Cambridge 1885.
6. *A hét bölcs mester.* Az ind eredeti nem maradt ugyan ránk, de arab, perzsa, török, zsidó, görög (Syntipas [Sindibad]) fordítások révén elterjedt az egész világirodalomban, különböző címeken. Magyar fordítása Bécsben, 1573-ban jelent meg, újabb magyar fordítása nincs. Német átdolgozása Simrocktól (Deutsche Volksbücher III. 1840.) s újabban Benz kiadásában megjelent hasonló c. jenai vállalatban.
7. *A Koran.* A keleti népek erkölcsére gyakorolt nagy jelentősége, valamint szép részletei miatt nem mellőzhető. A khedive kairói könyvtárában őrzött (Hāfil Osmān efendi által készített) díszes kézirati másolat fénynyomatú reproductiója rózsaszínű levélpapíron háromszínű nyomással Lipcsében jelent meg (1890). Az eredeti szöveg jó kiadása G. Fluegeltől: Corani textus arabicus (Lipcse 1893. 4°), Concordantia (u. o.); angol fordítás Palmertől Qur'an, a Max Müller-féle „The sacred books of East“ 6. 9. kötete gyanánt (Oxford 1880); francia Kasimirskié; németül: Rückerttől (Frankfurt 1888, nem teljes), Ullmantól 9. kiad. (Berlin 1897), Henningtől (Reclam: Univ. Bibl. 1901), magyarul: Buziday Szedlmajer Imrétől és Gedeon Györgytől (Kassa 1831), Szokolaytól: „A törökök törvénykönyvök“ Pest 1854. Kámory Sámuel is lefordította s 1884-ben hiába bocsátott ki kiadására aláírási felhívást; új fordítása Ostern S.-tól készül. Hozzá olv. Nöldeke: Geschichte des Korans. (Göttinga 1860), Goldziher: Előadások az iszlamról. Bp. 1912.
8. *Firdúzi: Sah-náme.* A 120.000 sorból álló perzsa kösköltemény eredetijének Vullers-Landauer-féle kiadása Leydenben 1877—84-ig jelent meg 3 kötetben; egy nyelvre sincs még teljesen lefordítva; hét ívrét kötetre terjed a perzsa eredeti és francia prózai fordítás Mohl-féle (Paris 1838—78) befejezetlen kiadása; angol fordítás H. Rogerstől (London 1907), A. G. és E. Warnertől öt kötetben (London 1905—10), olasz I. Pizzitől 8 kötetben (Torino 1887—8), németül Schacktól (Berlin 1885), Rückerttől 3 kötetben (Berlin 1890—5); tartalmi ismertetése Görrestől „Das Heldenbuch von Iran“ I—II. Berlin 1820. és 1865., Nöldeke „Das iranische Nationalepos“ (Strassburg 1896) c. műveik-

ben. Magyarra Szoráb epizódját Fiók K. fordította (Bp. 1888), a „Ferdún és fiai“, „Szijavus“, „Zál és Rudabé“ c. részletek fordítását (mintegy 10.000 sort) előbb külön füzetekben, később (1905) összegyűjtve „A Sahnáméból“ címen a „Remekírók képes könyvtára“-ban együtt Radó adta ki. Radó több epizód fordítását is ígérte, de azok nem készültek el, Londesz Elek is foglalkozott fordításával (mutatvány a Pesti Naplóban); Szilády Áron is közölt mutatványokat s hagyatékában is vannak fordított részletek.

9. *Háfiz: Divan.* Háfizzal, a perzsa Anakreonnal már a XVIII. században foglalkozott egy jeles magyar bibliofil: Reviczky Ádám, kiadván Bécsben 1771-ben 16 gázelt vagy ódát Divánjából perzsául és latin fordítással. Az eredeti kiadása Sudi (nem teljes) török kommentárjával 3 kötetben; H. Brockhaustól: Lipcse 1854—61 (3 rész 1 kötetben); teljes kommentárral kiad. Bulok 1250; Clarke-féle angol prózai ford. (Calcutta) 1891; német ford. (perzsa szöveggel) Rosenkranz-Schwanautól (Bécs 1858—64. 3 köt.), Rückertnek még teljesen ki nem adott fordítása; magyarra először Fábrián Gábor fordította (1824), később Erődi Harrach Béla 2 kötetben (Bp. 1872/3, 2. kiad. 1877), Erődi kihagyásokkal a másik híres perzsa költő Szádi „Gulisztánját“ is magyarra fordította (Bp. 1899).

10. *Az Ezeregyéj.* Ez a kápráztató mesegyűjtemény sokféle szerkezetben forog az olvasók kezén, szinte ahány kézirat, annyiféle szöveg; az eredeti újabb kiadása Beiruthban 1888—91-ben jelent meg öt kötetben. Angol fordításai közül nevezetes a Lane-é, London 1883 (3 kötet); R. F. Burton kapitány 16 kötetes fordítása (Benares 1885—8), melyhez 1897-ben Londonban Alfred Letchfordtól kiadott hetven képet magában foglaló díszmű csatlakozik; a Payne-é (London 1882—4, 9 kötetben); francia fordításai közül, melyek közt az uralmat sokáig a Gallandé gyakorolta, a Mardrus-féle szószerinti és teljes fordítás (Páris 1899—1904. 16 kötetben). Nyolc kötetes párizsi Pasquelle-féle kiadása perzsa és hindu kéziratok hasonmásaival 4-edrétben év nélkül jelent meg. A németek közül a régieket (Habicht, Weil) nem említve, a Greve-féle illusztrált fordítás a lipcsei „Insel-Verlag“ amateur-kiadásában 12 kötetben, használható a Reclam-féle (Universalbibl.) kiadásában megjelent fordítás is (Henning) 8 kötetben. Magyarra először Vörösmarty fordította: „Ezeregy éjszaka“ (Pest 1829—34, 18 füzet) és „Arab regék“ 1—2. kötet (Pest 1866) s van egy újabb, Nádor-féle kiadás is. (Bp. 1884—95, 4 köt.) Legújabbban (1920—) a Genius kiadásában jelenik meg kétféle, egy szószerinti és egy kihagyásos fordítás Kállay Miklóstól, eddig (1924.) 4 kötete hagyta el a sajtót. Az eredeti arab szöveg fordításához Antalfy Endre marosvásárhelyi tanár és jeles orientalista fogott hozzá.

11. *Homeros Iliása és Odysseiája.* A homerosi mű századokon keresztül volt a görög nép bibliája, sőt régen azt hitték, hogy sok ideig írásba se volt

foglalva, csak az énekesek ajkán élt. Nyomtatásban 1488 körül jelent meg először Firenzében a Chalkondylas-Demeter-féle görög szöveg s azóta a kiadásoknak s fordításoknak végtelen sorozata követte. Az újabb kritikai szövegkiadások: a Nauck-féle berlini (2 köt. 1874—79, Weidmann), a La Roche-féle (Lipcse, Teubner) (iskolai használatra is) (3 kiad. 1883—91.), a Ludwich-féle (U. o. 2 rész (1896—907, Dindorf-Hentze-féle (Lipcse, a Teubner cég: Bibliothecája 1907—21.) A Hentze-féle (2 rész 1894—7) Leeuwen & Mendes da Costa-féle leydeni (1895—6), a Monro-féle oxfordi (1896.) stb. s az iskolai kiadások közül az Ameis-Hentze-Cauer-féle magyarázatos kiadás (némely része már 13. (1920) kiadásban) a Hentze-Siefert-féle (Teubner 1907—23.6., 7. kiad.) külön Hilfsbuch (4. kiad. 1916.) a cambridgei Platt-féle kiadás; Ábel Jenő iskolai részletkiadása előtt jó homerosi nyelvtan van. Görög-latin kiadás a Firmin—Didot-féle sorozatban (Bibliotheca). Az angoloknál ma is Alexander Pope fordítása a legnépszerűbb; Buckley jegyzeteivel (London 1894). Újabb fordítások A. S. Waytól, Odyssey, London 1904, Chapmantól (London 1892). A franciáknál a Madame Dacier fordítása terjedt el, (Paris 1895); újabbak a Le Prince Le Brun, (Paris 1836), Giguet (1907), Pessonneaux (1886—99), de Séguier (1896) fordításai. Az olaszoknál a Montié, (L'Iliade. 20. ed. Torino 1903, Odyssea, Pindemonte ford. 4. ed. Torino 1891), a németeknél a Voss fordítása ma is klasszikus, mint az angoloknál a Popeé, noha újabb fordítások is (Donner, (Berlin 1855—58), W. Jordan (Frankfurt 1881—9) Ehrenthal (Lipcse 1879—89), H. G. Meyer, H. Wolff stb.) nagy számmal vannak. Homeros-fordításokban — nem hiába, hogy nálunk félezeréves múltja van, mivel már Janus Pannoniust foglalkoztatta a H. latinra fordításának gondolata — a magyar irodalom is gazdag. Már 1821-ben lefordította Vályi Nagy Ferenc az Iliást, (Kölcsey is hozzáfogott), Szabó István mindkettőt (1846, 1853), Télyf I. prózában fordította, de ez a szószerinti fordítás élvezhetetlen; jó prózai szemelvényes fordítás a Csengeryé (Iliás) és a Gyomlay Gyuláé (Odysseia). Újabb verses fordítások a Kempf Józsefé (1902—5), Vértesy Jenőé (1909—1913), bár formailag nem hű, miként a Baksay Sándor költői Iliás fordítása sem (1901); P. Thewrewk Emil alakhű fordítása csak a VI. énekig jutott el (1906). Homeros olvasásához jó bevezető és segédkönyv: Buchholz: „Die homerische Realien“ (6 köt. Lipcse 1871—85), Helbig: „Das Homerische Epos aus den Denkmälern erläutert. (2. kiad. Lipcse 1887)“, Kammer: „Ein aesthetischer Kommentar zu Homers Ilias“ (Paderborn 1889), Altendorf K. „Aesthetischer Kommentar zur Odyssee“ (1904), Wilamowitz-Moellendorff „Die Ilias u. Homer“ (Berlin 1916). T. v. Scheffer: „Die Schönheit Homers.“ Berlin (1921) 4° E. Schwartz: „Die Odyssee.“ München (1924). Magyarúl: Csengery J. „Homeros“ (Bp. 1907), u. a. „Homerosi világ“ (Bp. 1903), Ferenczi Gy. „Homeros philosophiája“ (Bp. 1897), Schuchardt: „Schliemann ása-

- tásai“ (Bp. 1892), bár ez Dörpfeld ásatásai óta („Troja u. Ilion“ 2 kötet Athen 1902) sokban elavult. A Homeros-illusztrációk között leghíresebb a Preller Frigyes német festőé; Engelmann: „Bilder-Atlas zur Ilias,“ „Bilder-Atlas zur Odyssee.“ (Lipcse 1889).
12. *Anakreon bor- és szerelmi dalai.* Anakreonnak összes fennmaradt költeményeit, sőt a neve alatt forgalomba hozott úgynevezett anakreoni dalokat eredeti szövegben és saját fordításában nagy gonddal kiadta P. Thewrewk Emil a „Görög és latin remekírók“ c. sorozatban (Bp. 1885). Ugyanő nemcsak a külföldi Anakreon-irodalmat, hanem Anakreonnak a magyar irodalomra gyakorolt hatását is behatóan ismer-teti. Más kiadások: Bergk: *Poetae lyrici graeci* III. köt. (Lipcse Teubner 1914), Delboulle (Havre 1891). Preisendanz a Teubner „Bibliotheca“-jában (1912). A bibliofil-kiadások közül felemlítjük a párizsi polyglott-kiadást: „Odes, édition pol., publiée sous la direction de I. B. Montfalcon.“ Paris 1835., és „Anacreonte. Odi tradotte da Andrea Maffei.“ Milano-Napoli-Roma-Firenze 1865, 4° Ciseri, Hayez, Ribotti metszeteivel. Francia ford. M. Alberttől metszetekkel (Paris 1885), Machardtól (Paris 1885), De la Rochetól (illusztrált, Paris 1882); Olasz: Sapiótól 3. kiad. Palermo 1879), Michelangelitól, szövegkiadás is (4. ed. Bologna 1884); német: Mörickétől (Langenscheidt), Mählytől (1889), Weisseltől (Lipcse 1886), Knauertől (Bécs 1888). Kayseltől (Ludwigslust 1890).
13. *Pindaros ódái.* Az olympiai, pythiai, nemei és isthmosi versenyjátékok győzői magasztalására írt felséges ódák jó szövegkiadása (csak az I. kötet jelent meg) egy magyar tudóstól, Hóman Ottótól (Lipcse 1875); a Th. Bergk-féle „*Poetae lyrici graeci*“ I. kötetében (Schroederkiad. (Appendix-szel, 6. kiad. 1923), a Christ-féle (Teubner 1896), a Tycho Mommsen-féle berlini (Weidmann 2 köt.), a Fennell-féle cambridgei kiadás (1879—83 és újabb, 2 köt.). Angol ford. Myerstől (2 kiadás London 1884), Turnertől (Boston-New-York 1887), Moricetól (London 1893). Francia ford. Sommertől (Paris 1848), Poyardtól (1881), Vauvillierstől (szemelvények 1859), Boissonadetól (1867), olasz: Borghitól (Milano 1885), Fraccarolitól (Verona 1894), német: Donnertől (Leipzig-Heidelberg 1860), Schnitzertől (Langenscheidt). Fábchich József-féle magyar fordítása (Győr 1804) teljesen elavult; Hegedüs István fordítása az Akadémia classica philologiai bizottságánál bírálat alatt. Hozzáolv. A. Croiset: „La poésie de Pindare et les lois du lyrisme grec“ (2. éd. Paris 1886). Villemain: „Pindar szelleme és a lantos költészet“ (Bp. 1888), Dornseiff: „Pindars Stil“ (Berlin 1921).
14. *Aischylos tragédiái.* A tragédia mesterének 79 (Suidas szerint 90) drámájából fennmaradt hét tragédia közül különösen az „Oresteia“-nak nevezett trilogia és a „Leláncolt Prometheus“ a leghíresebb. Jó szövegkiadás a Weckleiné (Berlin 1885—93) és a Weilé (Giessen 1858—66. Lipcse, Teubner 1921), s az angol Paleyé (4. kiad. London

1870). Angol szószerinti ford. a Buckleyé (Boston-NewYork 1888). A verses fordítása Potttertől (London 1886), Swanwicktől (4. kiad. London 1886), Campbelltől (London 1890); francia Bouillettől (Paris 1897) és Pierrontól (9. kiad. Paris 1881), olasz: Bellottitól (Firenze 1882); német fordítás Donnertől (Langenscheidt, Berlin 1887—91), Wollzogentől (Reclam 1886), Droysentől (4. kiad. Berlin 1884), Todttól (Prága, Bécs, Lipcse 1891), Oresteia és Agamemnon Wilamowitz-Moellendorfftól (Griech. Trag. II. 6 Aufl. 1910), teljes magyar fordítása Csengery Jánostól (Bp. 1903). Hozzáolv. P. Richter: „Die Dramaturgie des Aeschylus.“ (Lipcse 1892).

15. *Sophokles tragédiái.* 123 drámájából hét tragédia és egy satyrdráma töredéke maradt ránk. Legnevezetesebbek: Oidipus király, Antigone, Elektra. Műveinek jó magyarázatos kiadása Schneidewin-Naucktól (9 kis kötet, Berlin: Weidmann 1884—1910), Wunder-Weckleintől (Lipcse: Teubner 2 köt. 1857—90), Weckleintől (2—7. kiad. München 1893—1910), Dindorf-Meklertől (6. kiad. 1914, editio maior u. o. 1918), az angol Campbelltől (2 kötet Oxford 1879—81 és iskolai: Campbell-Abott, (Oxford stb. 1886), Richard Jebbtől (7 kötet Cambridge 1883—96 és 1892—1900), a két francia Tourniertől és Desrousseauxtól (Párizs 1886). Angol prózai fordítása Jebbtől (mint fent) és Coleridgetől (London-NewYork 1893), versben Francklintől (London 1886), Campbelltől (Oxford etc. 1906), Whitelawtól (London etc. 1897) stb., francia: Pessonneauxtól (5 kiad. Párizs 1882), Humberttől (Párizs 1905), német: Hartungtól, Donnertől (Lipcse-Heidelberg 1889, 11. kiadás), Schölltől (Berlin-Langenscheidt 1856—73), Thudichumtól (Reclam), Viehofftól (Lipcse 1881), Pfannschmidtől (Stuttgart 1883), Bruchtól (2. kiad. Breslau 1902), Türckheimtől (Stuttgart 1893), Badertől (Lipcse 1896), Kleemanntól (Hildburghausen 1889—92), Wendtől (Karlsruhe 1904. 2. kiad. 7. köt.), Hubatschtól (Bielefeld és Lipcse 1896) s az Oidipus Wilamowitz-M.-tól is. Elektráját Bornemisza Péter (habár nem közvetlen Sophokles után) már 1559-ben átdolgozta magyarra; teljes fordítás a Csiky Gergelyé (Bp. 1880) és Csengery Jánosé (2 köt. Kol. 1919). Hozzáolv. Ad. Müller: „Aesthetischer Kommentar zu den Tragödien des Sophokles.“ 2. Neubearb. Aufl. (Paderborn 1913) és Tycho Wilamowitz-Moellendorff: „Die dramatische Technik des Sophokles.“ (Berlin 1917). Péterfy: Összegyűjt. munkái II. köt.

16. *Euripides drámái.* Euripidesnek, aki először vitte a színpadra az őrjön-gést és a szerelmet, tizenkilenc ránk maradt drámájából (honfitársai 92 drámájáról, vagy 23 tetralogiájáról tudtak) egy satir-dráma, a többi tragédia. Ezek közül a legismertebb Medea, Hippolytos és a Taurisi Iphigenia. Jó szövegkiadás a Kirchhoffé (Berlin 1855), a Prinz-Weckleiné (Lipcse, Teubner 1878—98—1912), a Naucké (u. o.), a Gilbert Murrayé (Oxford 1902); angol fordítása Buckleytől (Boston-NewYork 1887), Morleytől (London 1894), Coleridgetől (London 1891), Waytól

- (3 köt. London-NewYork 1894—8), francia fordítása Personneauxtól (Párizs 1883), Leconte de Lisle-től (Párizs 1884), Hinstintől (2 kötet Párizs 1905), német Donnertől (a kétes Rhesoson kívül, 3. kiad. 1876), Bruchtól (3 köt. Minden 1883—92), Minckwitztól és Bindertől (Langenscheidt), Wilamowitz-Moellendorff is többet lefordított (Griechische Tragödien I. III.). Magyarra Csengery János fordította (3 kötet Bp. 1911—19), külön a „Görög és latin remekírók“ sorozatában: Hippolytos (1909), Phoinikiai nők és Medeia (1911). A Kyklops szatírdramát Csiky G. is lefordította. Hozzáolv. Nestle, W.: „Euripides, der Dichter d. griechischen Erklärung.“ (Stuttgar t1901). Péterfy: Összegyűjt. munkái II. köt.
17. *Aristophanes vígjátékai*. Negyvennégy komédiájából 11 maradt ránk. Leghíresebbek: Lovagok, Felhők, Békák. Szövegkiadások: Bergk (2 köt. Lipcse Teubner Bibl. 1921), Velsen (Lipcse 1869—83), Blaydes (Halle 1880—93, 12 vol.); kiadás és angol fordítás B. Bickley Rogers-től (London 1902), szószerinti ford. Hickietől (2 köt. Boston-NewYork 1889), francia: Artaudtól (4. kiad. Párizs 1879, 2 köt.), Brotier és Humberttől (2. köt. Párizs 1882), Zévorttól (Párizs 1890), német: Droysentől (3 kiad. 1881, 2 rész), Minckwitz-Wesselytól (Langenscheidt. Berlin 1855—73). Klasszikus magyar fordítása Arany Jánostól (Bp. 1880 és Összes munkái VII. VIII. kötetében). Hozzáolv. Péterfy tanulmánya (Összegyűjt. munkái II. k.)
18. *Theokritos pásztori költeményei*. A pásztori életből vett daloknak, az úgynevezett idylleknek hatása az egész európai irodalmon érezhető. Szövegkiadása magyarázattal Fritzsche-Hillertől (3. kiad. Lipcse (Teubner) 1881), Bucolicorum graecorum Theocriti, Bionis, Moschi reliquiae. Ed. H. L. Ahrens (Lipcse, Teubner 2 kötetes nagyobb kiad.), Cholmeleytól (London 1901). Angol ford. Calverleytól (5. ed. London 1908), Hallardtól (u. o. 1901), francia ford.: Guillettől, metszetekkel (Párizs 1884), Le Ductól (Villefranche 1887), Girardtól metszetekkel (Párizs 1888), Reniertől (Párizs 1887); olasz ford. és magy. Cipollini A.-tól: „Gli idilli di Teocrito. Parte 1. 2. (Milano 1887), Bertinitől (Nápoly 1876—8), Zanellától (Citta di Castello 1886); német: Vosstól (Reclam), Hartungtól (Lipcse 1858), Dochlertől (21 idyll ford. Brandenburg 1869), Mörikétől és Notttertől (Langenscheidt). Magyar fordítása a 30 idyllnek és 24 epigrammnak Guzmics Iszidórtól (így) „Theokritosz maradványi“ címen Győrben, 1824-ben jelent meg, újabb fordítása Vértesy Dezsőtől, a görög szerelmi Abc fordítójától: Bp. 1904.
19. *Herodotos: Történeti könyvei*. Herodotos kilenc Muzsája, vagyis történetének kilenc könyve a keleti népek és görögök történetéről mondát, történetet vegyesen közlő előadása miatt nemcsak tanulságos, hanem szórakoztató is. A görög szöveg olvasásához a H. Stein bő jegyzetes kiadása (Berlin, Weidmann 1893—1908) Kiepert térképeivel, ha részben avult is, ma sem nélkülözhető; iskolai magy. kiadás az

Abichté (5 köt. Lipcse, Teubner 1877—1906), Rawlinson Györgynek, az asszir és babiloni ékíratok megfejtője öccsének angol fordítása (S. H. Rawlinson és I. G. Wilkinson közreműködésével 3. kiad. 4 köt. London 1875, NewYork 1880) az újabb keleti ásatások tudományos eredményeinek felhasználása miatt nevezetes. Francia ford. a Saliat-Talbot-féle (Párizs 1864), a Larcher-Pessonneaux-féle (Párizs 1889). Goldhagen német ford. a Conrad-féle „Klassiker des Altertums“ c. vállalatban, a Steiné (2 köt. Oldenburg 1889); F. Langétól (2 köt. Reclam), Bährtől (Langenscheidt, Berlin 1889). A Geréb József magyar fordítása kétféle (görög-magyar és csak magyar) szöveggel 3 kötetben a „Görög és latin írók“ sorozatában. (Bp. 1892—94.)

20. *Thukydides: A peloponneszi háború története.* Az első pragmatikus történetíró műve a részben maga által átélt eseményekről erkölcsi komolysága miatt nevezetes. Szövegkiadása a Hude-féle (Editio maior 1901 Bibl.) s a tud. kiadás (1898—1901) és a Poppo-Stahl-féle a lipcsei Teubner-cégnél (1875—83), a Classen-Steupé (8 köt. Berlin, Weidmann 1898), angol fordítása Blomfieldtől (3 köt. London 1829), Jowett ford. (2 köt. Oxford 1900), Dale-től (2 köt. Boston-NewYork 1882—87), Smithtől (London 1892,) francia Firmin-Didottól (3köt. Párizs 1869—79), Lévesque-Loiseautól (Párizs 1879), Bétanttól 7. kiad. (Párizs 1904), Zévorttól (2 köt. 1883), német ford. Heilmann-Güthlingtől a Reclamnál és Conrad-féle „Klassiker des Altertums“ c. sorozatban (2 köt.), a Wahrmund fordítása (Berlin 1859—64) a Langenscheidt-féle „Bibliothek griech. u. röm. Klassiker“ sorozatban. Magyar fordítása Zsoldos Benőtől a fentebb említett sorozatban (Bp. 1887).

21. *Xenophon: Cyrus anabasisa vagy A tízezer görög visszavonulása.* Többféle magyarázatos kiadása (Krüger, (7. kiad. Pökeltől 1889, Lipcse), Hug (1878, Lipcse), Kühner, Sorof, Vollbrecht, Gemoll (nagyobb kiad. 1909, iskolai 3. kiad. 1919) jelent meg a lipcsei Teubner-cégnél, a Rehdantz-Carnuth-féle a berlini Weidmann-cégnél 1888—1905), a Macmichael-Melhuish-féle (4 rész, London 1882—9), az Alfred Pretor-féle két kötetben (Cambridge 1887—1894). Angol ford. Watsontól (összes művei 3 köt. Boston-NewYork 1887), francia ford. a Dacier-féle Pessonneauxtól javított ford. (2 köt. összes művek), Talbot-féle (6. kiad. 2. köt. Párizs 1900), a Gail-féle (Párizs 1890), Feuillet-féle (Párizs 1894), német Oberbreyertől (Lipcse, Reclam 1879), Forbiger-Dörner-Zeisingtől a Langenscheidt-féle Bibliothekban (összes művei 4 köt.). Olasz fordítása Ambrosolitól (8. kiadás, Milano 1883). Újabb magyar fordítása nincs, a Télyf szószerinti magyar fordítása (3. kiadás Bpest 1893) iskolai célra készült s élvezhetetlen. Xenophon e művéhez ajánlatos olvasmány A. Croiset: „Xénophon, son caractère e son talent“ (Párizs 1873) és Taine remek értekezése: „Essais de critique et d'histoire“ (11. kiadás Párizs 1908), amely német fordításban is megjelent (Párizs-Lipcse-München 1908). Híres műve ezenkívül a

„Kyropaideia“ vagy „Cyrus nevelése“ c. államregény (Némethy ford. Pozsony 1890) és a „Sokrates emléke“ (v. ö. Bódiss J. ismertetésével Bp. 1909).

22. *Plutarchos párhuzamos életrajzai.* Negyvenhat párhuzamos és négy nem párhuzamos életrajz. 23 görög és ugyanannyi római hős vagy államférfi van bennük összehasonlítva többé-kevésbé hasonló történetük, állásuk vagy szerepük alapján, pl. Alkibiades Coriolanussal, Nagy Sándor Caesarral, Demosthenes Ciceróval stb. Többnél el is marad a külön összehasonlítás, sőt négynek egyáltalában nem akadt párja. Az eredeti olvasásához jól használható a Firmin-Didot-féle görög-latin szövegkiadás (Párizs 1846—55), amely a görög írók gyűjteményes kiadásában jelent meg (ez a kétnyelvű kiadás a többi görög írók olvasásához is ajánlható). Más kiadások: Sintenisé (5 kötet, Lipcse, (Teubner) 1879—1923) és Lindskog-Ziegleré (u. o. 1914—15 és készülőben). Angol fordítás a Drydené Clough revisiójával (5 köt., többek közt Boston 1888), a Langhorneé (London-NewYork 1886), a Stewart-Longé (4. köt. London 1906). Francia fordításai közül híres az Amyot-féle, újabb a Talboté (4. kiad. 4 kötetben Párizs 1905) és a Pierroné (4 köt. 6. kiad. Párizs 1882). Olasz Pompeitól, (Milano 1888). Német fordítás a Kaltwasseré a Güthling-féle új kiadásban (Lipcse, Reclam 1887—89), az Eythé (6 köt. a Langenscheidt „Bibliothek“-jában Berlin-Schöneberg 1854—73). Magyarra régebben (1847) Székács József 10, Szilasi Móric 11 életrajzot fordított belőle; az összes életrajzok újabb fordítása Kacskovics Kálmántól (4 köt. képekkel és jegyzetekkel Bp. 1894—1900).
23. *Platon bölcséleti dialogusai.* Platon értekezései közül olvasásra különösen ajánlható Protagoras: a vitészség, erkölcsösség és jámborság dicsérete, Phaedros, melynek főként szerelem a tárgya, Phaedon, a lélek halhatatlanságáról és az Állam. Az eredeti szöveg kiadása Bekker Immánueltól (11 köt. London 1826), a Baiter-Orelli-Winckelmann-féle kiadás, Schantzól nagyobb és kisebb kiadás (az előbbi Lipcse 1875—1885 (Tauchnitz) s a Teubner-cég Hermann-Wohlrab-féle szövegkiadása (a „Bibliotheca scriptorum graecorum et lat.“-ban I—VI. 1911—22). Angol fordítása Jowettől (5 kötet 3. kiad. Oxford 1892); francia fordítás Cousintól (13 köt. Párizs 1826—56, 2. kiad. 1896 kk.), olasz: Bonghi-féle ford. (13. köt. Torino-Roma-Firenze 1880—1904). Német ford. Schleiermachertől (I—III. Berlin 1804—28 és újabb kiad.), Müller Jeromostól (8 kötet Lipcse 1850—66). Platonnak teljes magyar fordítása nincs. Csaplár Benedek kísérlete után (1845) Hunfalvy Pál adott ki egy kötetet (Pest 1854). Újabban Péterfy Jenő, Simon József Sándor és Gyomlay Gyula fordították le néhány dialogusát. Platonról írt nevezetes művek: Walter Pater: „Plato and Platonism.“ London-NewYork 1893 (németül is Jena-Lipcse 1904), Wilamowitz-Moellendorff: „Platon“. (I. II. Band. 2. Aufl. 1920); Goedeckemeyer: Platon.

(München 1922. Philosophische Reihe 42.) Péterfy: Összegyűjtött munkái. II. köt.

24. *Aristoteles Nikomachosi etikája, politikája és poétikája.* Aristoteles a világ legnagyobb hatású bölcseleje, művei ismerete nélkül a bölcselet fejlődése alig érthető meg. Műveinek jó szövegkiadása a Bekker-Brandis-féle a berlini kir. akadémia kiadásában (Berlin 1831—1870) és Supplementum Aristotelicum (3 köt. u. o. 1885—1903), Commentaria graeca (u. o. 1882—1907-ig 23 köt.), a Teubner, Tauchnitz, Engelmann (görög-német) kiadásai. Angol fordítás Taylortól (10 köt. London 1812), francia Barthélemy Saint-Hilaire-től (35 köt. Párizs 1837—1892), németül a Langenscheidt-féle „Bibliothek“-ben (Berlin-Schöneberg 1855 kk.) s az Engelmann-féle „Philosophische Bibliothek“-ban (1853 kk.), magyar fordítás Haberern Jonathántól: Politika (Pest 1869), Ethika (1873), a Poétikát Hunfalvy Pál (1846), Geréb József (1891) és Silberstein Ötvös Adolf fordította (Dram. dolg. II. 1895), az Ethikából szemelvények: Péterfy-Gyomlay: Platon és Aristoteles (2. kiad. Bp. 1898.) Újabban Förster A. fordítja Aristotelest. Hozzáolv. Wilamowitz-Moellendorff: Aristoteles und Athen (2 köt. Berlin 1893), Siebeck: Aristoteles (Stuttgart 1902: Fromanns Klassiker der Philosophie 8.), Goedeckemeyer: Aristoteles. (München 1922. Philos. Reihe 48.) és Pauler Á. Aristoteles (Filozófiai könyvtár 1. Bp. 1922).
25. *Marcus Aurelius Antoninus római császár elmékedései.* E melancho-likus császár nevét, aki több mint tizenhét évszázaddal ezelőtt a quádok elleni táborozásban a Garam mellett és Carnuntumban (Hainburg-Petronell közelében) görög nyelven írta a világ folyásába beletörődő lemondás bölcseletét, a XVII. században sokat emlegették nálunk, mikor Gvevara Antalnak „Feiedelmeknec Serkentő Oraia, Az az Marcus Aurelius Csaszarnac eleteről“ c. művét I. Rákóci György saját költségén (a Prágai András és Draskovics János fordításában) kiadta és ajándékba széjjelküldözte. Az eredeti szöveg Schenkl-féle nagyobb és kisebb kiadása Lipcsében jelent meg (Teubner, Bibliotheca 1913); angol fordítása Longtól (London 1890 és többször), Colliertől (London 1905), francia Pierrontól (5. kiad. Párizs 1886), német Schneidertől (4. kiad. Boroszló 1887), Wittstock-féle ford. (Lipcse, Reclam 1879), Cless-féle fordítása Epiktetos, Kebes és Theophrastos műveivel együtt a Langenscheidt-féle „Bibliothek“-ban. Magyar fordítása Huszti Józseftől (Bp. 1923) a Filozófiai könyvtár 4. kötete gyanánt jelent meg. Hozzáolv. Renan tanulmánya (a „Keresztyénség eredete“ c. műve egyik kötete) s P. Watson, Marcus Aurelius Antoninus (London, 1884); és Taineé a „Nouveaux essays de critique et d’histoire (5. kiad. Párizs 1892, németül is 1898).

(Folyt. köv.)

Dézi Lajos.

KÖNYVTÁRI SÉTÁK

ESŐ sétánk a budapesti nyilvános könyvtáraknak szólt. Minekelőtte második sétánkra, vidéki könyvtárlátogatásra elindulnánk, bepillantotunk mégegyszer a budapesti könyvtárakba is, hogy értesülhessünk az első látogatásunk óta történt nevezetesebb eseményekről. A *Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában* örömmel újságolták, hogy dr. Stein Aurél világhírű orientalistánk és ázsiai utazó kilátásba helyezett nagyszerű könyvtáradományának egy része négy ládában már meg is érkezett s az ajándékozó személyesen adta át az Akadémiának. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke a naggyűlésen meleg hangon mondott köszönetet a felbecsülhetetlen értékű adományért s az Akadémia lelkesen ünnepelte a gyűlésen megjelent kültagját.

A *Magyar Nemzeti Múzeum* eseményei között jelentettük Hóman Bálint könyvtárigazgatónak múzeumi főigazgatóvá való kinevezését; az így megüresedett könyvtárigazgatói állásra a kormányzó úr ő főméltósága dr. Lukinich Imre orsz. levéltári igazgatót nevezte ki. Dr. Lukinich Imre

régi érdekes munkása a bibliografiának s általánosan ismeretes történet-tudományi munkásságán kívül nevéhez több hungarikum felfedezése és első ismertetése fűződik. A pozsonyi egyetem erőszakos elfoglalása után mint annak tanára Budapestre jött s az új pécsi egyetemi és szemináriumi könyvtárak alapvetése, szervezése az ő nevéhez fűződik. A zajtalan, fáradhatatlan, lelkes munkásság, a tudomány és a könyv igaz szeretete és megbecsülése jellemezte őt eddigi működésében, jól megállja helyét az ország első könyvtára élén is.

A könyvtár egy másik nevezetes eseménye, hogy *egy lelkes székely asszony* értékes bibliofil gyűjteményét, a „*Magyar Asszonyok Könyvtára*“-t, mely elsősorban a magyar nőírók műveit, a magyar nőkérdés irodalmát, azután a külföldi nőirodalom nevezetesebb termékeit foglalja magában, örök letéteményképen a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának felajánlotta. Talán a nyomtatványi résznél még becsesebb gyűjteményének kézirati része, a *magyar nők levelei*, eredetiben vagy másolatban évek óta gyűjtött páratlan gyűjtemény (24 csomó), melyben Nádasdy Tamásné, Czobor Erzsébet, Károlyi Zsuzsánna, Lorántffy Zsuzsánna, Bor-

nemisza Anna, Petrőczy Kata, Bethlen Kata és annyi sok más híres derék magyar nagyasszony leveleivel mind képviselve van. A könyvtáralapító derék nagyasszony, kinek a tudomány és irodalom minden igaz barátja évek óta tisztelettel emlegeti nevét, azt is kikötötte, hogy nevét ne hozzák nyilvánosságra.

A fővárosi könyvtár újdonsága, hogy a régi Budapest bibliografiája (1711-ig), melyet nagy buzgalommal és szakértelemmel dr. Ballagi Aladár gyűjtött össze és dolgozott fel, nem sokára kikerül a sajtó alól. Minden bibliofil, akinek alkalmá volt beszélni a lelkes gyűjtővel s hallott az izeltől adott mutatóványokról, türelmetlenül várja a kötet megjelenését. A könyvtár egyébként tovább folytatta hatalmas népművelési hivatását s dr. Kremmer Dezső igazgató, az őt megértő Lobmayer Jenő széles látókörű új tanácsnok hathatós támogatásával újabb három (a Bakácsi-téri, Hunyadi-téri és Ó-budai) fiókkönyvtárt rendezett be s adott át a nyilvánosságnak. Hogy a rohamosan emelkedő könyvárak mellett a nyilvános könyvtári olvasótermek jelentősége épen olyan rohamosan emelkedik, nem szükség e helyen fejtegetnünk.

E fővárosi tájékozódás után a vidéki könyvtárak látogatására kerül a sor s első vidéki útunk Szegedre visz. Két könyvtár is van itt, mindkettő megérdemli az érdeklődést, az egyik a *Somogyi könyvtár*, a másik a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi könyvtár. Az egyik arra példa, hogy egy jól megalapozott könyvtár a mai nehéz viszonyok között micsoda heroikus küzdelmet

folytat, hogy nívón maradjon, a másik, hogyan lesz a semmiből egyetemi könyvtár. A Somogyi-könyvtárategyműveltkönyvkedvelő főpap, Somogyi Károly esztergomi kanonok 1881-ben ajándékozta a városnak s már a Szegedre szállításkor 17,572 műből, azaz 40,524 kötetből állott. Különösen teológiai művekben volt gazdag, de a történettudomány, nyelvészet és irodalom is szépen volt képviselve s több alapvető munka, a Migne-féle Patrologia, a Pertz-féle Monumenta stb. megvolt s azóta is szépen gyarapodott. Javadalmazása mindig szerény volt s ez a szerény javadalom a pénzérték lezuhanásával szinte a semmivel lett egyenlő értékű. Bámulatos az a leleményesség, amellyel a lelkes és derék igazgató *Móra Ferenc*, akinek vállára azonkívül a Néprajzi Múzeum, Régiségtár és még más gyűjtemények gyarapítási gondja is nehezül, a mindinkább növekvő könyv- és folyóiratinséget megszüntetni törekszik. Társadalmi gyűjtést rendez, felolvasásokat tart, hogy azok jövedelmét könyv- és folyóíratszerzésre fordíthassa. Ismerve a mi viszonyainkat, ez nem lehet a könyvtárfenntartásnak állandó alapja s a városnak immár gondoskodni kell megfelelő dotációról, annál is inkább, mert a város új egyeteme a könyvtárhasználók számát hatalmasan megnövesztette.

A *kolozsvári egyetem* szépen felszerelt, európai hírű, gazdag, modern könyvtárát mint többi intézeteit is kénytelen volt az úgynevezett utódállamnak átadni, csak egy elszánt, lelkes, szakképzett könyvtárnokcsapatot hozott el magával új szék-

helyére. Ez a lelkes csapat, melynek élén a kiváló szakember dr. *Puskás Endre* könyvtárőr állott, merész elhatározással feltette magában, hogy új könyvtáralapítással teremt új működési alapot. Örömmel és hálával kell elismerni, hogy a testvérkönyvtárak a legnagyobb készséggel siettek fölös példányaik felajánlásával a nemes cél támogatására. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára mintegy 11,327 kötet, a Pázmány Péter Tudományegyetem könyvtára 9639, az Akadémia könyvtára 5037, a Fővárosi Könyvtár duplumaiból 5784, a Pénzügyminisztérium könyvtára 3491 darab duplum, vagy fölös példányt ajándékozott az új könyvtárnak; a kisebb adományok is 4276 darabra rugnak. A M. Tudományos Akadémia fentebbi adományán kívül még minden el nem fogyott kiadványa egy példányát szintén ajándékolta. Kétségtelen, hogy az ilyen fölös példányokból sok csonka és selejtes könyvanyag is került a könyvtárba, de viszont sok értékes könyv, füzet és folyóirat is, melyeknél egyik gyűjtemény csonkaságait a másiké szerencsésen kiegészítette. Ezt lehet mondani a kötelese példányokról is, itt is van értéktelen anyag, de a mai nehéz viszonyok közt mégis rendkívül nagy jelentőségű dolog, hogy az új egyetemi könyvtár ismét megkapta a pestvidéki ügyészséghez beszolgáltatott nyomtatványokat (régebben is a kolozsvári egyetemi könyvtár kapta ezeket) csupán ebből az anyagból az 1921/22. tanévig 5385 darabbal gyarapodott a könyvtár. Ez anyag érdekes része a commune nyomtatványai, habár ez természetesen nem teljes. A fent felsorolt

gyarapodás révén az 1921/22. tanév végéig mintegy 54.000 darabból áll az új könyvtár állománya. Mivel ennek az anyagnak nagyobb része még nincs rendszeresen felvéve, természetesen e kimutatás sem lehet pontos, de mégis tájékoztat a könyvtárfejlődés arányairól. Ezekhez járul dr. *Tarnovszky Géza* nyugalmazott törzsorvos bibliofil könyvtára, aki halálátközeledni érezvén, nagy gondal gyűjtött, válogatott, részben amateur kötésű könyvtárát az egyetemi könyvtárnak ajándékozta. Innen kerültek a könyvtárba az első hungarikumok: Káldy Bibliája (Bécs 1626), Veresmarty Mihály: Intő és tanító levél (Pozsony 1639), Veresmarty Mihály: Az eretnekeknek adott hit stb. (Pozsony 1641), Vásárhelyi Gergely: Evangeliumok és epistolák (Bécs 1618), az első kézirat (a Korán egy díszes példánya, melyet Reynold francia szenátor is gyönyörködve szemlélt mult évi szegedi látogatása alkalmával) szintén ebből való. De ezeken kívül az Aurórák, Mikes, Gvadányi, Bessenyei, Széchenyi stb. műveinek ritka első kiadásai is nagy számmal kerültek innen ki. Érdekes az a kedvtelése (Grangerismus), hogy illusztrált folyóiratok és lapok kivágottnak képeit, képeslevelezőlapokat, muzeumi fényképeket köttetett egyes művekbe, olykor ex-librisül használva fel; némelyik mű nyert, némelyik veszített ez egyéni beavatkozás által. Szintén becses ajándék volt a Lechner Károly könyvtára, melyből mintegy 3000 kötet, görög és latin klasszikusok német fordításai, német klasszikusok és regényírók művei s az akadémiai könyvkiadóvállalat jutott a könyvtárnak. *Imre Sándornak*, a kolozsvári

egyetem nagynevű egykori tanárának szintén néhány ezer kötetből álló, magyar irodalomtörténeti szempontból igen becses könyvtárát a család szintén a könyvtárnak ajándékozta. Nevezetes vásárlás volt a Binder Jenő ny. igazgató 1547 darabból álló, főleg német, francia irodalomtörténeti, folklorisztikai és nyelvészeti műveket magában foglaló könyvtára és a győri kaszinó régi könyvanyaga (1000 kötet) főként a Széchenyi-korszak magyar irodalmának becses, jókarban tartott (úgy látszik, nem túlságosan használt) gyűjteménye. Külön ki kell emelnem, hogy egy lelkes magyar asszony Amerikából 130 dollárt küldött könyvtárgyarapításra; a könyvtár hálóját azzal is ki akarta fejezni, hogy a magát messze idegenben is magyarnak valló s az érzelmi közösséget fenntartó Winis Gáborné ex librisével látta el az adományból vásárolt könyveket. Az egyetemi tanárok saját műveiknek lehetőleg teljes gyűjteményével, némelyik (pl. Szádeczky és Kubinyi) azonkívül külön könyvadománnyal is igyekezett gyarapítani a könyvtárat. A bölcsészeti kar tanácstermét ideiglenesen átten-

gedte olvasóteremnek, melyben 50 olvasónak van hely s a könyvtár derék tisztviselőkara, kik közül négy doktor napidíjas minőségben szolgálja a könyvtárat, a meglévő anyagból külön olvasótermi könyvtárat rendezett be s szakkatalógust készíten hozzá, ez év április 10-én át is adta a közhasználatnak. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy kezdettől fogva részint mint a könyvtári bizottság előadója, részint mint prorektor-elnök, részint 1922 december óta mint annak helyettes igazgatója irányíthattam e derék tisztviselőkar munkásságát, s megható volt látni, amint e derék szakképzett, lelkes fiatal emberek dohosraktári helyiségekben, Esterházy-istállóban lajstromoztak, ládákat szegeztek, hogy az elveszett könyvtár helyett újat alkossanak. 1924 május 15-én igazgatót is kapott a könyvtár *dr. Bibó István* c. miniszteri tanácsos, népművelési főfelügyelő személyében s az ő feladata lesz a könyvtárat nemcsak tovább fejleszteni, hanem a nemskára egészen megtelt helyiségek helyett új megfelelő könyvtárépületről is gondoskodni.

KÖNYV- ÉS FOLYÓÍRATSZEMLE

EGY ANGOL ANTIKVÁRIUS
NEGYVENÉVES
VISSZAEMLEKEZÉSEI

(Walter T. Spencer: *Forty years in my bookshop. London: Constable 1923.*
XXXV+283 p. Ára 21 s.)

Mr. W. T. Spencer az angol antikváriusok elismert Nestora. A fönti könyv tehát, amely egy hosszú emberéletnek a régi könyvek körében szerzett tapasztalatai gyűjteménye, bizonyára érdekelné fogja olvasóinkat.

Negyven éve annak, hogy Mr. Walter T. Spencer megnyitotta üzletét a New Oxford Street 27. száma alatt, egy már negyven év előtt is fölötte szerény kis épületben. Két ablaka nyílik az üzletnek az ucca felé, ezek zsúfolva vannak régi, kopottas könyvekkel, amelyek a hozzá nem értő számára épen nem valami vonzó látvány. Bizonyos, hogy pl. a szomszédos *Mudie's Select Library*, egy pazar fényvel berendezett, nagy épületet elfoglaló könyv- és zeneműkereskedés, antikvárium és kölcsönkönyvtár, jobban ért a kirakatredezéshez, mint Mr. Spencer, aki negyven év alatt sem tanulta meg, hogy

hogyan kell minél csábítóbb, kívánatosabb formában kitenni azokat a kopott, ócska füzeteket, Dickens és Thackeray regényeinek első kiadásait, amelyek havi folytatásokban, illusztrált borítékokban jelentek meg. E füzetek, ezek az első kiadások (eredeti borítékokkal!) ép úgy megdobogtatják az angol könyvgyűjtő szívét, mint ahogy a magyaré megdobban, ha a János Vitéz, vagy a Helység kalapácsa kerül kezébe, körülvágatlanul, az eredeti borítékokkal.

Mr. Spencer, aki annyiszor rakta föl sajátkezüleg a spaléteket záraskor este kirakatára, mielőtt utoljára fölrakná a spaléteket, először — és alighanem utoljára — szerzőként jelenik meg a világ előtt.

A könyvének első fejezetében üzlete megnyitásáról és első nagy vevőjéről beszél. Amikor 1884-ben kibérelte mai házát, amely ma a pincétől a padlásig zsúfolásig van tömve könyvekkel, akkor bizony még kongott az ürességtől és kongott még jó néhány éven keresztül. Kirakatában hosszas habozás után a dízhelyre Dickens „Dombey and Son“-ja első kiadását tette, egyetlen első kiadású Dickensét és árát 15 shillingre írta ki. Csakhamar belépett az első vevő, egy hölgy, aki megvette és magával

vitte a könyvet. Egy óra múlva egy előkelő hotel szolgája jelent meg egy levéllel, amelyben Mr. William Wright, a hölgy ura, aki betegen feküdt szobájában, azt kérdezte, hogy van-e még eladó első kiadású Dickens. Mr. Spencer azt válaszolta, hogy egyelőre nincs, de lehet, hogy lesz. Csakhamar újból megjelent a szolga és azt az üzenetet hozta, hogy a vevő kéri Mr. Spencert, hogy keresse föl. A látogatás eredménye az volt, hogy Mr. Spencer megbízást kapott minden első kiadású Dickens megszerzésére, sőt amikor egyszer habozott és a „Pickwick“ megvételére, amelyért 70 fontot kértek, előzetes meghatalmazást kért, Mr. Wright üres csekklapot adott át neki és ezzel teljhatalmat minden vásárlásra, amelyet jónak tart.

E gyűjtő, amikor Dickensnek összes első kiadásait megszerezte, Dickens híres rajzolójának, Cruikshanknek gyűjtésére tért át. Mekkora volt azonban Mr. Spencer csodálata, amikor számos év után megtudta, hogy mi a foglalkozása e lelkes gyűjtőnek: lóversenyiroda tulajdonos volt, a legnagyobb Párizsban! Valahányszor hazajött Párizsból Londonba, mindig fölkereste az Oxfordstreeti üzletet.

Tragikus volt utolsó találkozásuk. 1891-ben halálosan beteg volt az öreg gyűjtő és ágya mellett fia ült. Beszélgetés közben az apa fiához fordult és mondta: „Ugy-e János, gondját viseled könyveimnek, amelyeket úgy szerettem?“

A fiatalember könnyedén válaszolta: „Hogyne, apa, lesz gondom rájuk, hogy mielőbb eladjam őket.“

Az öreg arca eltorzult, azonnal

tollat és tentát kért és intézkedett, hogy a legközelebbi Sotheby-féle aukción összes könyveit eladják. Hiábavaló volt fia könyörgése és Mr. Spencer közbenjárása, az öreg hajthatatlan maradt. Nem bírta elviselni azt a gondolatot, hogy kedves könyvei olyan ember kezére kerüljenek, aki nem szereti őket, még ha tulajdon fia is az az ember.

Második nagy vevője Augustine Birrell, a kiváló államférfi és író volt, aki szintén angol írók első kiadásait gyűjtötte. Egyszer megbízást adott Jane Austen „Pride and Prejudice“-ének megszerzésére. Mr. Spencer megígérte, ha valahol megszerezhető e könyv, ő megszerzi. Igéretét sikerült is beváltania és egy remek, eredeti papirkötésű, fölívágatlan példányt nyújtott át Birrellnek, aki az ár iránt érdeklődött. „Tizenöt font“, felelte az antikvárius, ami a nyolcvanas években jó borsos ár volt.

„Hát“, felelte Mr. Birrell egy kis sóhajtással, „ha a könyv csakugyan ennyit ér, mit tegyek, ki kell fizetnem. De mondja csak egészen őszintén Mr. Spencer, nem tart Ön engem kötni való bolondnak, hogy egy ócska regényért tizenöt fontot adok, holott egyetlen illusztráció sincs benne?“

Nyilván úgy gondolta, hogy az antikvárius összes vevőit bolondoknak tartotta és hogy legföljebb az illusztrált könyvek gyűjtőiről van egy kissé jobb véleménnyel. Persze Mr. Spencer sietett megnyugtani, hogy dehogy tartja bolondnak és hogy a szóbanforgó mű bőven megér 25 fontot. Amikor tíz év múlva Mr. Birrell meghalt, a mű 64 fonton kelt el, mostani értékét pedig Mr. Spencer legalább 164 fontra becsüli.

Sok mindenre emlékszik vissza Mr. Spencer és főképen sok mindenkire, hiszen az utóbbi negyven év legnagyobb angoljainak nagy része fordult meg üzletében, politikusok, költők, írók, művészek: Robert Browning, Rossetti, Meredith, T. Herdy, W. Pater, Beardsley, Wilde, Kipling, Conrad, stb. stb.

Mr. Spencer kitűnő megfigyelő és ha könyve nem is valami kerek egész, gazdag pompás anekdotákban, érdekes detailokban.

Későn este 1885-ben jött hozzá először Robert Louis Stevenson. Egész nap esett az eső és Stevenson fáradtan ült le egy székbe, miközben panaszkodott, hogy egyik cipője átázott. Az antikvárius biztatására levette és a kandalló mellé tette, majd pedig egy kis brandyt és vizet tettek elé. Az író körülnézett és komor ábrázattal vett észre egy állványon 60 darabot három év előtt megjelent *New Arabian Nights* c. kötetéből. Mr. Spencer azonnal észrevette ezt, sietve mutatta hát legújabb katalógusában e művet, amely „eredeti kötésben“ 8 s. 6 d.-re volt értékelve, „De Mr. Spencer“, mondta Stevenson, „ugyan kinek kellene az én könyvem első kiadása?“ Szegény Stevensonnak ez az önbizalomban való hiánya teljesen indokolatlan volt, mondja Mr. Spencer. E mű lassanként négy, majd hat és nyolc fontra emelkedett. Több év előtt már Mr. Spencer maga adott 17 fontot egy példányért, sőt 1921-ben aukción 101 fontot fizetett azért a könyvért, amelynek hatvan példányát 38 év előtt maga vette a szomszédos Mudietől összesen 60 shillingért.

Élénken írja le Miss Kate Greena-

wayt, a híres illusztrátort, aki a gyermekruhaviseletet úgy megreformálta és megszépítette, de akinek nyilván sejtelve sem volt arról, hogy milyen kevéssé vonzó jelenség, amint a maga elhanyagolt ruhájában megjelent Mr. Spencer boltjában. A művészről annak vevőire terelődik a szó. Rooseveltnél leánya szedett össze 8—10 darab Greenaway rajzot egy ízben és szó nélkül fizette ki bizonyára nem potom árukat.

Megfordult itt sűrűn a szelíd sir Philip Burne-Jones, aki amikor levelet írt Mr. Spencernek, aláírása után zárójelben mindig hozzátette tréfásan: „autogramm értéke $\frac{3}{4}$ d.“ Lefestette az antikvárus nyolc éves leánykáját és eljátszott vele, de minden szelídsége dacára sem lehetett megakadályozni abban, hogy irgalmatlanul el ne égesse Oscar Wilde összes hozzá intézett leveleit és neki dedikált könyveit Wilde katasztrófája után.

Egészen más alak volt a „Punch“ élclap szeretetreméltó rajzolója, Phil May, akiről Mr. Spencer azt írja, hogy szomorúan kénytelen volt megállapítani róla, hogy nem annyira ételen élt, mint inkább scotch whiskyn és elmaradhatatlan szivarján. Orvosa végre is szigorúan meghagyta, hogy naponta egy szivarra és egy pohár whiskyre korlátozza magát. „No de szerencsére elfelejtette megmondani,“ tette hozzá May, mikor ezt elbeszélte, „hogy mekkorára.“ És ezzel kivette ceruzáját és azonnal lerajzolta magát, amint az orvosi rendeletet végrehajtja, a rajzot pedig Mr. Spencernek ajándékozta, aki ezt mai napig is őrzi és megmutogatja a nagy művész tisztelőinek. Szeretett koto-

rászni a könyvek közt, de soha semmit sem vásárolt.

Sűrűn fordult meg Mr. Israel Zangwill, finom, humoros mosolyával és beszédével és Mr. John Drinkwater, a jeles költő, aki Shelleyt és Keatsset gyűjti és ha a kért összeg nagy volt, nagy komolysággal rázta a fejét — aztán pedig mégis megvette. Más korunkbeli hírességek: Lord Rosebery, aki a híres Eton iskoláról való metszeteket gyűjtötte, Baden-Powell ezredes, a cserkészlet megalapítója, csöndes, szerény ember, aki léghajzási irodalmat és metszeteket keres. Lord Curzon, akinek specialitása Napoleon és természetesen India. Stb. stb. Valóban, büszke lehet az az antikvárius, akinek boltját ily emberek látogatták és részben még látogatják.

Lehetetlenség elsorolni mindazokat a kedves történeteket, amelyeket Mr. Spencer oly közvetlenséggel mesél el régi vevőiről és arról a négy emberről, aki mégis központja maradt szellemi és üzleti érdeklődésének: Dickensről, Thackerayről és a két Cruikshankról.

Egy esetet azonban mégis érdemes elmondani, azt, hogy hogyan adta el Mr. Spencer legbecsesebb kéziratát, Dickens „The cricket on the hearth”-ét.

A kézirat Dickens kedves sógor-néjánál, Miss Hogarth-nál volt. Véletlenül pillantotta meg egyszer lakásán Mr. Spencer és minthogy nem valami záros helyen hevert, figyelmeztette Miss Hogarth-ot, hogy jó lesz vigyázni rá, mert nagyon értékes dolog. „Mennyit adna ön érte?” kérdezte ez. „Ezer fontot.” Miss Hogarth nagyon meg volt lepve, de nem adta a kéz-

íratot. Hét év múlva levelet kapott Mr. Spencer, Miss Hogarth kérte, hogy nézzen el hozzá. „Önezer fontot kínált e kéziratért. Hajlandó-e most is megadni ezt az összeget?” kérdezte. „Igen,” felelte Mr. Spencer.

Amikor a kézirat megvolt, Mr. Spencer fölvette katalógusába 2000 font árban. Egyelőre nem akadt vevő. Tavaszra az első amerikai hajón két nagykönyvvásárló érkezett. Az egyik lóhalálában hajtattott Mr. Spencerhez, aki fölkiéste az emeletre. Itt némi beszélgetés után a látogató 1500, majd 1750 fontot kínált. Beszélgetés közben megjelent a segéd azzal a hírrel, hogy odalenn egy úr várja a főnököt. Az az úr Mr. Brooks, minneapolis-i könyvkereskedő volt. Mindjárt a tárgyra tért: „Megvan-e még a Cricket kézirat?” „Megvan, még nem adtam el, de egyelőre nem tárgyalhatok önnel.” „Nem? És miért nem?” „Mert fönt tárgyalok a kéziratról egy úrral és csak ha vele végeztem, kerülhet önre a sor.” „Mr. Spencer, ha ezt a kéziratot el nem adja nekem 2000 fonton, megszakítok önnel minden üzleti összeköttetést”, mondta és nagyobb nyomaték okáért megragadta Mr. Spencer kabátját. Ez nagy zavarban volt. „Jól van, odaadom, de aztán ön intézze el az ügyet a fönti úrral.” „Rendben van, most rohanok a pénzért.”

Mr. Spencer remegve ment az emeletre. Nagy nehezen kinyögte, hogy mi történt. Az emeleti ember oly dühbe jött, hogy Mr. Spencer attól tartott, hogy rögtön meg fogja pofozni. Kivette zsebéből a pénzt és tombolva bizonyítgatta, hogy magával hozta a 2000 fontot és hogy biztosan megvette volna a kéziratot.

Csak nehezen csillapult le és lassanként belátta, hogy a hibát ő követte el, amikor alkudozott. Kárpótlásul Mr. Spencer egy első kiadású, a szerző által dedikált Dickenst ajánlódokozott neki.

A híres kézirat a Pierpont Morgan könyvtárba került és Mr. Spencer most, nyolc évvel ez eset után, 3500 fontra becsüli.

A XIV. fejezet az antikváriusok különös érdeklődésére tarthat számot, mert itt a könyvárak változásairól, illetve azok ugrásszerű emelkedéséről számol be Mr. Spencer. Persze kizárólag 19. századi angol írókról van szó. Louis F. Stevenson, Kipling, óriási emelkedést mutatnak, egyes első kiadásaik 50 fontig állnak, sőt Kiplingnek egy gyermekkori kötete, amelyet csak családi használatra nyomtak, 215 font árt ért el. 1904-ben egy teljes sorozat első kiadású Meredith 67·10 s.-et ért, holott 1923-ban egy katalógusban 220 fonttal szerepel. Robert Browning „Bells and Pomegranates“ kötetének első kiadása húsz év alatt 60 fontról 200-ra szökött. Wilde „The Ballad of the Reading Gaol“-je 6 s.-ről 6 fontra, „Vera“-ja pedig 3 guineáról 10 guineare emelkedett. Keats és Shelley is nagy emelkedést mutatnak. Nagy árat fizetnek a 19. század nagy regényíróiért, valamint Tennysonért is.

Wilde-ről és anyjáról is sok érdekes mondanivalója van Mr. Spencernek. A „Lady Windermere's Fan“ és „A women of no importance“ kéziratát igen csekély árban (az öszszeget nem említi) vette és adta el Mr. Spencer Wilde halála után.

*

E bő kivonat talán fogalmat nyújt annak az anyagnak gazdagságáról, amelyet Mr. Spencer nyújt az olvasónak. Régóta nem jelent meg könyv, amelyet könyvgyűjtő nagyobb érdeklődéssel olvashatna, mint ez. Mr. Spencer életében egyszer próbálkozott meg könyvkiadással, de oly szép könyvet akart kiadni és ennél fogva oly drágára kellett ennek árát szabnia, hogy nagyon belebukott e vállalkozásba. Le is vonta a következőményeket és ezt a saját könyvét a Constable cég adta ki. Abból a sok kedvező kritikából, amelyeket az angol sajtóban olvasni lehetett e könyvről, azt lehet remélnünk, hogy mint írónak több szerencséje van Mr. Spencernek, mint amennyije mint kiadónak volt.

B. R.

*

EGY KÖNYVKERESKEDŐ HATVANÉVES VISSZAEMLEKEZÉSEI

Joseph Shaylor: Sixty years a bookman. London: Selwyn & Blount, Ltd. (1923.) 8° 224 p.

r. Shaylor a *Simpkin, Marshall, Kent, Hamilton & Co.* cégnek volt hosszú időn át ügyvezető igazgatója és most, hogy nyugalomba vonult, egy könyvben pillant végig eddigi életén.

Az a hosszúnevű cég, amelynek 1864 óta szolgálatában állt, ma a legnagyobb könyvnagykereskedő cég Angliában és 1814-ben létesült. Tulajdonképpen már akkor sem volt új cég, hanem csupán egy már meglévő

könyvkereskedésnek új név alatti folytatása, amely aztán lassanként sorra egyesült a konkurens cégekkel és innen hosszabbodott meg ennyire a neve. Ma e cég uralkodik abban a könyvkiadói és könyvnyomdai negyedben, amely a St. Paul székesegyház közelében van. E sorok írója többször megfordult a múlt nyáron e zezugos helyiségek áttekinthetetlen összevisszaságából álló házban (lehet, hogy több házból is áll) és arra gondolt, hogy egy amerikai cég micsoda tabula rasát csinálna ebből a labirintusból, lebontatná az ócska épületet és acélból, kőből, üvegből építtetne egy skyscrapert.

Mr. Shaylornak bizonyára nincsenek ilyféle tervei és aligha is lehetnek valaha. Könyvéből kedves, szelíd, szorgalmas, jó munkabírású embernek látszik, akinek főereje a rutin, nem pedig a kezdeményezés. Hosszasan és szívesen időzik a régi jó időknél, amelyeket hallgatólagszembéállít a mai rossz időkkel. Oldalakon át elmélkedik arról, hogy miért nem keresik annyira a vallási irodalmat, mint ifjúkorában, amikor a *Come to Jesus, Heaven our Home, The Sinner's Friend, Christ is coming, Letters from Hell* stb. voltak a legkelendőbb (*best sellers*, mint az angolok mondják) könyvek.

Sokat és szívesen beszél sportélményeiről is, kivált a nevezetes match-ekről.

Egészen véve azonban könyve távolról sem olyan érdekes, mint az ismertett Spencer-féle könyv. Ennek oka nem csupán személyi, hanem tárgyi is. Világos, hogy az antikvariátus érdekesebb üzletág, mint a

modern könyvnyomdai kereskedés és hogy Mr. Spencernek foglalkozásánál fogva igen sok érdekes és kiváló emberrel kellett összejönnie. Ezt maga Mr. Shaylor is érzi és kissé irigykedően pillant át azon a mesgyén, amelyen túl az antikvariátus kezdődik. Amikor erről ír, azt is elmondja, hogy hogyan lesz az ember fokról-fokra bibliomániakus. Eleinte azokat a könyveket veszi az ember, amelyeket elolvas, aztán azokat, amelyeket el akar olvasni, idővel, amikor az állvány már nagy, azokat is, amelyekről reméli, hogy valaha elolvassa, majd megveszi az ember a szép kötetű, vagy szépen illusztrált, vagy régi kiadású könyveket és végül néha az oly nyelvűeket is, amelyeket nem ért az ember. B. R.

*

ZENTRALBLATT
FÜR BIBLIOTHEKSWESSEN
1923. XL. Jahrgang.

Zentralblatt für Bibliothekswesen múlt évi (XL.) folyama, mint az előbbie, gazdag és változatos tartalommal jelt meg. Mellőzve a szoros szak-szerű közleményeket, amelynek:

„Das Schicksal der elsässischen Klosterbibliotheken in der französischen Revolution“ *Resttől*, „Zum Entwurf einer Verwaltungsordnung für deutsche Bibliotheken“ *Alfred Schulzetől*, „Die ersten Revisionen der Churfürstlichen Bibliothek zu Cölln an der Spree“ *Kurt Tautztól*, „Paul Schwenke's Nachlass und die

jüngsten Bucheinbandstempel-Publikationen“ *Husungtól*, „Die Millstätter Handschriften“ *Hermann Menhardtól*, „Die neue bayerische Prüfungsordnung für den mittleren Bibliotheksdienst“ *Rudolf Kaisertól*, „Zur Verwaltungsordnung deutscher Universitätsbibliotheken“ *H. Füchseltól* és *A. Schulzétól*, „Die hessische Prüfungsordnung für den mittleren Bibliotheksdienst“ *Rudolf Kaisertól*, „Spuren verschollener Bibliotheken unter den Handschriften der Breslauer Staats- und Universitätsbibliothek“ *Otto Günthertól*, „Zur Bibliographie der Schulprogramme“ *Otto Achelistól*, „Eine Bilderhandschrift des XVII. Jahrhunderts in der Staats- und Universitätsbibliothek Breslau“ (folytatása az 1922. évi közleménynek) *Gotthold Prausnitzól*, „Zur Geschichte des Göttinger juristischen Realkatalogs“ *Fuchstól* és az apróbb közleményeket, tartalmából kiemeljük a következőket:

Glauning „A könyvtárosi múlt egy százada“ c. alatt arra vonatkozólag, hogy a kor szellemi áramlatai és a könyvtárak minő kölcsönös hatással vannak egymásra s emellett a szubjektív felfogás hogyan érvényesül, érdekes példákat hoz fel a német könyvtárak múlt századi történetéből. A francia forradalom pl. rendkívül érzékenyen vágott bele a könyvtárak életébe, midőn közülök sokat, mint egykor a harmincéves háború idején, kincseitől megfosztottak. Az új könyvtárnokokra részint az a feladat várt, hogy új anyagot szerezzenek, részint a könyvtárak kibővült feladatainak megfelelően a könyvtárakat átszervezzék. A göttingeni egyetemi könyvtár ment elől e téren

jó példával s Münster, Berlin, Boroszló, Bonn e rendszer diadalmenetének egyes állomásai, a drezdai, wolfenbütteli és müncheni udvari könyvtár is a göttingeni módszert fogadta el. A müncheni udv. könyvtárra egyébként az a nehéz feladat is hárult, hogy a szerzetrendek könyvtáraiból odakerült gazdag anyagot a tudományos kutatásnak könnyen hozzáférhetővé tegye. Azzal a felfogással szemben, mely a kézirati anyagot nemcsak nyelvek, hanem szakcsoportok szerint is szétválasztva akarta felállítani, győzött a Schmelzer álláspontja, hogy úgy kell felállítani az anyagot, amint azok azokban a kolostori könyvtárakban állottak, ahonnan bekerültek. Jelentéktelennek látszó könyvtári intézkedésnek minő fontossága lehet, ez is mutatja s ha az inkunabulumanyagot is eszerint állították volna fel, a könyvkötés történetére nézve micsoda becses gyűjteményre tettek volna szert. A könyvtárak szaporodó feladatai egyzersmind előtérbe állították a tudományos könyvtárnokképzést, hogy t.i. a könyvtárnokság egész embert kíván, habár még jó ideig kísérleteznek azzal, főleg egyetemi könyvtárakban, hogy professzorokra, másutt papokra bízták azok vezetését mellékfoglalkozásul, sőt még ma sincs teljesen elismerve, hogy a könyvtárnok olyan fontos államhivatalnok, mint a többi. Különösen nagy hatással volt a könyvtárnoki állás tekintélye emelésére Ritschl, a bonni egyetemi könyvtár vezetője, akinek működése azt igazolta, hogy *bibliothecarius non fit, sed nascitur*, az ő myrmidonjai vagy tanítványai közé tartoztak a legtekinélyesebb könyvtárnokok: Brambach,

Wilmans, Zangemeister, Ständer, Laubmann és Dziatzko. Ennek boroszlói egy. könyvtári működése s a cédulakatalogus készítésére vonatkozó Instructiója szinte rendkívül fontos a könyvtárak fejlődéstörténetében; a német könyvtárnokok java-része Dziatzko tanítványa. A könyvtárnokok szakegyletbe tömörülése, a „Serapeum“ után a „Zentralblatt f. Bibliothekswesen“ alapítása mind a fejlődés jelei. A könyvtári állás tekintélyének kivívása mellett a könyv-anyagpótlás és a helykérdés okozott rendkívüli gondokat. A régi teremrendszer helyett, amilyenben építette Gaertner a müncheni udvari és állami könyvtárat, a magazinrendszerre tértek át, mely a British Museumban és párisi nemzeti könyvtárban fényesen kiállta a próbát s győzött az az elv, hogy a művészi homlokzat helyett fontosabb a célirányosság és használhatóság, de a telek és építkezés óriási költségei folytán az az amerikai terv is felmerült, nem kellene-e a holt, azaz kevésbé használt anyagot a belvároson kívül eső és így olcsóbban emelhető épületekben elhelyezni? A könyvtárak használhatóságára nagyon üdvös az a Treitschke-féle terv, hogy a porosz egyetemi könyvtárak katalogusait a berlini királyi könyvtár számára leírják s 1894-ben 11 könyvtár hozzá is fogott egy ilyen egyetemes katalogus készítéséhez. Erman tervét, hogy ezen könyvtárak számára egyenlő rendszerű realkatalogust készítenek, kivihetlensége miatt elejtették, de a nyomtatott alfabetikus katalogus tervéhez, melyben megjelölik abenne résztvevő könyvtárak tulajdonát, ma is ragaszkodnak, azzal a megszorí-

tással, hogy egyes irodalmi csoportokat kirekesztenek belőle. Ki akarták ezt a nem porosz német könyvtárakra is terjeszteni, de a világháború e terv kivitelét elodázta. Addig a hiányon segít az 1905-ban alapított német könyvtári tudakozó iroda, melyet 300 könyvtár támogat. Valószínűen egyetemes érdekénél fogva megvalósul egy másik vállalkozás, az inkunabulumok egyetemes katalogusa. A porosz államkönyvtár kezdeményezése nyomtatott címkártyákkal akkor felelne meg céljának, a központi katalogus készítésének, ha a könyvtárak könyvet és nyomtatott címkártyát egyszerre kaphatnának meg. A könyvtárnokképzés problémájával záródik az érdekes történeti visszapillantás a könyvtártudomány tárgyára vonatkozólag legvégül a Harnack Adolf által felállított ideált ismerteti, mely a könyvtárnoktól a mai német és külföldi könyv-, folyóirat- és ujságügy tudományos, pedagógiai, technikai és kereskedelmi szempontból való alapos ismeretét kívánja meg.

A 2—3. füzetben *Hans Schleimer* a *vezérszókatalogusról* értekezik s értekezése első részében ennek történeti fejlődésével foglalkozik, második része a gráci egyetemi könyvtár vezérszókatalogusának szabályzata s függelék: szisztematikus vagy alfabetikus legyen-e a szakkatalogus? A kérdés lényegére vonatkozó megállapítása: A vezérszó mindig a könyv tartalmából, nem pedig minden további nélkül a könyvcím-ből vétessék. A vezérszó benne lehet már a címben, de nem kell okvetlenül benne lenni. Több kérdést is bevon fejtegetése körébe pl. meg-

felel-e ma a rendszeres katalogus a gyakorlati követelményeknek?

A 4. füzetben *Friedrich Labes*, a *lefoglaltnyomtatványokról* szazoknak az állami könyvtárakba utalásáról szól. Erre vonatkozólag Németországban nincs egyöntetű eljárás, sőt az is előfordult, hogy a könyvtár ilyen kérését a felsőbbíróság azzal utasította el, hogy az átengedés amiatt nem engedhető meg, mivel a törvény a nyomtatványok megsemmisítését vagy hasznavehetetlenné tételét szabja meg. A kérdés jogi oldalát fejtegetve, az utánnomatokról megállapítja, hogy az ilyen irodalmi és zenei művekre a szerzői jog bitorlása miatt a könyvtárak nem támaszthatnak igényt, mivel itt nincs szó államérdekről s a törvény a jogsérelmet szenvedő félnek megadja a jogot, hogy az utánnomott példányokat átvegye. *Adolf Räuber* Meyernek ama reformtervét bírálja, hogy időszerint határolt reális katalogusra van szükség vagyis a tudomány fejlődéséhez kell idomulni a reális katalogusnak s egy új tudományág megalakulását mikor kell a reális katalogusban kifejezésre juttatni (pl. mikor külön folyóirata van) stb.

Az 5. füzetben *Paul Zimmermann* újabb adalékot közöl *Lessing wolfenbütteli könyvtárnokságához* s megcáfolja *Lessing* Károlynak, a költő testvérének, *Schönemann*nak, a könyvtár történetírójának és v. *Heinemann*nak, azt az állítását, hogy *Lessing* nem fogott komolyan hozzá a könyvtár átalakításához. Érdekes *Karl August Böttiger* leírása 1790 körüli wolfenbütteli látogatásáról, amikor a könyvtárt a legnagyobb rendetlenségben találta. Ennek oka épen az

volt, hogy már *Lessing* hozzáfogott az átrendezéshez s az egyháztörténet egy részével el is készült (ezen belül volt egy érdekes kis gyűjtemény *Johanna papissáról*, 38 mű), mikor meghalt. Mint könyvtárnok *Lessing* nagyon szabadelvű volt, kéziratokat is kiadott, ha megbízható emberek kérték, gyakran térítvényt se vett s elfeledte feljegyezni. Halála után emiatt hiányt fedeztek fel, pl. a *Berengarius*-kézirat is hiányzott. Több kéziratot becsületes kölcsönzők lepecsételt csomagban küldtek vissza, úgy hogy azt se lehetett tudni, honnan jött. Ugyancsak *Böttiger* értesít *Lessing* azon tanácsáról, hogy a wolfenbütteli könyvtár gyarapítására nézve határévet (pl. 1710-et) kellene felvenni s ez évhatáron túl semmit sem kellene venni, legfeljebb csak bibliografiai műveket s az újabb irodalom beszerzése háruljon a göttingeni könyvtárra s ha ez a kettő egyesülne, Németország legelső könyvtára lenne. A következő cikk *Heinrich Schneider*től „*Újabb adalékok a wolfenbütteli „Bibliotheca Augusta“ történetéhez*“ címmel, ugyancsak *Lessing* wolfenbütteli könyvtárnokságát ismereti behatóan. *Fritz Milkau* „*A berlini címnyomatok és a lipcsei Wöchentliches Verzeichnis*“ címen a nyomtatott címlapok használatának előnyeit az eddigi tapasztalatok, statisztikai adatok alapján fejtegeti. Érdekes, hogy a porosz kultuszminiszter 1921. aug. 22-én rendeletet bocsátott a könyvtárakhoz, amelyben utasítja azokat, hogy három hónapi megfigyelés alapján kölcsönösen azt állapítsák meg, hogy 1. a „*Wöchentliches Verzeichniss*“ címnyomatai elég korán megérkeznek-e arra, hogy az új szer-

zemények katalogizálásánál felhasználhassák; 2. hogy ezeknek a felvételi utasítástól való eltérései oly csekélyek-e, hogy a felvételnél való alkalmazhatóságot nem befolyásolják? Az eredmény nem volt kedvező, t. i. a felvételeknek csaknem a fele elkésve érkezett. *Adolf Meyer a rendszeres és vezérszókatalogusról* címen folytatja a reális katalógus problémájáról az 1921. évfolyamban megkezdett tanulmányát.

A 6. füzetben *Hermann Kreyenborg Friedrich Rückert hagyatékáról* cím alatt a gazdag kézirati anyagot ismerteti. Megtudjuk az érdekes közleményből, hogy a kézirat zömét a berlini királyi, most állami könyvtár 1875-ben 6000 márkáért szerezte meg, itt vannak óind, avestai, újperzsa, pehlevi, afgán, kurd, szláv, litván, berber, török, tatár, finn s karnāta nyelv tudományi dolgozatai; ebből adta ki E. A. Bayer (1890—5. Berlinben 3 kötetben) Rückert Firduzi fordítását s hagyatékot tudományos kutatók gyakran használják; a hagyaték egy kisebb része a weimari Goethe-Schiller-levéltárban van, de két kisebb keleti kézíraton kívül ezek már kiadott művek kéziratai; a harmadik igen jelentékeny és különösen értékes rész Koburgban maradt szinte eltemetve, úgy hogy dr. Magonnak 1911-ben úgy kellett azt felfedezni, itt van Rückertnek több mint 1000 (!) politikai költeménye 1848-ból. Különösen gazdag ez a koburgi gyűjtemény keleti, főleg héber, aethiopiai, arab és óind nyelvre vonatkozó dolgozatokban, több mint 40 csomóban, melyek némelyike 3000 vagy több lapból áll s a közlő szerint évek munkája lesz, míg az abban lévő arab,

újperzsa és óind nyelvből való művészi fordításokat kiadják s azonkívül a keleti filologia körébe tartozó egész ismeretlen dolgozatai vannak benne. Még evvel sincs kimerítve a Rückert-hagyaték, mert H. Rückert igazságügyi tanácsos értesítése szerint a kéziratok egy részét Berlinben elárverezték s ő is vett belőlük s ezek közt van Háfiz művészi metrikus fordítása is, mellyel a Paul de Lagarde-tól és Marie Rückerttől kiadott Háfiz fordításokat kiegészítve egy összkiadást lehet belőlük az év végéig sajtó alá rendezni. A Rückert könyvtárát 1882-ben árverezték el, ennek a bibliografiáját is össze akarja a közlő állítani s egyszersmind Magonnal együtt egy kimerítő Rückert-bibliografiát is tervez, azért felhívást intéz a tudósokhoz és könyvgyűjtőkhöz, hogy akinek Rückert-kézirat vagy Rückert könyvtárából vásárolt bejegyzéses mű van birtokában, közölje azt vele. — *Theodor Lockemann* ugyane számban *Welcker* nek egy önéletrajzi értékű levelét közli a Götting-hagyatékából; *Leyh* „*Könyvtárak és könyvkereskedés*“ cím alatt a rendkívül nehéz pénzügyi viszonyok miatt a napról-napra változó könyvárak kérdését, a könyvtáraknak ebből származó nehéz helyzetét és károsodását veszi ismét elő s a szerkesztő be is zárja a pro és contra vitatkozást. *Heinrich Uhrendahl* cikke a porosz könyvtári tisztviselők előléptetési viszonyait ismerteti, megértjük belőle, hogy az 1921. évi porosz fizetési szabályzat a tanulmányi, vizsgálati, kiképzési idő egy részét, valamint a hadi szolgálatot is beszámítja az előléptetésbe.

A 7. füzetben *Axel Nelson* kimu-

tatja, hogy *Hummel Máté* (1425—77.) a freiburgi egyetem első rektorának *ünnepi beszédei* plágiumok a bibliofilia legrégebb középkori okmányából: *Richard de Bury „Philobiblon“ c. művéből*; *Weissenborn* a nagyobb német könyvtáraknak 1913. évi könyvállományáról közöl statisztikai adatokat, *Uhrendahl* az 1923. évi regensburgi 19. könyvtári gyűlés lefolyását ismerteti.

A 8—10. füzet ezen gyűlés *hívatólos értesítője*. Nemcsak részletes és kimerítő ismertetését adja a gyűlésen felmerült és megvitatott kérdéseknek, hanem részint kivonatossan, részint egész terjedelmében közli az ottbemutatott tanulmányokat. Szóba kerültek ott a könyvbeszerzésnek a pénz értékcsökkenése miatt beállott nehézségei, a duplumok értékesítése, az eszközök szétforgácsolása (egyetemi és intézeti könyvtárak [ami mellesleg megjegyezve a mi könyvtári életünknek is égető kérdése]), a háború alatt elpusztult löweni könyvtár helyreállítása, a reális katalógus, a könyvkötés stb. kérdése, élénk tanúbizonyosságául annak, hogy a német könyvtárnokok teljes tudatában vannak annak, hogy milyen fontos szerepe van a helyreállítás munkájában a könyvtáraknak.

A 11. füzetben *Friedrich Bock* a *vezérszókatalógus történetéhez* a középkortól elkezdve közöl érdekes adatokat s a 12. és utolsó füzet nagyszabású vezércikkében *Harnack Eichlernek „Könyvtártudomány mint értéktudomány, könyvtárpolitika mint világpolitika“* címen 1923-ban megjelent füzetével kapcsolatban mondja el ugyane tárgyról a maga véleményét. Eichler tulságosan magas ide-

álját állította fel a könyvtártudomány-
nak és könyvtárnoknak s Harnack ezt a kellő értékre szállította le. Eichler szerint a nyomtatványok tömkelegében szükség van egy objektív értéktudományra, mely a maga kritikai segédeszközeivel a szellemek chaosza felébe kerekedik s ez a könyvtártudomány s célja az irodalmi emlékek, a könyv belső értékének ismerete s mivel feladata a könyvnek a tömegre vagy osztályokra gyakorolt hatásának megítélése, így lesz a könyvtárpolitika célja a világnézet. Feladata az értékes könyvek gyűjtése, tehát válogatás. Az egyes tudományok is teszik ezt, de a könyvtártudomány nem oly korlátoltan, hanem befolyásolatlanul teheti s így lesz tudománnyá a tudományok fellett; a szépirodalomban felismeri a génuszt s ebben áll a könyvtárpolitika legfőbb feladata. Ennek természetesen hatása van a világnézetek kialakulására is, mivel a könyvek értékét nemcsak felismeri, hanem azt másokkal is megismerteti, elismerteti s az egyes néprétegek szellemi fejlődésére ezáltal roppant befolyást gyakorol. A könyvtárnoktól a könyvtárigazgatás, kezelés mellett a tudományok történetének, az irodalmi tevékenységnek ismeretét és helyes értékelését is meg kell kívánni, mert a könyvtár nemcsak gyűjtőhely, hanem a tudás tanítóhelye is s a könyvtárnokok a tanároktól csak abban különböznek, hogy ezek a mondott szó, azok a nyomtatott által tanítanak. Ebből az is következik, hogy a könyvtárpolitika állama az irodalmi állam, nincs itt országhatár, csupán csak az emberi ismerethátára. A szellemi munkások világállamában csak

szellemi munkatársait s azon könyvtárnokokat becsüli, kik a kiválasztásban résztvesznek s a dolgozókat nem engedik az irodalom világtengerébe fúlni, hanem megszabadítják őket a nyomtatott szó szolgaságától. Ezeket a magasröptű, költői szárnyalású eszméket veszi Harnack rideg bonckése alá. Azon kezdi, hogy „a könyvtártudomány értéktudomány.” Melyik szellemi tudomány nem az? kérdi. Mikor a költő Zeus elé lépett, a világ már fel volt osztva, mikor a könyvtárnok a tudomány elé lép, hasonlóképp úgy találja, hogy az az egyes tudományoknak oda van adva. Nem, így szól az Eichler ellenvetése: az ő feladata az, hogy a tudományok tudománya legyen. De, mondja Harnack, amennyiben valóban van ilyen, az már rég a filozófusok, illetőleg a szociológusok kezében is van s eszük ágában sincs, hogy kitűzött feladatukat áthárítsák vagy megosszák. Mi marad tehát a könyvtártudománynak? A könyvtártudomány, a bibliofilától éltetve, a könyvtárról és magáról a könyvről szóló ismeretek összége, ezt is lehet tudománynak nevezni — ebből magától következik a könyvek megtalálásának, gyűjtésének, megőrzésének és az érdekeltek használatára bocsátásának művészete. Ez az utóbbi a fő- és végcélja ennek a „tudománynak” — teljesen a kiszolgálásra van berendezve. Ha a lelkész „minister verbi divini”-nek nevezi magát, akkor a könyvtárnok „minister verbi scripti et impressi”-nek és egyszersmind „minister litterarum et artium studiosorum”-nak nevezheti magát. Minden magasabb címmel, melyet magának és „tudományának” ad s minden „magasabb”

feladattal, amelyet tevékenysége elé tűz, alább szállítja ezt, mint a rendező a maga értékes hivatását leszállítja, ha magát direktornak nevezi vagy a direktort akarja játszani. A könyvtártudomány a nemzetgazdasági és pedig a szellemgazdasági szakok körébe tartozik. A szellemgazdasági szolgálathoz van szükség mindazokra a gazdag ismeretekre, melyeket mint polyhistor gyűjt, mert a megbízható polyhistorikus könyvismeret teljességében van a könyvtárnok felszerelése, itt nincs vetélytársa s ezekből az ismeretekből folynak azok a szolgáltatások, amelyeket ő kérdezve vagy kérdezetlenül a tudománynak vagy szerényebben a tudósoknak és a magát művelő közönségnek tesz. Illetőleg van vetélytársa, de nem a tudomány világában: ilyen a könyvkereskedő, illetőleg a kiadó és az antiquarius, mert a könyv árú is egyszersmind. Majd rátér Harnack arra, hogy a könyvtártudomány értéktudomány-e, hogy a könyvtárpolitika világpolitika-e s van-e hatalma a világnézet befolyásolására? Mikor Eichler tételleit olvasta, kedve lett volna azt felelni rá: A könyvtártudomány az a tudomány, amelynek a könyv tartalmához kevés és értékéhez semmi köze sincs. Ez — úgymond — csak tréfa, de a válogatást illetőleg 1. az a könyvtár feladata (állami, főiskolai, szemináriumi, iskolai, városi, nép-, munkáskönyvtár) szerint egészen különböző; 2. csaknem mindenütt a rendelkezésre álló eszközök szűkös volta korlátozza; 3. rendszerint nem szabad a válogatásnak önállónak lenni, hanem szaktekintélyek ítélete után kell indulni, habár jogos, sőt magától értetődő követelmény, hogy minden

könyvtárnoklegalább egy tudomány-
szakban szakember legyen s annak
irodalmát meg tudja bírálni. Ami az
irodalmi válogatást illeti, arról még
megjegyzí Harnack, hogy az iroda-
lom, mint a folyó, maga tisztítja ma-
gát s ebbe a folyamatba lehetőleg
kevésbé kell beavatkozni, sőt a szép-
irodalom és a napi irodalom itt gyak-
ran nagyon is radikálisan jár el, úgy-
hogy a könyvtárnoknak itt konzerv-
válni kell, de a tudományos irodalom
is a fejlődés csendes menetén gon-
doskodik arról, hogy az értéktelen,
vagy aminek hatása kimerült, el-
enyésszék. A könyvtárnoknak való-
ban ítélni kell a tegnap megjelent
könyvek vásárlásakor s ebben van
legfontosabb tevékenysége, de eh-
hez a legderekből polyhistoria mel-
lett is saját ítélete nem elegendő.
Szabály szerint *nem direkt értékelés,
hanem az értékeléseknek kritikai érté-
kelése az ő feladata.* Így szállítja le
Harnack Eichlernek kissé fellengős
programmját a valóság talajára, hogy
elhárítsa az abból eredhető veszé-
lyeket, aminők a tekintélyek fitymá-
lása és a saját kezére válogatás. A
könyvtár napjasüssön — úgy mond —
„mind a jókra, mind a gonoszokra,“
a géniusz, a nagy tehetségek művei-
nek a lehető legjobb helyet nyújtsa,
de gondoljon az utókor szükségle-
teire is, mert különben erre senki
sem gondol. Nem szabad engedni a
kísértésnek, hogy saját egyéni bélye-
gét nyomja rá a könyvtárra, vagy
csak annyiban, ha az előbb felsorolt
szempontokat is a legtökéletesebb
módon figyelembe vette. Ebben már
benne van a könyvtárpolitika is, mert
mi lesz a könyvtárakból, ha itt egy
liberálisé, ott egy konzervatívé, itt

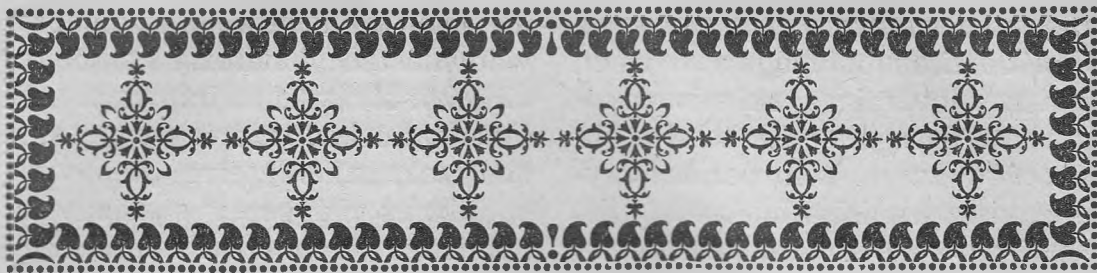
egy ósdié, ott egy moderné, itt egy
materialistáé, ott egy vitalistáé, itt
egy katolikusé, ott egy disszidensé
stb. a döntő szó. Tehát a könyvtá-
raknak ne legyen karaktere? Igen és
nem! Leibniz korától a 18. század
vége feléig a tudomány, irodalmi
műveltség és társas élet terén Euró-
pában egységes műveltség típus volt
és egy Société anonyme, melyhez a
legkülönbözőbb szellemek tartoztak,
Bossuettól D' Alembertig, Leibniztől
Kantig, Newtontól Voltaireig mind-
azokat magában foglalta, akik ismer-
eteiket és világnézetüket szellemmel
és ízléssel tudták előadni, az ellen-
felet meghallgatták s azt tárták elé,
ami az ő álláspontjuk szerint kitűnő
volt. Ez a „Société“ többé nincs meg,
de a könyvtárakban él tovább s ott
kell tovább élnie. Egy minden oldal
felé feltárult eklekticizmusnak kell
ott uralkodni, a felvilágosodás korá-
nak értelmében. És nem nyere a
könyvtárnok munkájával egy saját-
ságos jelentőséget az universitas lit-
terarum et artiumban az által, hogy
ennek az álláspontnak ő a képvisel-
ője, aki a vélemények és tanok har-
cában s a nemzetiségileg felfuvalko-
dott kultúrák (sajnos, már a tudomá-
nyoknak) is ellenségeskedései köze-
pette (célzás a francia írók és tudó-
sok boycottjára) a szellem békéjét
jelenti, mint ahogy épülete is: asy-
lum pacis? Ezt a sajátosságos jelentő-
séget az adja meg, hogy a könyv ki-
válogatása a használókra, az olva-
sókra tekintettel történik és itt erősen
szembehelyezkedik Eichlerrel, aki az
olvasókat a nyomtatott szó szolgál-
ságától akarja megszabadítani. Ha
— úgy mond — Lessing az ismeretes
mondás szerint mint könyvtárnok sem

az a kutya nem akart lenni, mely azt a szénát őrzi, amiből maga nem falhat, sem az a lovászinas, aki minden álatnak kívánságára elébe teszi az abrakot: ő a kutya és lovászinas egyformavisszautasításáthibásnak tartja. De bizony a könyvtárnoknak képletesen lovászinasnak kell lenni s pl. a legfurcsább okkultistának az okkult irodalmat ki kell keresni és szolgálatkészen használatára bocsátani, amit kíván. (Azt hisszük azonban, hogy Harnack sem vonja kétségbe, hogy ha valaki egyoldalú okkultista könyvtárpolitikát csinált, ne volna joga egy később felülkerekedett józanabb irányzatnak ezt a kellő mederbe visszazsorítani. Ebben bizonyos ellenmondást is látunk, mert ha a könyvtár válogat, az ilyen művek kint rekednek a könyvtárból. Ezt az értelmezésünket megerősíti az, amit ezután mond, t. i.) A könyvtárnok *célzatos* könyvtárpolitikát egyáltalában ne csináljon sem politikai, sem más irányzatokra tekintettel, de viszont bízhat abban, hogy a könyvtár politikáját az ő számára csinálja és örülhet, hogy abban ő is résztvehet. Miáltal teszi ezt? Pusztán létezése által, mint a béke munkahelye, a kincsek szelleme által, melyeket nyújt s az egyetemes felvilágosodás fentebb

megjelölt szelleme által, amelynek a válogatást meghatározni s a könyvtárnokot hivatalában irányítani kell. Innen tartózkodó szerénységgel szabad azokra a kérdésekre: „könyvtárpolitika és világnézet“ s „könyvtárpolitika és világpolitika“ rátérni. Ezek között valóban vannak vonatkozások, mert a helyes könyvtárpolitika mindig ugyanaz, akár Uppsalában, Berlinben vagy Kínában van a könyvtár és el lehet várni, hogy mindenik helyen a tudományos könyvtár kitűnő, szabadelvű és békés szelleme a maga csendes befolyását egy és ugyanazon módon gyakorolja a könyvtárt használók világnézetére, vagy pedig a világhoz való viszonyukra. A világ nagy könyvtárai és a főiskolai könyvtárak az emberiség közös java. Minél inkább ilyenek gyanánt becsülik és használják azokat, annál biztosabban hozzájárulnak valamivel ahhoz, hogy a szétszakított kultúrvilágot egyesítsék és a tudomány szelleme által a békét létrehozzák, mitől az emberiség még oly nagyon messze van. Bibliotheca docet! Helyesen értelmezve ebben egyetért Eichlerrel. Bárcsak a könyvtárnokok politikájukkal a könyvtárnak ezt a működését ne zavarnák! E sóhajjal zárja szellemes fejtegetéseit! (d. l.)

VEGYESEK

A MAGY. BIBLIOPHIL-TÁRSASÁG

KÖNYVTÁRI ÉLET AMERIKÁBAN

VÉGH Gyula, orsz. m. íparművészeti múzeumi főigazgató elnöklésével márc. 23-án tartotta évi rendes közgyűlését. A közgyűlés programjának főpontja a társaság díszelnökének, *gr. Apponyi Sándornak* ünneplése volt 80-ik születésnapja alkalmából. A társaság megbízásából *dr. Ferenczi Zoltán* választmányi tag mondott ünnepi beszédet. Nemcsak az ünnepelt nagy érdemeit méltatta, hanem kifejtette a bibliofilia célját, lényegét és sikerült képet rajzolt a valódi bibliofilről. A közgyűlés többi tárgya volt a társaság mult évi működéséről szóló jelentés, az évi számadások bemutatása, a költségvetés és a tagdíjak megállapítása. Az 1924. évre a rendes tagsági díjat 50.000 koronára emelte fel a közgyűlés, kimondta azonban, hogy a közalkalmazott tagok ennek az összegnek felét fizetik. A Társaság ebben az évben a *XIX. sz. nagy magyar íróinak műveiből* óhajt kiállítást rendezni s a rendező bizottság tagjaiul *dr. Ferenczi Zoltánt*, *dr. Dézsi Lajost* és *dr. Fitz József* egyetemi könyvtárórt választotta meg.

M. E. AHORN kiadásában Chicagóban megjelenő „Public Libraries“ legutóbbi [Vol. 29, No. 4., April 1924.] száma érdekes megnyilatkozása annak a gyakorlatias, mozgékony, mindenre figyelő szellemnek, mely az amerikai nyilvános könyvtárakat, jelszavukhoz híven, a köznevelés lényeges alkotó részévé teszi. A négy és fél íves füzetben mintegy 50 változatos és elevenen megírt cikk foglalkozik a könyvtári élet mindennemű kérdéseivel, első sorban az Illinois állam, de általában egész Amerika nyilvános könyvtárainak működésével.

Amerikaiasan érdekes cikke Anna F. Hoover könyvtáros [Public Library, Galesbury, Ill.] tollából: „Hogy tehetjük érdekessé a könyvtári bizottságok üléseit?“ Szerinte első kelléke ennek a bizottság tagjai maguk és a közöttük meglévő harmónia, azután a könyvtáros magatartása, a bizottság és a könyvtáros kölcsönös munkássága, az ülés elnökének tevékeny volta, a tárgyalásra kerülő problémák s az egyes szakbizottságok száma és rendeltetése. Az ülésre gondosan elő

kell készíteni minden ügyet, nevezetesen az egyes szakbizottságok számára [megvételtre ajánlott könyvek jegyzéke, a gondosan rendbehozott számlák, jelentések, közlemények stb.], mert így aztán az ülés — ezt még Amerikában is szükséges hangsúlyozni — pontosan kezdődhetik és érdemleges munkát végezhet. Az ülések szokásos tárgysorozata a következő lehetne: 1., a jegyzőkönyv felolvasása és hitelesítése, 2., közlemények felolvasása, 3., a szakbizottságok jelentései, 4., új, folyóügyek, 5., a könyvtáros jelentése. Író ez utóbbi pont főalkotórészének a statisztikai kimutatásokat tartja, amelyeket azonban kiegészít a könyvtári élet újdonságainak szóbeli előadásával, néhány olyan adattal, melyek az ülés érdeklődésére számíthatnak. A legnagyobb érdeklődést azonban mindig a könyvtári forgalom statisztikája kelti. „A tagok mindig szeretik tudni, hogy az egyes hónapok statisztikái hogy viszonylanak az előző évek ugyanazon hónapjaihoz s ha lényeges haladás látható, a megelégedés érzete hatja át a légkört; de ha a jelentés apadásról számol be, a valószínű ok megtárgyalása igen alkalmas arra, hogy megállapítsák azokat az utakat és eszközöket, amelyek a szóban forgó ügyet megjavíthatják.“ Egy másik könyvtáros dívatba hozta, hogy minden ülésen kivonatokat olvasott fel a „Public Libraries“-ből, aminek az volt az eredménye, hogy a bizottság egyre növekedő érdeklődéssel várta az üléseket, sőt a tagok maguk is kezdtek ilyen megbeszélésekre alkalmas tárgyakkal foglalkozni. Ajánlatos havonként kimutatást készíteni a telefonon

kért felvilágosításokról is; a könyvtártól ilymódon kért sokféle és különböző kérdések szintén érdeklik a bizottságot. Ilyen és ezekhez hasonló többérdekes gondolatot találunk még a cikkben, amelyekhez magunk részéről ajánlanánk még a magyarországi könyvtári ügyek ismertetését is; szintén érdekes dolgok kerülnének ki belőlük.

A „Hogy is volt régen?“ c. cikk megemlékezik Hannah Packard James-ről — meghalt 1903-ban — előbb a Free Library Newton, Mass., majd az Osterhout Free Library Wilkes-Barré, Pa. kitűnő könyvtárosáról, aki harminchárom évi kiváló szolgálattal, odaadó munkásságával és széles látókörével a vezetése alatt álló könyvtárakat jó időre mintaszerűekké tette s a könyvtárosképzés terén is nagy munkásságot fejtett ki szóban és írásban. A folyóirat különben programmja szerint sorban megírja a régi könyvtárosok életét és jellemzését, hogy megmentse a feledéstől annak a hivatásnak bajnokait, akiknek életükben talán legkevesebb jut a külső csillogásból. Ajánlatosnak tartanók e példa követését: a magyar könyvtárosok Pantheonjának megalkotását.

„A szabadság oltára“ c. cikkben az amerikai függetlenségi nyilatkozat [1776] és az Egyesült Államok alkotmánya [1789] okmányainak soráról értesülünk. Az Egyesült Államok e két legfontosabb okmányát 1921-ig az államkincstár páncélos termében őrizték, ahonnan akkor a Congress Library-be vitték át megőrzés végett. A hagyományok ápolása céljából — mert Amerikában is vannak hagyományok — a könyvtár

második emeleti halljában az okiratok számára márványból való oltárszerű szekrényt építettek. A falon függőlegesen álló, bronzajtós rekeszben a függetlenségi nyilatkozat nagy pergamenlapját, a ferdén álló oltársztal kettős üveggel fedett részében pedig az alkotmány öt ívét helyezték el. A két üveglap közé különös eljárással készített zselatinlemez tettek, hogy a világosság vegyi hatását megakadályozzák. Az ünnepélyes elhelyezés Coolidge elnök és Hughes titkár részvételével ez évi február hó 28-án történt.

Kiemeljük még Amy Lowell-nak a könyvekről szóló versét, mely bizonyára minden bibliofil rokonérzésére tarthat számot:

KÖNYVEK.

A könyvek nemcsak könyvek: ők az élet,
Holt nemzedékek szíve bennük éled;
Miért volt éltük, munkájuk, haláluk:
A könyvben létük lényegét találjuk.

Dr. Puskás Endre.

*

KÖRÜLVÁGOTT, VAGY KÖRÜLVÁGATLAN KÖNYV

FRANCIA sajtóban nagy vita indult meg arról, hogy vajjon a kiadó a fűzött könyveket körülvágva bocsássa-e forgalomba, vagy körülvágatlanul. Szinte hihetetlen ez ügyben a fölszólamlások és érvek nagy száma. A körülvágás hívei hivatkoznak arra a

fáradtságra és alkalmatlanságra, amelyet e munka okoz és arra, hogy aki villanyoson vagy vasúton olvas, attól nem lehet kívánni, hogy papírvágókéssel szerelje föl magát az útra.

Meg kell állapítanunk azonban, hogy a túlnyomó többség a körülvágás ellen van. Alig lehet kétséges, hogy ezek között vannak a valódi bibliofilek is, akiknek egy része még bekötéskor sem engedi körülvágni a könyvet. Csak egymás mellé kell állítani egy körülvágott és körülvágatlan példányt, mondja az egyik fölszólaló. Az előbbi olyan, mint egy menetrend vagy évkönyv, ránézni sem jó. Egy croquis-író hosszasan fejtegeti és ecseteli, hogy a nők mennyivel szebben és jobban vágják föl a könyveket és lélektani analíziseket csinál a fölvágás módjából. Egy kereskedő azért ellenzi a körülvágást, mert akkor az az üzlet, amely használt könyveket is árul, ha az új könyv kissé megrongálódik a szállítás vagy forgatás közben, sohasem tudná igazolni a könyv új voltát.

Végül, mint rendszeren, itt is vannak közvetítő javaslatok. Az egyik az, hogy az olcsó, utazásközben olvasandó könyveket bocsássák körülvágva forgalomba, a jobb könyveket azonban ne. A másik pedig az, hogy a könyvkereskedésben legyen vágógép és a vevő kívánságára ott vágják körül a könyvet. Ezt az indítványt az ismert Armand Colin cég egyik főnöke teszi az *Intransigeant*-ban. Ennek csak egy akadálya van, t. i. hogy az ilyen gép, mint ezt egy kis cég tulajdonosa panaszolja, drága, 600 franknál semmiesetre sem olcsóbb.

B. R.

*

Genius kiadásában megjelent Balassáról több bírálat jelent meg. Az egyik terjedelmes bírálat több kérdést tesz fel, erre kívánok itt felelni s egyzersmind helyreigazítani néhány jóhiszemű tévedését. 1. Az igazi filológiai kiadás betűhív, mivel az a helyírási sajátosságokat is feltünteti, ez pedig nyelvészeti szempontból igen fontos. Egy filológus barátom sajnálkozott is azon, hogy nem úgy jelent meg. De az átírt szövegkiadásra is szükség van, azért vállalkoztam rá. 2. Az énekek-nél a címszámutalások elmaradása nem sajtóhiba, hanem azt jelenti, hogy a Radvánszky-kódexből ezek az énekek vagy hiányoznak, (tehát a nyomtatott kiadásból kellett közölni), vagy pedig ott is sorszám nélkül a kódex végén állanak. 3. A Rimay előszavában idézett levélrészlet elég feltűnő helyen van, ezért nem ismétlem a levelek között; az olvasó bizalmát, azt hiszem, ez még nem rendítheti meg. 4. Egyik kritikus kifogásolja, hogy a Radvánszky-kódex tartalmát külön is leírom. Egy jeles Balassa-kutató meg éppen azon sopánkodott, hogy a kódex miért nincs leírva? Az énekek felírata nem teszi feleslegessé a kódex leírását. 5. Az istenes énekek hitelességét a Radvánszky-kódexszel nem tudjuk ellenőrizni, mert nagyobb része csak a nyomtatott kiadásokból ismeretes. Az első kiadásokban az énekek nem voltak rendezve, nem tudjuk, hogy később a rendezett kiadásokban mi-

nek alapján különítették el a Balassa, Rimay és a többi szerző műveit egymástól? Ezért nem baj, ha Balassa költeményeitől elkülönítve függelék gyanánt itt is megjelentek XVII. századi lírai költészetünk ezen emlékei. Közel 300 éven keresztül mintegy 40 kiadásban úgy is mindig együtt voltak a Balassa énekeivel, hadd legyenek tehát itt is együtt, annál inkább, mert ezek a régi kiadások vagy unikumok, vagy bibliografiai ritkaságok. Függelék a Radvánszky-kódex néhány Balassa-utánzata, valamint II. Balassa Bálint énekei is. Aki szereti a magyar irodalmat, nem ró meg azért, hogy ezek végre így mégis hozzáférhetőkké váltak. Elvégre mégis csak baj, hogy ez utóbbiakból alig ismertünk többet, mint amennyit Toldy a „Magyar költészet kézikönyvé“-be mintegy félszázaddal ezelőtt (1876) jónak látott mutatványul felvenni. Ide már azért is felvettük, mert Jankovich is utal arra, hogy a Kékkői kódexben a „két Balassa Bálint versei összeíratattak.“ A Balassák halálára írt latin verseknek is itt a helye. 6. Kétszer is említi kritikusom, hogy „Balassa sleppjéből“ elmaradt a „Szilágyi és Hajmási.“ A Szendrői névtelen művének kétféle szövege van: az egyik a Vasady-, a másik a Csoma-kódexben. Szilády az előbbit tartja jobbnak s azt közölte a „Régi magyar költők tára“ VII. kötetében. Itt pedig az utolsó versszak első sora: „Ezeröt-százban és *hatvan* fölött hogy írának egyben.“ Balassa 1561-ben 10 éves lehetett. Mikor Szilády a „Magam gondolt“ nótájú VI. sz. költeménynél nagyon óvatos formában a Szendrői névtelenről is megemlé-

kezik, úgy látszik még csak a Csomakódex szövegét ismerte, amelyben 1571 áll a szerzés évüül. 7. A Vásárhelyi-Daloskönyv énekei közül már Ferenczi Zoltán kijelölte a Balassa énekeit, az ő megállapításait mi is elfogadtuk. Bírálóm ezek közül 18 költeményt több-kevesebb határozottsággal szintén Balassáénak tart, tehát a kétféle felfogás közt nem is olyan nagy a különbség. 8. A Balassa költői méltatását szintén szerettem volna beilleszteni kiadványunkba, de már arra nem jutott hely. A kiadócég, mely a Csokonai-kiadást jelölte meg mintául, így is nagy előzékenységet tanúsított velem szemben. Ezek voltak a *főbb* kérdések, amelyekre felelnem kellett. Magam érzem legjobban kiadásom hiányait, de örülök, hogy fáradságom még sem volt hiábavaló, mert majd egy jobb kiadásnak szolgálhat alapul.

D. L.

*

MAGYAR BIBLIOPIL ÚJDONSÁGOK

GENIUSkönyvkiadó-cég kiadásában a NAGY ÍRÓK — NAGY ÍRÁSOK harmadik sorozatában, melyet Bálint Lajos szerkeszt, a sorozat harmadik kötete gyanánt megjelent *Apuleius* „Arany szamár“ vagy „Metamorphoses“ („Átalakulások“) c. híres regénye Révay József gondos fordításában. Eddig sem volt ugyan ismeretlen a magyar irodalomban, még az 1919-ik évben lefordította I—VI. énekét Braun Soma s kiadta a „Kék Könyvek“ c. sorozat-

ban. De ez a kiadás minden bibliofil elrettentő külsőben látott napvilágot, nem is teljes s így nem csoda, hogy a Genius annak újabb kiadására vállalkozott. Ennek a legegyszerűbb kiadása is kielégíti a bibliofil igényeit, azonkívül 150 példány merített papíron készült belőle, még pedig 1-10. amatőr könyvgyűjtők részére bőrkötésben, 11-150. számú példány fénylemez-kötésben. Valamennyi példány számozva kerül forgalomba. Tudvalevő, hogy ennek 4—6. könyvében jelent meg „Ámor és Psyche“ világhírű regéje, melyet ugyancsak Révay József fordításában Kner Izidor adott ki a „Monumenta Literarum“ c. bibliofil vállalkozásban, míg előbb Csenyery J. fordította le az „Olcsó Könyvtár“ számára. A Geniusnál jelent meg a „Regényírás művészei“ c. sorozatos kiadás (Szerk. Kállay Miklós) XLIV. kötete gyanánt *J. Anker Larsen* „A bölcsek köve“ c. 70,000 dán korona nagydíjat nyert nagy regénye Ács Géza művészi, az egyszerű emberek nyelvét sikerülten visszaadó fordításában. A regény iránya, hogy kiábrándítson a misztikus tudományokból, theozófiából, spiritizmusból stb.

Az AMICUS, melynek kiadványai választékos ízlésű kiállításban jelennek meg, újabban ismét három kötetet bocsátott ki u. m. „*Hans Sachs farsangi komédiái*“ címen négy komédia (Paradicsomjáró diák, Gazd-uram kotlik, Ördögöt úz a diák, A szatócs batyuja) magyar verses fordítását *Angyal Gézától*, öt régi egykorú fametszet reprodukciójával, hatodikul Hans Sachs arcképével. Felhívjuk a kiadócég figyelmét arra, hogy ilyen irányú művek a régi magyar irodalomban is akadnak, ha nem

is mindjárt farsangi komédiák, pl. az Ormpruszt-féle „Gonosz asszony-emberek erkölcséről való ének“, a Csáktornyai-féle „Grobian verseinek magyar énekbe való fordítása“, a Lugossy-kódex „Historia de moribus inconvivio“ c. éneke, vagy az „Omnia vincit amor“ c. bohózat, vagy a „Philosthenes és Hermias“ c. iskoladráma stb. Ezek egészen jól beillenek a „Régiségek — ritkaságok“ sorozatába Hans Sachs mellé. Ugyanott jelent meg Voltaire „A vadember“ c. kis regénye Gyergyai Albert fordításában Fáy Dezső képeivel s Byron „A sziget vagy Christian és bajtársai“ c. négyénekes verses elbeszélése, Dr. Dézsi Lajos fordításában. Byron e művében egy 1789. évi déltengeri ten-gerészlázadást dolgozott fel s először most jelenik meg magyar fordításban. Belőle 50 számozott példány merített papírra nyomtatott. Az Amicus előbb említett másik két kiadványából is készült 25 — 25 amatőr-példány merített papíron, s ezennel felhívjuk rájuk bibliofiljeink figyelmét.

*

MAGYAR HALÁLTÁNC

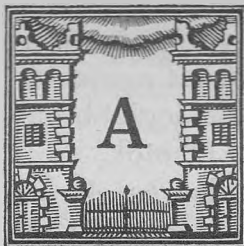
ESTI GYÖRGY HALÁLTÁNCÉNEKE, melyet ifj. Holbein János híres képeire írt, s amelyből mutatványt e folyóirat

1. füzeté között, legközelebb korlátozott számú amatőr, számozott példányban megjelenik az AMICUS-cég kiadásában. Dr. Dézsi Lajos rendezi sajtó alá. A bibliofil kiadvány nem-

csak Pesti György énekének betűhű szövegét, hanem az 1547-iki lyoni kiadásfametszeteit is hű reprodukcióban közli a Reiter László tulajdonában lévő ritka példány után, az eredeti latin verseivel együtt, úgyhogy nemcsak a magyar ének betűhű kiadása, hanem egyszersmind a latin eredetinek facsimile reprodukciója is. A magyar haláltánc-irodalom terén — melynek külföldön nagy irodalma van — ez az első önálló kiadvány, azért felhívjuk rá bibliofiljeink figyelmét. Előjegyezni már most lehet rá az AMICUS könyvkiadóvállalatnál (Budapest V. Nagykorona utca 23. Telefon 150—60.)

*

A LANTOS R.-T. MÁSODIK KÖNYV-, METSZET- ÉS KÉZÍRATÁRVERÉSE,

MELY 758 tételt ölelt fel, március 19-22 között zajlott le, a mostoha gazdasági viszonyok dacára az amatőrök és hi-

vatalos intézmények nem lankadó érdeklődése közepette. Ez árverés módjában azt az elvet érvényesítette a vezetőség, amely szerint az árverezett tárgyak pénzbeli értékét a tárgy ritkasága és a gyűjtők szenvedélye állapítja meg, azért a kikiáltási árakat eladási, illetőleg átlagos becsárakban jelölte meg. És ezáltal elejét vette annak a gyakori szélsőséges árulálkozásnak, amely az avatatlant, a nem szakértőt, a kezdőgyűjtőt szinte elriasztja az egészséges versenytől. Ezért az elért árak átlag jellemzően

ecsetelik nehéz gazdasági viszonyaink miatt sínylődő gyűjtőink küzdelmét.

A kalapács alá került válogatott anyagnak 136 tételét a graphika képezé, amely nemzetközi mesterektől származó, főleg a selymes-bársonyos mezzotinto és a festői foltú aquatintalapokban bővelkedett, zömében arcképeket és tájképeket reprezentálva. A könyvanyag derekát a debreceni református kollégium nagykönyvtárának többszörös példányai alkották, mintegy követendő példát állítván a rokonintézményeknek, mikéntszereshetnek anyagi erőket gyűjteményeiknek továbbfejlesztéséhez és miként juttathatják a magángyűjtőket keresve keresett ritkaságokhoz. E nagyrészt magyar ritkaságok sorát egynehány remekbe készült kötés tarkította artistikus dísszel. A könyvanyag másik része idegennyelvű írók első kiadásaiból, angol és francia illusztrált művekből verődött össze, olyan ritka példányokkal mutatkozván be, aminők csak a legjobb külföldi aukciókon szemlélhetők.

Az árverés harmadik részében a kéziratok nemcsak tömegükkel, de főleg irodalom-, művészet-, zene-történeti ritkaságaikkal valósággal páratlanul állanak hazai aukcióink történetében. E gazdag anyag kényelmes tanulmányozását előnyösen elősegítette a takaros rövidséggel és szakértői gondossággal szerkesztett képes katalógus, amely nyomdatechnikailag is becses emléke e második aukciónak, s izléses kiállításra nézve is kiállja a versenyt a külföldi nagy cégek ilyen katalógusaival, amelynek áralakulásából a legjellemzőbb adatokat a következőkben közöljük:

METSZETEK:

Árak 1000 koronában.
(zürichi árf. 0,0084)

Barabás Miklós: Ónarckép - - - -	150
Bartsch, Adam: Ámor - - - - -	290
Burke, Thomas: A falusi lelkész -	310
Cars, Laurent: Michel Anguier - -	260
Danhauser, Jos.: Anyai öröm - - -	240
Dürer, Albrecht: Vásáros parasztlak	250
Dyck Ant. van: Palamedes arcképe	200
Guyot: Constantin diadalíve - - -	170
Haske: Tompa Mihály - - - - -	100
Kupeczky János: Ónarckép - - - -	740
Mayer Christian: Vizsga után - -	370
Rubens: Silenus - - - - -	650

KÖNYVEK:

Apácai Csere J.: Magyar Encyclopaedia 1653. - - - - -	1.900
Arany János összes munkái. Ráth 1883—89 - - - - -	1.500
Báthori M.: Hangos trombita 1664 -	510
A Besenyei György társasága 1777.	470
Biblia. Vizsoly 1590 - - - - -	2.500
Bonfini: Rer. Ung. Decad. 1568 - -	560
Csokonai V.M.: Poétai munkái 1813.	480
Czeglédi István: Siralmas záródoki ... 1659. - - - - -	510
Debreczeni Fóris István: Halottak Laistroma 1684. - - - - -	1.600
Drégely-Palánki János: Via Salutis ... 1682. - - - - -	290
Erdélyi János: Népdalok és mondák 1846—48. - - - - -	510
Félegyházi Tamás: Az mi Uronc... Uj Testamentoma ... 1586. - - -	580
Félegyházi Tam.: Az kereztieni igaz hitnek reszeiről valo tanítás. 1583.	530
Gyarmathi Miklós: Keresztényi Felelet ... 1598. - - - - -	1.220
Heltai Gáspár: Soltar ... 1560. - -	1.800
Honter Joh.: Rudimentorum Cosmographicorum ... libr. III... 1578.	580
Katona József: Bánk bán. 1821. - -	1.500
Kazai Joh.: Disputationis Theologicae ... Pars ... 1644. - - - - -	1.100
Kis-Viczay Petr.: Selectiora adagia. 1713. - - - - -	440
Komáromi Csipkés Gy.: Pestis Pestise ... 1664. - - - - -	1.000
Köleséri S.: Arany alma ... 1673. -	750
Lorántfi Zsuzsanna: Moses es az Prophetak ... 1641. - - - - -	2.500

Madách Imre: Az ember tagédiája. 1861.	550	Fiereus-Gevaert: Les primitifs Fla- mands. 1908—1912.	850
Melius Peter: Az Szent Janosnac tött ielenesec... magyarazasa... 1568.	1.400	Hasselquist F.: Relse nach Palästina 1762.	160
Szenczi Molnár Albert: Imadsagos könyvecske . . . 1621.	1.500	Heine H.: Vermischte Schriften 1854.	200
Nánási L. Istv.: Szü Titka . . . 1670.	900	La Rochefoucauld: Oeuvres morales 1769	230
Némethi M.: Idvösség kapuja. 1672.	580	Lyra, Nicolaus de: Prologus... 1479.	1.900
Otrokocsi Fóris Ferenc: Isten előtt járóknak tökéletessége . . . 1699.	850	Meursius Joan: Elegantiae latini ser- monis . . . 1757.	1.300
Petőfi Sándor: Versek 1844—45. -	2.100	Morus Th.: De optimo reip. statu... 1518.	2.900
Samarjai János: Magyar-Harmonia. 1628.	1.200	Musset Alfred de: Oeuvres complè- tes. 1876—77.	1.900
S. Pataki Istv.: Ez világnak . . . Mes- tersege . . . 1681.	1.160	Rousseau J. J.: Discours sur l'origi- ne . . . 1755.	1.400
Vörösmarty Mihály: Árpád ébre- dése. 1837.	1.100	Seneca, L. A.: Opera . . . 1652. . . .	580

KÖTÉSEK:

Debreceni festett hártaköt. 1800-ból	2.900
” ” ” 1824-ből	4.400

KÜLFÖLDI KÖNYVEK:

Les Arts . . . Paris 1902—1914. . . .	3.500
Bacon, F.: Opera omnia . . . 1665. -	400
Bochart, S.: Opera Omnia . . . 1692.	600
Browning, Elisab. Barrett: Last poems . . . 1862.	600
Crusius Ch.: Turcograeciae libri octo. 1584.	1.050
Diogenes Laertius: De vitis... 1692.	370

KÉZÍRATOK:

Mészöly Géza levele	300
Munkácsy Mihály levele. 1890. II. 6.	900
Spányi Béla levele 1885.	250
Than Mór levele 1885. V. 21. . . .	37
Zichy Mihály levele 1873. XI. 23.	210
Liszt Ferenc levele. 1853. II. 7. . .	1.000
Ady Endre levelezőlapja 1916. XI. 12.	70
Jókai Mór kézirata	160
Rákosi Jenő cikkézirata	25
Vajda János levele	80

s. a.

BIBLIOGRAFIA

- A. de Hevesy*: La bibliothèque du roi Matthias Corvin. [SFRMP társasági jelvény.] Pour les membres de la Société Française de reproductions de manuscrits à peintures. Paris 1923. [Macon, Protat frères, imprimeurs.] N. 4° 2 lev. [címl.] 1—103 lap, planches: I—LII. (Megjelent a „Publications de la Société Française de reproductions de manuscrits à peintures“ VII. évi illetményeként. [I. évi illetmény volt: Tome I. de planches de la Bible Moralisée, par le comte A. de Laborde, avec 187 planches in-folio. 1911.] — A Corvina története után az 59—86. lapon 156 Corvin-kódexet ír le, ezek között a bécsi udvari [most nemzeti] könyvtár újonnan felfedezett kódexeit is, a 86—92. lapon 81 eltűnt kéziratról számol be; 92—93 l. A Corvinához tartozott nyomtatványok gyanánt a „Statuta urbis Romae“-t (Chicago) és Nicolaus de Ausmo: „Supplementum Summae Pisanellae“ (Velence 1471, pozsonyi ferencrendi zárda), Rayenerius de Pisis: „Anterior pars Pantheologie“ Nürnberg, Coburger 1477 (esztergomi érs. könyvtár) c. művet említi fel: Aragoniai Beatrixnak ajánlott nyomtatványok: Philippus Bergomensis: „De plurimis claris selectisque Mulieribus“ (Ferrarie 1497), Robertus Carraciolus: „De Laudibus Sanctorum“ (Nápoly 1489), Diomedes Carafa: „Trattato de lo optimo cortesano“, Joan. Tinctor: „Terminorum musicae diffinitorium“ (Nápoly 1474). A becses monografiából két példány Hevesy Alfréd ajándékából a M. Tud. Akadémia könyvtárában, egy a M. Nemz. Muzeumi, egy a szegedi egyetemi könyvtárban.
- Bald, M. A.*: Women-writers of the nineteenth century. London (Macmillan) 1923. VIII., 288. l.
- Biographie*, Neue Österreichische. 1815—1918. Geleitet von Anton Bettelheim. Abth. I. Biographien. Wien (Wiener Drucke) 1923. 228 l.
- Bostwick, Arthur Elmore*: The American public library. 3. ed. New York, (Appleton) 1923. 426 l.
- Briguet, M.*: Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier (1282—1600.) Tome I—IV. édition. Leipzig (Hirseman) 1923. 4°.
- Buch, Das deutsche*: 3. vermehrte u. verbesserte Auflage, herausgegeben von der Germanischen Glaubens-Gemeinschaft. Leipzig (Hartung) 1923. 164 l.
- Catalogue* of the printed books in the Library of the University of Edinburgh. Vol. I—III. [Edinburg] University Press 1918—23.
- Clod, E.*: Storia dell'alfabeto. Torino (Bocca) 1923. 295 l.
- Engel-Hardt, R.*: Der goldene Schnitt im Buchgewerbe. Eine buchgewerbliche Harmonielehre. 2. Aufl. Leipzig (J. Mäser) 1923. XVI., 278 l. 47 táblán 332 képpel.
- Escher, Hermann*: Aus dem amerikanischen Bibliothekswesen. Beobachtungen und Studien. Tübingen (J. C. B. Mohr (P. Siebeck). 1923. VIII., 88 l.
- Holme, Geoffrey*: British book illustration yesterday and to-day. With. comm. by Malcolm C. Solomon. London, Studio 1923. 183 l.
- Jacobi, F.*: Die deutsche Buchmalerei in ihren stilistischen Entwicklungsphasen. Nebst einer Bibliographie. München (F. Bruckmann) VII., 136. l.

REVUE HONGROISE DE BIBLIOPHILIE

PUBLICATION TRIMESTRIELLE

DIRIGÉE PAR LOUIS DÉZSI, DR.

AVRIL-JUIN 1924

1RE ANNÉE, N^O 2.

*****

SOMMAIRE:

<i>R. B.</i> : La bibliothèque des femmes hongroises	65
<i>Joseph Szalay</i> : Les livres à dedicace et Grangerisés - - - - -	69
<i>Le baron Coloman Radvánszky</i> : De l'édition illustrée de Balassa - - - - -	78
<i>Fr. Móra</i> : Somogyi, le falsificateur des runes	82
<i>Louis Dézsi</i> : Les cent meilleurs livres - - -	87
Promenades d'un bibliophile - - - - -	102
Notices et extraits:	
1. Walter T. Spencer, Forty years in my bookshop. London (Constable) 1923. <i>R. B.</i>	106
2. Joseph Saylor, Sixty years a bookman. London (Selwyn & Blount) [1923.] <i>R. B.</i>	110
3. Zentralblatt für Bibliothekswesen 1923. XL. Jahrgang. (<i>l. d.</i>) - - - - -	111
Échos:	
Société des bibliophiles hongrois - - -	120
La vie dans les bibliothèques d'Amérique. <i>André Puskás, dr.</i> - - - - -	120
Le livre doit-il être rogné ou non? <i>R. B.</i>	122
De la nouvelle édition de Balassa. <i>D.</i> -	123
Nouveautés de bibliophilie hongroise - -	124
La danse macabre hongroise - - - -	125
La deuxième vente publique de livres, gravures et manuscrits chez Lantos S. A (<i>a. s.</i>)	125
Bibliographie - - - - -	128

BUDAPEST,
LIBRAIRIE LANTOS S. A.
IV., MÚZEUM KÖRÚT 3.

1924.

